

حکومەتا هەریمە کوردستانی
وەزارەتا پەروردی - رئاپەربىا گشتى با پروگرام و چايەمنيان

زانست بۆ ھەمووان

زیندەوە رزانی

پەرتووکا راهینانان - پۆلا دوازدی زانستى

چاپا سییى
٢٠١٦ زاينى ٤٣٧ كوردى ٢٧١٦ مشەختى

هەلسەنگاندنا زانستى

ھاڦين احمد ابراهيم

و هرگيران و گونجاندن

میرخان ظاهر امين
انس محمد عبدالحميد
بدرخان سليمان ميرخان
ناجي طه سعيد

پيداچوونا چاپكرنى

ھاڦين احمد ابراهيم

-(

پيداچوونا زمانى

ناجي طه سعيد

سەرپەرشتى ھونەرى يى چاپى

عثمان پيرداود كواز
سعد محمد شريف صالح

5	پڇاچوونا پشکي
39	پروگرامي تاقيگه هي
41	ريکھستنا داتاين تاقيگه هي
44	سلامه تي د تاقيگه ها زينده زانيدا بكارئانا ته کنيكين تاقيگه هي و ديزاين
49	تاقيڪرنا
52	تاقيڪرنين تاقيگه هي
53	ليستا سره کيما که رسنه يان ل گور چالا کيما تاقيگه هي
55	چالاکيin کرياريin بهندان
57	چالاکيia کرياريia بهندi 1 لاپرنا ئاف و خوييان ژهستي
61	چالاکيia کرياريia بهندi 4 توپکاريا چاڻي بهره کي
	چالاکيia کرياريia بهندi 5 تيبينيکرنا کارتىكرين سايروکسیني
65	د گهشه و ورارا بهقیدا
69	چالاکيin تاقيگه هيin ب لهز (گروپي A)
71	چالاکيia A.1 ديارکرن ب رپيا پيکهاهي
73	چالاکيia A.2 هئزمارکرنا قهبارهي و هموايي ئەم دھلکيشين
74	چالاکيia A.3 ل دويچچوونا بهلاقبوونا نەساحيia ئايدزى
75	چالاکيia A.4 شلوڻه کرنا گوهوريانان ل دەمى روپيدانا دەماره راگههاندنى
76	چالاکيia A.5 شلوڻه کرنا کريارا رپکھستنا بره کا گلوکۆزى د خوينيدا
77	چالاکيin و هرارا شاره زايin ل دويش گهريانى (گروپي B)
79	چالاکيia B.1 ل دويش گهريانا هەستا بىينى
83	چالاکيia B.2 ماددهي لپتىن و کوره رېزىنه کۈئەندام
	چالاکيin ته کنيكاريin تاقيگه هي و ديزاين
87	تاقيڪرنين تاقيگه هي (گروپي C)
89	چالاکيia C.1 ديارکرنا گروپي خوينى
94	راپورتا تاقيگه هي
95	راپورتا تاقيگه هييا نموونه يى
96	نفيسينا ڦه کولىنه کا زانستي

تاقیگه‌هی تاقیگرنهین

135	تاقیگه‌هی تاقیگرنهین
136	لیستا سه‌ره کیا که رهسته بان ل دویش چالاکیا تاقیگه‌هی
137	چالاکیین کریاریئن به ندان
	چالاکییا کریاریا بهندی 8 دروستکرنا نموونه‌یا دووهندبوقونا و DNA
139	پیکینانا پروتینان
143	چالاکییا کریاریا بهندی 9 شلوغه کرنا هیلکاریین کرؤمۆسومان
147	چالاکیین تاقیگه‌هیین ب لهز (گروبی)
149	چالاکییا 6. هه‌ژمار کرنا ریشه‌ین مهندلی
150	چالاکییا 7. پیشینیکرنا ئەنجامیین جووتبونان ب بکارئینانا ئەگەران
151	چالاکییا 8. شلوغه کرنا ئەنجامیین لیکدانان تاقیکاری
152	چالاکییا 9. قه کرنا هیمامیین کودى بۇمانى
154	چالاکیین تاقیگه‌هیین تە کنیککاریا زینده‌بى (گروبى 5)
155	چالاکییا 1. تە کنیکین تاقیگه‌هی: دھئینانا DNA و پیچانا وي
159	چالاکییا 2. تە کنیکین تاقیگه‌هی: بۇياڭکرنا DNA و RNA

پیڏا چوونا پشکڻ

پیشکی

پیداچوونا پشکی

هه پیداچوونه کا پشکی راهینان بخوافه دگریت بو هاریکاریکرنا ته دفیرکرنا تهيا زیندهزانيدا ب رپیا پهروکا زیندهزانی.
راهینانین پیداچوونا پشکی گرنگی ددهنه تیگههین سرهکی وزاراقيقن بنهرهتی دهه بهندهکی پهروکا تهدا. ئەف راهینانه يېن
هاتينه دابهشکرن بو پشکین خودانین وان ژمارهين فەدگەرپیش بو بهند وپشکین پهروکا ته. زىدهبارى ۋىچەندى پیداچوونا
ھەموو وان دەرئەنچامىن فيركارى يا هاتىه كرن ئەۋىن دددستېپىكا ھەر پشکەكى دپهروکا تهدا هاتىن، ب رپیا راهینانين
پیداچوونا پشكان ئەۋىن سەرب وانە.

لېنېرىنەكى گشتىيىا پیداچوونا پشکى

دەمى تو لىسر راهینانين ھەر كەرتەكى كار دكەي چوار جۆرىن راهینان دى ھېنە پېشىا ته وېن ب سەر
دوو لاپراندا هاتىنە دابهشکرن و دگرېداينە ب وان دەرئەنچامىن فيركارىقە ئەۋىن دناف پهروکا
خويىندىكاريدا ھەين، ھەر جۆرەكى راهینان ناڭ ونيشانەكى گۈنچاي بى ھەى «پیداچوونا زاراقيقان» يان
«ھەلبىزارتىن بەرسقىن راست» يان «كۇرتە بەرسق» يان «پىكھاتن و فرمان» وئوا دهيت وەسفە كا كورتە
بو ھەر جۆرەكى.

پیداچوونا زاراقيقان ئەو راهینانين گىرىدى ب زاراقيقانە ب ئارمانجا پیداچوونا زاراقيقن سەرەكىيەن ھەر
بەشەكى يېن دانايىن، چىدېتىت ژتە بخوازن بەراوردىيەكى يان جوداھىيەكى دنافبەرا رامانا زاراقيقاندا
ئەنچامىدەي، يان نمۇونەيىن دياركى لىسر زاراقيقن گشتىيەن بهندي بىنى، ھەر وەك دىيارن ل
«كۇرتىكىن / زاراقيقان» ئەۋىن د دويماهيا ھەر بهندهكىدا هاتىن.

ھەلبىزارتىن ژگەلەكان پرسىارىن «ھەلبىزارتىن ژگەلەكان» تىگەھەشتىنا ته بو وان تىگەھ وزاراقيقن ھەر
پشکەكىش دكەت تاقىد كەت. پرسىارىن «ھەلبىزارتىن ژگەلەكان» چىدېتىت ژتە بخوازن شىۋىمىي
پەيوەندى ب بهنديقە ھەى يان دەستىشانكىرنا وىقە لېكىدەيەقە (شلوغە بکەي).

كۇرتە بەرسق و ھزا رەخنەگرى «كۇرتە بەرسق» و «ھزا رەخنەگرى» رېكىي بو تە خوش دكەن
پېزىيان ژېنەندى وەرگرى دەمى تو راهینان لىسر شارمايىن پهروكى ئەنچامىدەي. ھەر دەم پشكا
«كۇرتە بەرسق» ب پرسىارەكە ھزرەكە رەخنەگر يان پتر ب دويماهىك دهيت. ئەف پرسىارەنە وەك
پرسىارىن «ھزا رەخنەگرىنە» ئەۋىن دپیداچوونا پشكا وپیداچوونا بهندا دەقىدا.

پىكھاتن و فرمان ئەف پشکە چالاكىيەن جۆراوجۆر بخوافه دگریت، ژوانا ژى ب ناشكىرنا پىكھاتە
و كىريارىن سەرەكى وشلوغە كى داتايىان يان وينەيان و ئەۋۇزى بى ھاتىه ديزايىكىن بو هارىكارىكىرنا ته د
كۆمكىرنا هويردەكارىيەن بهنديدا ب مەرەما پشكنينا ماددىيەن بهندى ب شىۋەكى بەرفەھەتر.

چاوا پیداچوونا پشکان دی بکارئیني

پیڈاچووتن پشکان وهکو ئاميره کي ب بها تو دشىي ب گلهك رىكان بكارىينى. ب پىيا وي پەرتۇو كا خۇينىدكارى ئمۇ تاييهت ب تەقە دى تەئاراستە كەت، ل دويش رىكما مامۆستايى تە دانەبىزىيا باهتى وئى زىينىدەز انىيا تو دخوينى.

- دشیاندایه پشت ب پیداچوونا پشکی بیهستن وہ کو خواندنہ کا پیششوہختا ہھر پشکہ کی، وئوڑی هاریکاریا ته دکھت دپناسه کرن پیداچوونا تیگھمہیں سہرہ کیین ہھر بہندہ کی بھری و ل دھمی خواندننا تھیا دھستپیکی یا ہھر پشکہ کی۔

ھروہسان، تو دشیی پیداچوونیں پشکی بکاریینی پشتی خواندننا ہھر پشکہ کی بو تاقیکرنا وورگرتنا (تیگھہشتنا) ته بو تیگھہھیں سہرہ کیین بہندی وزاراقيقین وی.

ل دویماھیی، تو دشیی لاپھرین پیداچوونا پشکی بکاریینی بو پیداچوونا وان نہزمیونیں باباءتی زیندہزانی نہوین تو نہنجامددہ ب چاف پوشیکرن لسمر چاوانیا بکارئینانا ته و بکارئینانا ماموستایی ته بو پیداچوونا پشکی، نہوڑی دی هاریکاریا ته کھت دھستنیشانکرنا وان باباءتانا نہوین تو ب شیوهیہ کی باش فیربوبوی، وباباءتین پیدافی ب فہ کوؤینہ کا زیندہتر ھمی۔

پىداجوونا پشقا 1-1

رىڭخستنا لەشى مروقى

پىداجوونا زاراڭان فرمانى هەر يەكى ژ ۋان شانەيىان چىيە؟

1. دەمارە شانە

2. ماسولىكە شانە

3. پەيكەرە ماسولىكە شانە

4. بەستەرە شانە

بەرسقَا دروست ھەلبىزىرە، د ۋالايىيىدا پيتا بەرسقَا دروست بنقىسىم:

1. دەمارە شانە خانەيىن تايىەتمەندى تىدانە دېئىزنى:

- أ. قەگوھىزىر
- ب. دەمارە خانە
- ج. ماسولىكە خانە
- د. خانەيىن دلى

ئەو شانەيا پىكەتەيان پىكىشە گۈيدەت و پشتەقانىيا وان دكەت و دپارىزىت دېئىزنى:

- أ. بەستەرە شانە
- ب. پەيكەرە ماسولىكە شانە
- ج. ماسولىكە شانە
- د. رۇوكەشە شانە

ھەر كۆئەندامەك د لەشى مروقىدا بى پىكەتەيىه ژ چەند:

- أ. شانەيان
- ب. ئەندامان
- ج. خانەيان
- د. ئەفان ھەمييان

ئەو ۋالايىيا زكى، يادل و سورسۇرك و ئەندامىن كۆئەندامى ھەناسىي تىدا ئەقىيە:

- أ. كولوخە كەلىن
- ج. سترىيە كەلىن
- د. سىنگە كەلىن
- ب. زكە كەلىن

ئەو چ كۆئەندامە كەردۇو گورچىسىك و دوو بۇرىشىن مىزى و مىزدانك و سىيەھ و پىيستى ب خۇقە دىگرىت؟

- أ. پۆشەرە كۆئەندامە
- ج. كۆئەندامى دەرھافىشتنى
- د. كورە رېزىنە كۆئەندام
- ب. سترىيە كەلىن

کورته بەرسقان پرسیارین خواری بده:

1. هەرسى جۆرین ماسولکە شانهيان بژمیره.

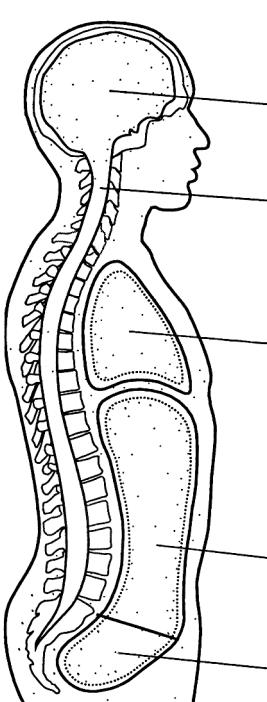
2. پەيەندىي دنابەرا شانهين لەشى و ئەندام و كۈئەندامىن ويدا شلۇقە بکە.

3. بەستەرە شانە چىكىدھىت؟

4. دوو فرماتىن (كارىن) دەمارە شانەبى يېزه.

5. هزرەكا رەخنەگر ئەرى چىدبيت ئەندامەك د كۈئەندامەكى پىردا ھەبىت؟ بەرسقان خۆ لېكبدە.

پىكھاتە و فرمان ب قەگەريان بۇ ۋى ئىنەيى ھىلەكاري، بەرسقان پرسیاران بده:

1. نافى وان پىشكان يېن ب پيتان ھاتىنە
نېشانىكىن د فالاپيا تايىھەت ب وانقە بىقىسىه.

أ.

2. كېيىز يېتن ئاماژى دەنه وان لەشە كەلىنەن
ئەويىن ناقەندە كۈئەندامى دەمارى تىدا بىت؟

ب.

ج.

د.

ه.

3. فرمانى لەشە كەلىنەن چىيە؟

پیداچوونا پشکا 2-1

په یکه ره کوئه ندام

پیداچوونا زاراڻان په یوندی ڏنڌاڻه را هه ردوو ٽيگه هين جو وتيں خواريدا شلوڻه به.

۱. تھوڑہ پیکھر، لنگ و چنگلہ پیکھر۔

۲. موقوم هستی، هستی گری به -

۳. مهذبی هستی، هستی یسیفه‌نگی -

۴. پیکھاتنا ههستی، پهري سهري ههستی -

— گهه، بهسته — 5

په رسقا دروست هه لبزیره د څالا یېیدا پیتا په رسقا دروست بنقيسه:

1. ئەو كرييارا كوشىدا خانه يېئن ھەستى ھېيدى ھېيدى جەھى كر كر كى دىگرن دېيىزنى:

- ## ۱۰. پیکھاتنا هستی

- ج. هودانا گههین ههستي د. چ ڙڻان نين

- تیران و کار

- 2. ته و هرہ پیکھر ئەقان ھەستیان بخۇقە دىگرىت: أ. ھەردوو چىنگلىك ب. ھەردوو لىنگ ج. پېراسىي د. ئەقان ھەممى

3. گههیں لقین سنوردار دکھنے د:

- أ۔ چو کاندا دو روہ هر

- ج. دنافیہ را یہ یہ اندما

- أ. هردوو چوکاندا
ب. هردوو تبلیں بہرانان یئن دھستیدا
ج. دناۓ، اے باندا
د. ھے، دو ئېنىشکاندا

4. ههسته ل جمه خواهاتنه خوچهکن ب هندوك گورزن بهز ديشن:

- أ.** بهسته، **ب.** آنچه **ج.** گههای ته‌حسنه **د.** ماسه‌لکه

- 1 2 3 4 5

- # هەودانا كەھىن ھەستى دھىيەتى

- ## ۱. ژیکشیشانا به سه‌تهران

کورته بھرسق: بھرسقا ٿان پرسیارین خواری بدھ:

1. سی فرمانیں هستی بژمیره.

2. سی جوڑیں گھان بھے ژمیره و نموونه یہ کی بو همیر یه کی بینه.

3. گرنگیا مهربی هستی چیئه؟

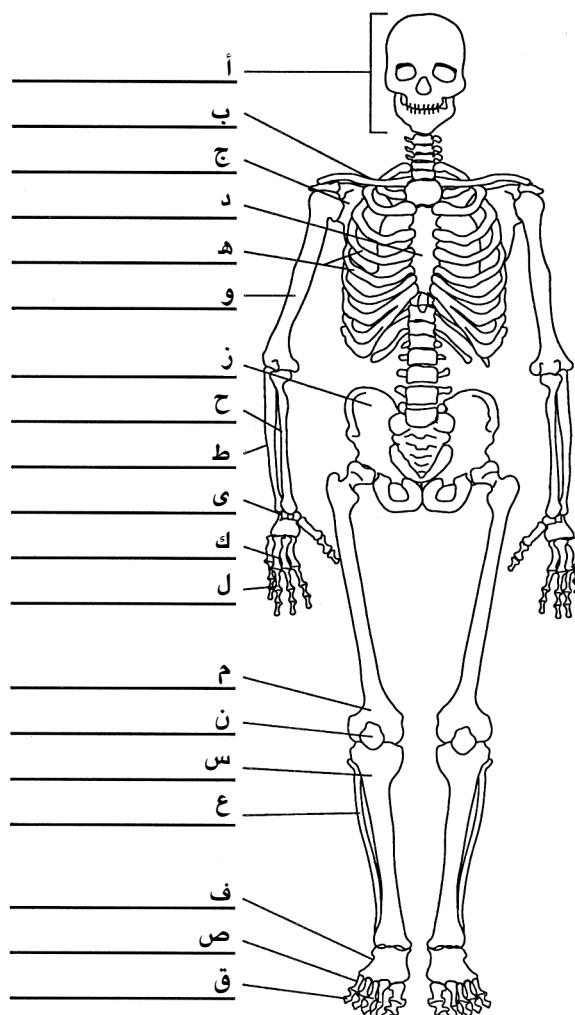
4. هزره کا په خنہ گر گرنگیا هه بیونا كالسیوٽ می دناف خوار تیدا بو گھشیا هستی و پاراستنا وی چیئه؟

پیکھاته و فرمان پشت بهستنی ب ڦی وینه یی هیاکاری بھرامبھر بکه کو دهربرینی ڙ په یکھری هستی مروڻی دکھن، بو بھرسقدانا ٿان پرسیارین خواری:

1. د وینه یی ناشفی هم پشکه کی د ڦالایا تایه تا ویدا بنقیسه يا بو هاتیه نیشان کرن.

2. فرمانیں سهره کیئن په یکھری هستی چنه؟

3. چاوان هستی ب باری دریزبی گھشه دکھن؟

پیداچوونا پشکا 3-1

ماسوکه کوئہ ندام

پیداچوونا زارافان جودایی چیه دنافیهرا هر ئىكىٰ ژ قان جووته تىگەھىن خواريدا:

۱. ماسولکه یا خوّقین، ماسولکه یا خوّنه قین

2. ینک، یقنه‌یهست

3. گرزو که ماسولکه، کیشیو که ماسولکه

ئەكتىن، ما يەسىز - 4

5. وہستیانا ماسو لکھئے، کیمیا ئو کسنجنے

به سقا درست هه لیزیز د فلاییسیدا بیتا به سقا درست بنفیسه:

- ۱.** کیژ جوړی فان ماسولکه شانهیان د دیوارې ګهدی و پېشیکا زراف و لوولهیین خوینیدا ههیه؟
أ. دله ماسولکه   ب. حولیه ماسولکه   چ. یېکنده ماسولکه   د. ماسولکهایا خوچین

- 2.** کیژ جوړی ماسولکه شانهېي به پرسه ژ لقاندنا پتريا پشکنن له شي؟

أ. دله ماسولکه   ب. حولیه ماسولکه   ج. پېښهره ماسولکه

د. ماسولکه دیا خوچین

3. پارچه ماسولکه:

  - أ. یه کا فرمانی گرژبوونا ماسولکییه
  - ب. ATP بکاردئینیت
  - ج. ژ ماسولکه ریشالو کان پیکدهیت
  - د. ئىقە ھەمەي

- ۴.** ئەو ماسولكەيىن پىشكىدارىي د چەممىانا گەھىدا دەكەن دېبىزنى:

- أ. گرژوکه ماسولکه   ب. کشوکه ماسولکه
ج. بنك   د. پیشنهاد

5. ل دهمي گرژیونا په یکمهره ماسولکه بیدا کیژ ژ قان پویده دت؟

أ. کورتبونا پارچه ماسولکه بی
ج. سه رین ماپوسینی ب ده زیین ئه کینیقە دنویسین
ب. سه رین ماپوسینی ب هردق ده چمه می
د. ئىشە ھەمە

کورته بهرسفه ڦان پرسیارین خواری بدھ.

1. کیمیا ئۆكسجينی چاوان د ورزشگانه کی بھزینیدا رویددھت؟

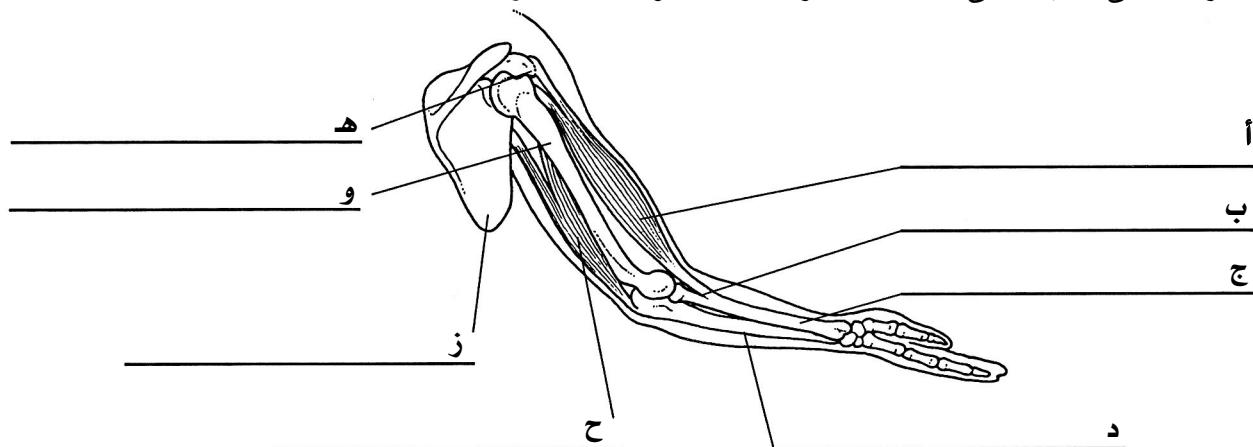
2. چاوان پەیکەرہ ماسولکه گرڙ دبن؟

3. چ جوداھی هئیه دنابھرا هرسی جو رین ماسولکه شانه یاند؟

4. هزره کا رهخنھگر بچی گرژوکه (گورج) ماسولکه و کیشوکه ماسولکه ب هەڤدڙ دھینه دانان؟

پیکھاته و فرمان پشت ب فی وینهی هیاکاری خواری بھسته کو دهربېینی ڙ چنگلی مرؤفي دکھت، داکو بهرسفا ڦان پرسیاران بدھی:

1. د وینهیدا نافی هەر پشكه کی د فالا یا تاییهتا ویدا بنقیسه یا بچھاتیه نیشانکرن.

2. کیڑ ڦان هەردو ماسولکه یان گرژوکه ماسولکه یه و کیڑ وان کیشوکه ماسولکه یه؟

3. حالا بنکا ماسولکه یا د کیریدایه؟ حالا پیغامبستا ماسولکه یا د کیریدایه؟

پىداچوونا پىشقا 1-2

زقۇرۇكە كۆئەندام

پىداچوونا زاراڭان جودايى چىيە دنابىمەرا ھەر ئىككى ژ ۋان جووتە تىڭەھىن خوارىد:

1. زكۆكە، گوھۆكە

2. گرى بەريكە گوھۆكە، گرى گوھۆكە زكۆكە

3. خوينبەر، خوينھىنەر

4. سىيە زقۇرۇك، زقۇرۇكە كۆئەندام

بەرسقَا دروست ھەلبىزىرە د ۋالا يىيىدا پىتا بەرسقَا دروست بىنقىسى.

1. كىيىز ۋان گرنگىيىا وى زىندهتە بۆ رۈيدانان ئىداتىن دلى؟

- أ. ئەزمانكى شاخۇنىبەرى
- ب. لىيمە گرى
- ج. گرى گوھۆكە زكۆكە
- د. ئەزمانكى سى پەركى

2. خوينبەر بۇونا بىرىنى نامەيت ئەگەر ئىك ژ ۋان تىدا نەبوو:

- أ. پلازما
- ب. ليمف
- ج. پەركىن خوينى
- د. كۆلىستروول

3. لىيگەھارتىنا ماددىھىيىن خوارنى و پاشھەر زىان دنابىھەرا خوينى و شانەيىن لەشىدا رۈيدەت ب پىيا:

- أ. خوينبەر و كان
- ب. خوينبەران
- ج. موى لۇولەيىن خوينى
- د. ئەزمانكى سى پەركى

4. كىيىز ۋانىن خوارى تاكە جودا كەرا سىيە زقۇرۇكىيە؟

- أ. دەمى موى لۇولەيىن خوينى گاز گوهۇزىنى دەڭل شانەيىن دەوروبەردا دەكەن.
- ب. دەمى خوينبەر خوينى بۆ دوپەرى دلى ۋەدگوھىزىن.
- ج. ئەو خوينبەر اژ زكۆكەيا راستى دەردكەھىت.
- د. ئەو خوينبەر اژ گوھۆكەيا راستى دەردكەھىت.

5. کيڭىز قان ئامازەمى ب ئىككى ژ فرمائىن لىمەنى دەكتە؟

أ. ئەو خۇينا نۇي دروستبوسى قەدگۈھىزىت بۆ دله لۇولە كۆئەندامى.

ب. ئەو شلەبىي زېلەبىي دنابەرا خانەياندا قەدگەپىنيت بۆ دله لۇولە كۆئەندامى.

ج. رېيارەكا دى بۆ خۇينى دايىن دەكت ل دەمى بجهىنانا راھىناتىن وەرزشىيەن ب زەممەت.

د. ئۆكسىجىنى بۆ لىمەن گرىيان قەدگۈھىزىت.

كۈرتە بەرسق بەرسق ۋان پرسىيارىن خوارى بەدە.

1. رېيازا خۇينى د دلىدا وەسف بکە.

---

2. كارى لىمەن كۆئەندام شلوٽقە بکە.

---

3. هزرەكا رەخنەگە ئەرى نەدائىخىستنا تەماما ئەزمانكى شاخۇرىنبەرى (كىنانەمى) كارتىكىرنەكا مەزىنتر ل سەر پەستانا خاقبۇونا دلى
ھەيە، يان ل سەر پەستانا گۈزىبۇونا دلى ھەيە؟ بەرسق ۋان خۇ لېكىدە.

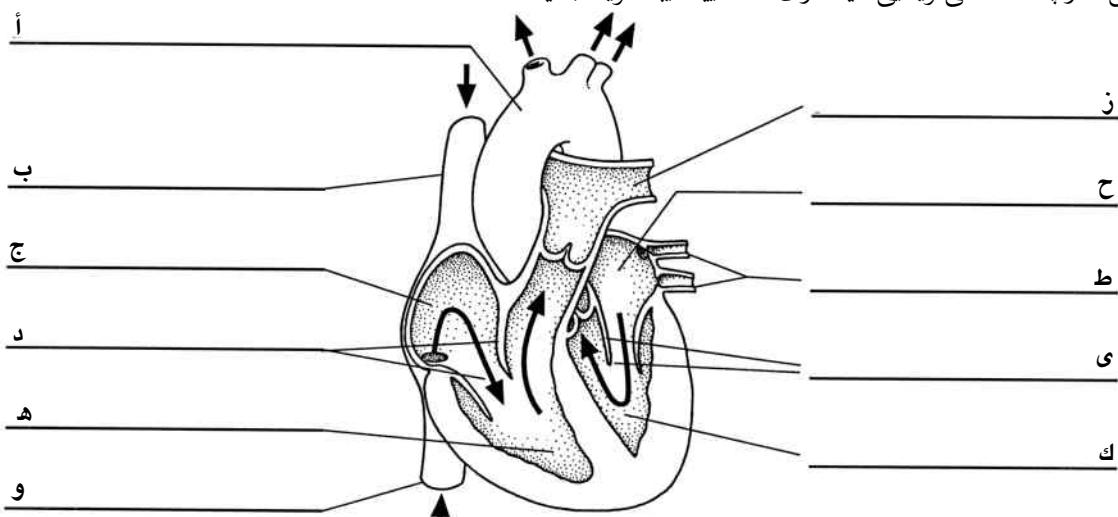

پىكەتە و فرمان ۋى وىنەبىي ھىلکارىي دلى مروقى بكارىبىنە، بۆ بەرسق ۋان پرسىيارىن ل خوارى.

1. ناشى ھەر پىشكەكا ۋى وىنەبىي ھىلکارى د ۋالاپىا تايىەتا وىدا بېنىسىه.

2. چاوان تىكچۈونا ئەزمانكى دوو پەركى كار دەكتە سەر زېرۈكە خۇينى؟

پىداقچوونا پشقا 2-2

خوين

پىداقچوونا زاراڭان پەيوەندىيى دنالىقىمەرا هەر جووتەكى ڙافان جووتىن تىڭەھىن خوارىدا دىارىكە؟

1. خانەيىن سېسىن خوينى، خانەيىن داعيركەر

2. دژه پەيداکەر، دژه تەن

3. خانەيىن سورىن خوينى، ھيمۇڭلۇپىن

4. پەركىن خوينى، فايىرىن

بەرسقىا دروست ھەلبىزىرە د ۋالا يىيىدا پىتا بەرسقىا دروست بنقىسى.

1. دەمى ئۆكسجىن ب ھارىكاريا خوينى دەيتە قەگوهاستن دەيتە بەستن ب:

- أ. پەركىن خوينى
- ج. پلازمما
- د. ھيمۇڭلۇپىن
- ب. دژه تەنان

2. خانەيىن داعيركەر:

- أ. ھيمۇڭلۇپىنى قەدگوھىزىن
- ج. دەورى زىنلەوەرەن ھويىر دەدەن
- د. دژەتەنان پەيدا دەنەن
- ب. خانەيىن سورىن خوينى پەيدا دەنەن

3. پەركىن خوينى:

- أ. ڙىلمىفە گرىيان پەيدا دېن
- ج. ھيمۇڭلۇپىنى پەيدا دەنەن
- ب. پىشكىدارىي د كىريارا خوين مەيىيىدا دەنەن
- د. خانەيىن تەمامان

4. خانەيىن سورىن خوينى:

- أ. چەند سالەكان دېزىن
- ج. پىشكىدارىي د كىريارا خوين مەيىيىدا دەنەن
- ب. ب قەبارەي مەزىتلىن خانەيىن خوينىنى
- د. ناڭلۇ نىنە

5. ل دەمى قەگوهاستنا خوينى بۆ كەسەكى دىارىكى، كىژ ڦافان خوارى زانىنا وى ياكى گرنگە؟

- أ. ھەزىمارا خانەيىن سورىن خوينى د وەرگرىيدا.

- ب. ئەگەر گرۇپى خوينا بايى به خىشەرى Rh^+ بىت.

- ج. گرۇپى خوينا به خىشەرى

- د. ئەگەر وەرگرىي بەرى شەش دەمىزىران ڙەگوهاستنا خوينى بۆ وى، خوارىن خوارىت.

کورته بهرسفه ڦان پرسیارین خواری بده:

1. چاوان ئوکسجين د خوينیدا دهیته فه گوهاستن؟

2. دوو جودایان دنافهرا خانهیں سوور و خانهیں سپیئن خوینیدا ژ لای پیکھاته یې، دوو جودایان ژ لای فرمانیقه یې.

3. ئهو چييه وهل کمهسه کي گروپي خوينا وي AB دکهت، بشیت خویني بدنه کمهسه کي کوبتنی گروپي خوينا وي AB بيت؟

4. پړلی په رکین خویني د کريارا خوين مهينیدا چييه؟

5. هزره کا په خنه ګر: چاوان کيميا ئاسني د خوارنیدا کار دکهته سهري شيانا خويني د فه گوهاستنا ئوکسجينيدا؟

پیکھاته و فرمان ٿي خشته بکاريئنه بو بهرسفه ڦان پرسیاران:

دژه پهيداکه رئي سهري گروپي خويني خانهيں سوورين خويني خويني ددهته		
AB,A	A	A
AB,B	B	B
AB	A و B	AB
O,AB,B,A	نينه	O

1. بوچي دشياندايه گروپي خوينا O بدهينه هر ورگره کي (کمهسه کي) کو گروپي خوينا وي هر چ بيت؟

2. وسفا وان کارليکان بکه ئهونين دنافهرا دژهنهن و دژه پهيداکه راندا روویده، ئه گهر گروپي خوينا کمهسه کي B و Rh- بيت، خويني ژ کمهسه کي ورگريت کو گروپي خوينا وي AB و Rh+ .

پىداقچوونا پىشقا 3-2

هەناسە كۆئەندام

پىداقچوونا زاراڭان پەيوەندىيى دنالقىمەرا دوو تىگەھىن ھەر جووتەكى ژ ۋان جووتىن خوارىدا دىيارىكە؟

1. ئەزمانكى زورۇنابى، بۆرپىيا ھەواى

2. ھەناسەدان، قىرگ

3. بۆرپىكىن ھەواى، موى بۆرپىكىن ھەواى

4. سىكلەنانوچكەيىن ھەواى، ھەناسە وەرگرتىن

ھەلىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقَا دروست د ۋالايىيىدا بىنغيىسى:

1. ئەو پىرتىكى دىوارىن بۆرپىن ھەواى ناپۇش دىكەت:

أ. ھەوابى ھەناسە وەرگرتىن بەرەف سىكلەنانوچكەيىن ھەواى پالىددەت.

ب. ھەوابى ھەناسەدانى بەرەف كەلەينا دفىن پالىددەت.

ج. ھەوابى ھەناسەدانى شەدار دىكەت.

د. ھەوابى ھەناسە وەرگرتىن پاقۇ دىكەت.

2. لىكىڭوھارتنا وان گازان يىن د سىكلەنانوچكەيىا ھەوايدا چىىدىن بەندە ل سەر:

أ. پەستانا بلندا خۇينى.

ب. وى ماددىيى نويسەك بى ئۆكسىجىنى حەلىاى قەدگوھىزىت.

ج. خەستى نشىقىسى.

د. دائىخىستىن موى لوولىيىن خۇينى ل دەمى ھەناسەدانى.

3. فەگۇھاستىن دوانوکسىدى كاربۇنى د خۇينىدا دەيىتە ئەنجامىدا ب:

أ. گىرىدai ب ھيموگلوبىنې

ج.

ب شىۋىمى ئايۇنىن بىكاربۇناتى

د. ئەف ھەمى جەھگە

4. ھەناسە وەرگرتىن رۈيىدەت دەمى:

أ. ناپەنچىك بلندا دىبىت

ج. پەستانا خۇينى بلندا دىبىت

د. پەستانا سىنگە كەلەنى زىدە دىبىت

ب. قەبارەمى سىنگە كەلەنى زىدە دىبىت

- 5.** ئەو خانەيىن كۆنترۇلا تىكىر اپيا هەناسەدانى دىكەن، دىكەقىنە دى:
 أ. گىرىيەكە تايىەتمەند د لقىن بۆرپا ھەوايدا.
 ب. ناقپەنچاڭ.
 ج. دەمماخ.
 د. وەرگىرىن خاببۇونى نۇويىن دىكەقىنە دنابېمرا پەراسىيانددا.

کورته بهرسق یاری خواری پده:

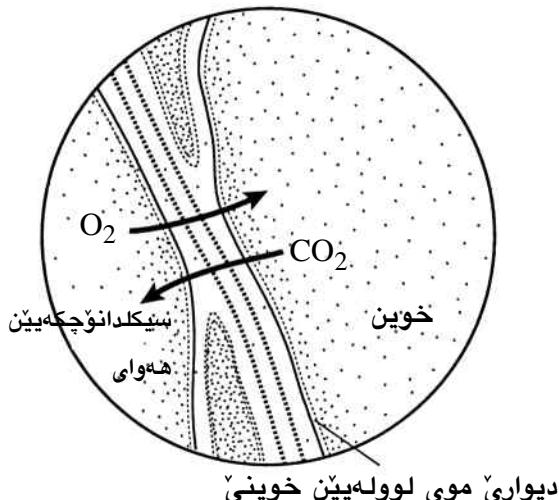
۱. ئەرى قالا يىا دەپنى پىشكەكە ژ كۆئەندامى ھەناسەبىي؟ بەرسقا خۇ شلۇقە بکە

2. چاوان پەريا دوانۆكسىدى كاربۆنلى د خويىنيدا دەيىتە قەگوھاستن؟

3. پۇونىكە چاوان ھەستىيە پەيكەر پىشكەدارىي د كريارا ھەناسەداتىدا دكەت؟

4. ھزەكا رەخنەگەر: دوو ئەگەران پېشىيار بکە بۇ نەگەشتىنا بىرا پېلدۇقىيا ئۆكسىجىنى بۇ شانەيىن لەشى.

پیکهاته و فرمان ڦي وينه ڀي هيلکاري بكاربئنه بهو
به رسمدانان قان پرسپياران:

۱. ئەو چىيە هارىكاريا بەلابۇونا ئۆكسىجىنى دىكەت
ژ سىكلەدانۆچكەيىن ھەواي بۇ خوينى و دوانۆكسىدى
كاربۇنى ژ خوينى بۇ سىكلەدانۆچكەيىن ھەواي؟

۲. ئەری خەستىا دوانۆكسىدىٰ كاربۇنى د سىكلەدانۆچكەيىن ھەواى د سىھاندا پتە يان د خوينىد؟

---

3. ئەری دەركەفتىنا دوانۆكسىدىٰ كاربۇنى ژ خوينىٰ يَا بەندە ل سەر خەستىا ئۆكسىجىنىٰ سىكلەدانۆچكەيىن ھەواى و خوينىٰ؟ بېرسقۇ خۇرۇوبىكە.

پيداچوونا پشکا 1-3

بهرگريين گشتى

پيداچوونا زاراڻان مهڙه ما ڦان زاراڻين خوارئ شلوڻه به:

1. دهستكهڻتىين کوٽخى

2. ئينتهه فيپڙن

3. هيستامين

4. کوژه که خانه يا سروشتى

بهرسقا دروست هلبڙيڙه د ڦالا ييڏا پيتا بهرسقا دروست بنقيسه:

1. ماددهيئن نويسيهك بهرگرييه کا گشتى دڙي هوٽكارئ نمساخبي پيڪدئينيت برييا:

- أ. ده ٽيختستا هوٽكارين نمساخبي ڙلهشي ج. هملوهشاندا هوٽكارين نمساخبي
- ب. گرتنا هوٽكارئ نمساخبي د. ده دانا سايوکينان

2. کيژ ڙڦان يا دروست نينه؟

- أ. تا هاتن ميڪانيزمما بهرگرييا لهشي چالاڪ دكهت.
- ب. تا هاتنا بلند پيگره ل گشهه کرنا هندههک به کريان.
- ج. تاييا گران تونديا ئه نزيمين خانه بي چالاڪ دكهت.
- د. تا هاتن کاري خانه ييڻن سڀيڻن خويني هانددهت.

3. خانه يا داعيرکهرا مهزن:

- أ. خانه يا سڀيآ خويني
- ج. هوٽكارين قهباره مهزتىن نمساخبي دادعيريت و تيڪدشكىييت
- ب. د ديواري موئ لوولهين خويني ڏاچي
- د. ئه ڦه همه

4. کوژه که خانه يا سروشتى:

- أ. خانه يا سوورا خويني يا تاييه ٿمەنده
- ج. خانه يا داعيرکهره
- د. خانه يا توشبوويه
- ب. چ ڙڦان نين

5. بهرسقدائين کولبووني (ههوداني) پهيدا دبن ڙ:

- أ. ده دانا هيستاميني
- ج. تا هاتن (تا)
- د. هشکبونا په رديئن نويسيهك
- ب. هوٽكارين نمساخبي

کورته بهرسف ڦان پرسیارین خواری بده:

1. چاوان خانهیں سپیئن خوینی یئن ههفتا بهرگربی ژ لهشی دکهن دژی هوکاری نهساخی؟

---

2. چاوان ئینته فیرون کار دکته سه ر ڪارئی خستنا چالاکیا ٺایروسان؟

---

3. چاوان پیست و پردھیئن نویسہک بهرگربی بو لمشی دابین دکهن ژ هوکاری نهساخی؟

---

4. هزره کا ره خنه گر چاوان خوارنا ئے سپرینی ب ئارمانجا نزمکرنا تا هاتنی، چیدبیت ساخبوونا ته ل دھمی تووشبوونی ب بهکتریابی پاشیخت ل شوینا کو بلهز بیخت؟

پیکھا ٿه و فرمان ٿي خشته ٻکاربینه بو بهرسفانا ڦان پرسیاران.

1. ئه ٽ خشته پنگافین بهرسفانا ههودانی دیار دکهت پنگافان بریز بهندیه کا دروست دانه د نقیسینا ڙمارهیئن 5-1 د ستونیا (پریزیهندیا) خشته یدا.

پریزیهندی	پویدانیں بهرسفانیں ههودانی
	خانه یئن تووشبووی هیستامینی ده ددهن.
	خانه یئن سپیئن خوینی هیرشی دکنه سه ر هوکاری نهساخی و دکورن،
	هوکاری نهساخی دنپ پیستیرا دچنے دناف له شیدا.
	خانه یئن سپیئن خوینی بو جهی تووشبووی دھینه ڦه گوهاستن.
	چوونا خوینی بو جهی تووشبووی زیده دکهت.

2. گرنگیا زیده بونا پیدا چوونا موی لوولیئن خوینی چیه بو بهرسفانا ههودانان؟

---

3. بهفری دانه سه ر جهی برینی ب مهره ما کیمکرنا چوونا خوینی بو وی جهی، کارئی کرنا ٿي چهندی د بهرسفدا ٽین ههودانیدا چیه؟

پىّداجوونا پشقا 2-3

بەرگرىيىن تايىبەت: بەرگرىيىه كۆئەندام

پىّداجوونا زاراڭان مەرەما ۋان زاراڭان روونبىكە:

1. پلازما خانە

2. دژە پەيدا كەر

3. هزركەرە (بىركەرە) خانە

4. دژە تەن

5. ھەستىيارى

بەرسقى دروست ھەلبىزىرە د ۋالايىيىدا پىتا بەرسقى دروست بنقىسى.

1. كىچىر ۋان لىمفە خانە نىنە؟

- أ. هزركەرە خانە   ب. خانەيىا T ياخارىكار   ج. داعيركەرا مەزن   د. خانەيىن B

2. مەۋزىي ھەستى ب پېشكەكىچ بەرگرىيىه كۆئەندامى دەھىتە ھەۋزمارتن، چۈنكى:

- أ. خوينى ژ ھۆكاري نەساختىيى پاقۇ دەكتە   ج. خانەيىن سېي بەرھەم دئىنيت
ب. ددىرىيەت دناف لىمفە كۆئەندامىدا   د. پلازمه خانەيان بەرھەم دئىنيت

3. خانەيىن B :

- أ. پاشكدارىي د بەرسقىدا بەرگرىيىن دەردانىدا دەكتە.
ب. خانەيىن تووشبووى دەكتە.
ج. دناف سايىمۇسەرپەزىندا پېيدىگەهن.
د. ژ پلازمه خانەيان پەيدا دىن.

4. كىچىر ۋان ئىنتەرلۈكىنى دەرددەن؟

- أ. خانەيىن T يىن ژەھزادار   ب. خانەيىن T يىن ھارىكار   ج. پلازمه خانە   د. ئەقەھەمى

5. بەرسقىدا بەرگرىيىن دەردانى پېندى:

- أ. بەرھەمئىيانا دژە تەننان ھەنە
ج. ھەبۇونا خانەيىن B ھەنە.
ب. ھەبۇونا خانەيىن T يىن ھارىكار ھەنە
د. بەرسقىدا بەرگرىيىا دووهەمى

کورته بهرسف ڦان پرسیارین خواری بده.

1. ئهو چييه دا بهشبوونا خانهيا T هانددهت؟

---

2. چاوان ڦاڪسین (کوتان) بهرگري پهيدا دکھن؟

---

3. چاوان دڙه تهن بهرگري ڏڙي ڦايروسان دابين دکھت؟

4. هزره کا رهخنه گر ئهري تو پيشبيني دکھي کو نه ته ماما خانهين T یا B هوڪاري ٿيڪينه بو خوييه بهرگري يه نه ساحييان؟
بهرسفا خو روونبکه.

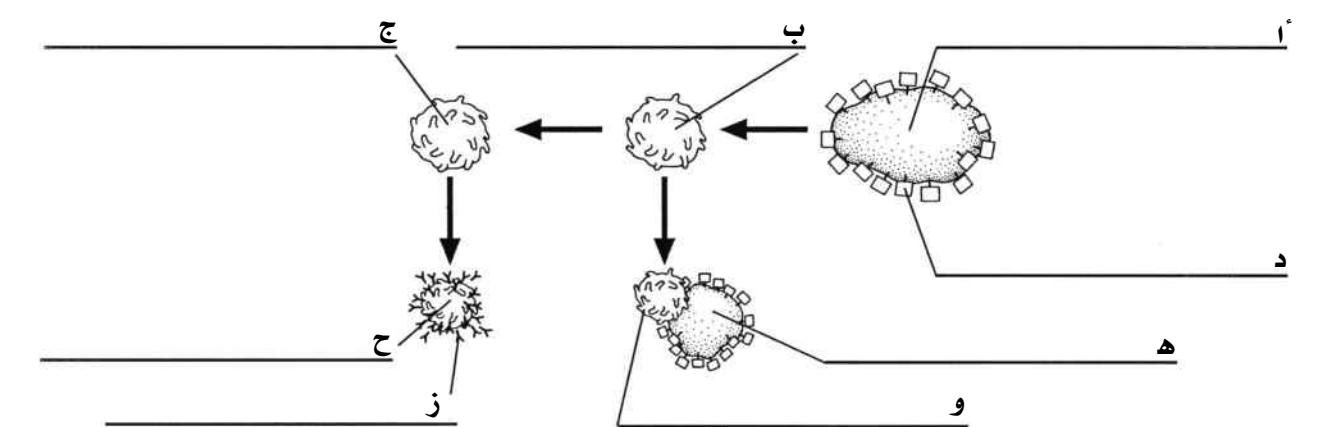

پيڪاهاته و فرمان ٿي وينهي هيلڪاري بهرسفانين بهرگري بكارينه داکو بهرسفا پرسیارين خواري بدھي:

1. نافي هر پشكه کا ٿي وينهي هيلڪاري د ڦالايا تاييھتا ويدا بنفيسيه.

2. ئهو چ پويدانه يا دبيته ئه گهرئ وي زنجيره يا پويدانين روونکري د ٿي وينهيدا؟

---

3. ئهو ئه نزيمي ساينو ڪيني ڙناٺ دبهت چاوان دشيت کار بکهنه سهربهار گريين خانهبي و بهرسفانين بهرگريين ده رانى؟

پىّداجوونا پشكا 3-3

نەساختىيا ئايىزى

پىّداجوونا زاراڭان پەيوەندىيى دناقىبەرا ھەر جووتەكى ژ ۋان جووتىن تىڭەھىن خوارىددا شروقە بکە.

1. خانەيىن T يىن ھارىكىار، نەساختىيا ئايىزى

2. ۋايروسى HIV، نەساختىيا ئايىزى

3. تووشبووئىن ھەپەرسىت، نەساختىيا ئايىزى

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقَا دروست د ۋالايىيىدا بنقىسى:

1. نەساختىيا ئايىزى دھىيىتە دەستتىشانكىرن دەممى:

أ. كەسەك ب ۋايروسى HIV تووش دېيت.

ب. كەسەكى ھەزىمارەكائىكچار زۇر كىما خانەيىن B ھەبن.

ج. كەسەكى ھەزىمارەكائىكچار زۇر كىما خانەيىن T ھەبن.

د. ئەقە ھەممى.

2. ب ھارىكاريما كىيىكى ژ ۋان ۋايروسى HIV دھىيىتە قەگوھاستن؟

أ. ھەناسەدان د ۋۆرورەكىفە كەسەكى تووشبووئى ئايىزى تىداپىت.

ب. بەركەقىن ب كەسەكى تووشبووئى ۋايروسى . HIV .

ج. پىشكىدارىكىرن د بكارئىنانا دەرزىكىن ژىر پىستىدا.

د. پىقەدانان مىش و موران.

3. زۇرتىن رېكىكىن قەگوھاستنا ۋايروسى HIV كۆيى بەرىلەلاف بىت ئەقەيدە:

أ. پەيوەندىيا سېكىسى دگەل كەسى تووشبووئى ب نەساختىيا ئايىزى.

ب. كىريارا قەگوھاستنا خوينى.

ج. چۈونا دەستتى كەسى تووشبووئى نەساختىيا ئايىزى.

د. بىجەئىنانا تاقىكىرنان ل سەر ۋايروسى . HIV .

4. دروستكىرنا ۋاكىسىنان دىزى ۋايروسى HIV يا بزەممەتە، چۈنكى ئەف ۋايروسى:

أ. پەرچە ۋايروسى

ج. ب شىۋىيەكى بلەز د گوھوپىت

د. ناهىيەتە چاقدىرىكىرن.

5. ۋايروسى HIV دەست ب زۇربوونى دەكتە:

أ. دەملى نەساختىيا ئايىزى رۇيدەدت

ج. چەند ھەيقەكان پىشتى تووشبوونى

د. ئەقە ھەممى

کورته بهرسقان پرسیارین خواری بدنه:

1. ئهري چايروسى HIV ئه گهرى تىكى بى مرتىيە ب نهساخيا ئايدزى؟ بهرسقان خو پروونبکه.
-
-

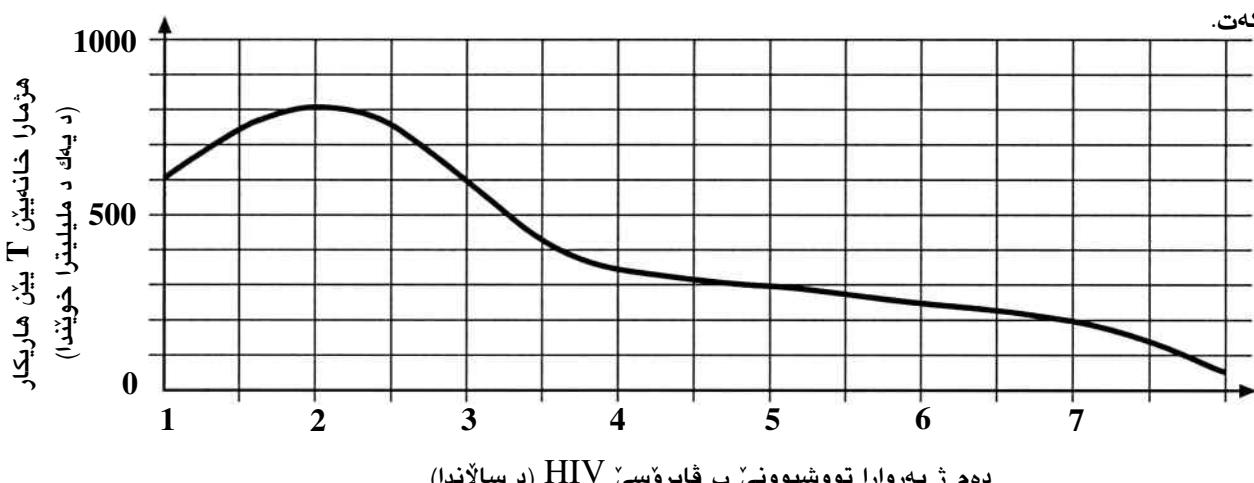
2. ئهري كمههك دى بى توшибوی بيت ب چايروسى HIV بى کو نهساخيا ئايدزى ل دهف دياربيت؟ بهرسقان خو پروونبکه.
-
-

3. دوو پيکين ڦه گوهاستنا چايروسى HIV بېژه؟
-
-

4. هزره کا رهخنگر ئهري چيديبيت حملک ب رىيا كريارا چاندنا ئهندامين لهشى يان چاندنا پيسى تووشى چايروسى HIV بىن؟ بهرسقان خو پروونبکه.
-
-

پيکهاته و فرمان ڦي ويئه يي داتايي خواري بكاربينه بو بهرسقانان ڦان هه ردود پرسیارين خواري:

ويئه يي داتايي نزمبوونا هه زمارا خانه ييin T ييin هاريکار د كمههكى توшибوویدا ب چايروسى HIV دگه ده مى ديار دکهت.

1. چهند سال ب سه رى كمهسيقه چوون هه ر توшибوونا وي همدا دياربوونا نهساخيا ئايدزى ل نك وي؟
-

2. تاقيکرنا چايروسى HIV بو كمههكى ئهنجامدا. ئهنجامي تاقيکرنى بى پوزهتيف بوو پشتى بورپينا شهش ههيان ل سه ر توшибوونا وي، لى ئهنجامي تاقيکرنى بى نهريي بوو پشتى بورپينا شهش سالان ل سه ر توшибوونا وي. روونبکه چاوان ئهو چهند روويدهت؟
-

پىّداجۇونا پشقا 1-4

دەمارە خانە و دەمارە راگەھاندن

پىّداجۇونا زاراڭان مەرەما ۋان زاراقىن ل خوارىٰ رۇونبىكە:

1. زىدەھىيەكى چەقدار

2. دووماهىيەن دەمارى

3. ئەركىٰ كارى

4. دەمارە فەگۇھىزەر

5. دەمارە تىكەھەلچۈن

ھەلبىزارتىن ژگەلەكان پىتا بەرسقَا دروست دەقلايىدا بنقىسى:

1. بەرگىٰ مايلىنى دەوريٰ قى دەدت:

- أ. زىدەھىيەن چەقدار
- ب. سترىيە بەندك
- ج. تەورەن دەمارە خانەيان
- د. دەمارە تىكەھەلچۈن

2. پەيداكرنا ئەركىٰ كارى:

- أ. وەل ئەركىٰ پەردەيى دەكت پتىرىي نىگەتىق بىت.
- ب. پىددۇقى ب فەگۇھاستنا ئايۇتىن سۆدىيەمەيە بۇ ناف دەمارە خانەمى.
- ج. د خانەيىن شقاندا پۇوى دەدت.
- د. دووماهىيەن دەمارىدا پۇوى دەدت.

3. دەمارە خانەيا غۇنۇنىي پتىر ژ:

- أ. ناقەكىٰ ھەيە.
- ب. تەورەيەكىٰ ھەيە.
- ج. زىدەھىيەكىٰ ھەيە.
- د. ئەف ھەمى جەھگەرە.

4. ئەركىٰ كارى پىددۇقى ھەيە ب:

- أ. ئايۇتىن سۆدىيەمەيە.
- ب. جوڭىن ئايۇنلى.
- ج. كريارا بەلاقبۇونلى.
- د. ئەف ھەمى جەھگەرە.

5. دەمارە فەگۇھىزەر د دەمارە خانەيىدا دەيىنە كۆمکرن دناف:

- أ. لەشى خانەيىدا
- ج. چىكىلدانمەيىن دناف زىدەھىيەن چەقداردا.
- د. چىكىلدانمەيىن دناف دووماهىيەن دەمارىدا.
- ب. ناقىكىدا

کورته بهرسفه ڦان پرسیارین خواری بدنه:

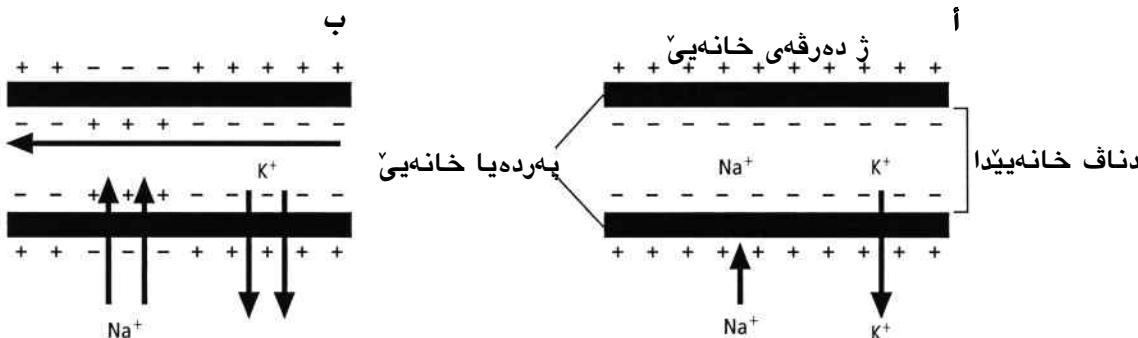
1. کارتیکرنا دهماره ڦه گوهیزمرئ د چالاکیا دهماره خانه یا پاش گمهینکیدا چیه؟

2. خمستیا ریزه یا ئایوئن سوڈیومی و ئایوئن پوتاسیومی، دناف دهماره خانه ییدا و ژدھن ڦهی و ڦهی بیهندہ داییدا و هسبکه.

3. بوچی ئه رکی کاری بهره یین دهماره خانه یاندا ب تئی ب ئیک سه مدت دهینه ڦه گوهاستن، ئه وژی ب سه متنا دووماه یین دهماری دور ژله شی دهماره خانه یی؟

4. هزره کا پهخنھگر ئایوئن دشین دهه یین مايليندارین خانه یاندا د گريئن رانثیردا د پهردھيا دهماره خانه ییدا بتئی بچن. چاوان مايلين پشكداری د زیلہ کرنا لهزا تیا ڦه گوهاستنا ئه رکی کاریدا دکھت؟

پیکهاته و فرمان ڦان هردوو وینه یین هیلکاری بکار بینه بو بهرسفه ڦان پرسیارین خواری:
ئه ڦه ہردوو وینه یین هیلکاری ده پرینی ژ پهردھيا خانه یی یا ته وھی دهماره خانه یه کی دکمن د بارین چالاکیین جودادا.

1. د وینه یی هیلکاری (ا) دا؟ بوچی ئایوئن سوڈیومی د پهردھيا خانه ییدا ناچن؟

2. ئدوا د وینه یی هیلکاری (ب) دا روویددھت و هسپیکه.

3. ئدو چ دوو هرکارن د بنه ئه گھری ڦه گوهاستنا ئایوئن سوڈیومی و پوتاسیومی ئه وینه یی هیلکاری (ب) دا؟

پىّداجوونا پشقا 4-2

پىّكھاتەيا دەمارە كۆئەندامى

پىّداجوونا زاراڭان پەيوەندىيە دنابىھرا تىڭەھىن ھەر جوتەكى ژ ۋان جوتىن خوارىدا روونبىكە:

1. قەدا دەماخى، لاكىشە مەزى

2. لەشە دەمارە كۆئەندام، خۆيىھ دەمارە كۆئەندام

3. نافەندە دەمارە كۆئەندام، چىيە دەمارە كۆئەندام

4. لاندك، ژىر لاندك

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقَا دروست د ۋالايىيىدا بنقىسى:

1. ھەر نىقە گويىھ كا مەزى دابىش دېيت بۇ:

أ. چوار پل.

ب. نىقە راستى و نىقە چەپى.

ج. تىفكلى مەزى و تەنلى كالوسەم.

د. ئەف ھەمى جەڭگەرە.

2. كىتىر ۋان پىشكەك نىنە ۋەقىدا دەماخى؟

أ. نافەرە دەماخ   ب. لاندك

ج. لاكىشە مەزى   د. پرك

3. سترىيە پەرچە كريyar پىدىقى ب:

أ. جوداكرنا سترىيە بەندكى ژ دەماخى.

ب. پىشكەدارىكىرنا نافەرە دەماخ.

ج. دەمارە خانەيىن دسترىيە بەندكىدا نەكۆ دەدەماخىدا.

د. دەمارە خانەيىن ھاتى ب تنى.

4. لەشى دەمارە خانەيان دەكەفيتە دەناف:

أ. مادەبىي سپىدا   ب. دەماراندا

ج. تەنلى كالوسەمدا   د. مادەبىي خولىكىدا

5. پىشكە سەپاساوى ژ خۆيىھ دەمارە كۆئەندام:

أ.

پىشكە كە ژ نافەندە دەمارە كۆئەندام.

ج.

ئەندامىن نافەندە دەمارە كۆئەندام.

ب.

چالاکىيەن كۆئەندامىن لەشى كىم دەكت.

د.

ئەف ھەمى جەڭگەن.

کورتە بەرسقى ۋەرسقا ۋان پرسىيارىن خوارى بىدە:

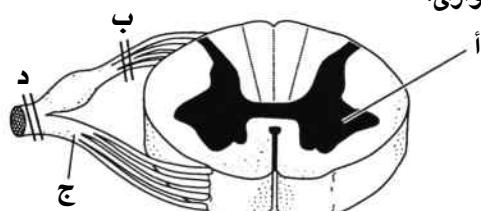
1. رۇلى زىكە رەھىن سىرىيە دەماران چىيە؟

_____ چاوان لەش بەرسقى ئەرك و مەترسىي دەدەت?

3. كىز پىشكە چىيە دەمارە كۆئەندامى گىنگىرە بۇ ھەۋسەنگىيَا نافەكى؟ بەرسقى خۇرۇنېكە.

4. ھىزەكە رەخنەمەر ئەرى ھەر يەڭى ژنانەندە كۆئەندامى دەمارى و چىيە كۆئەندامى دەمارى سەر بەخۇز يەكتەر كاردىكەن؟ بەرسقى خۇرۇنېكە.

پىكھاتە و فرمان قى وينەيى ھىلکارىي پانە بىرگەيەكا سىرىيە بەندكى دەگەل سىرىيە دەمارى دىيار دىكەت وينەيى بكاربىنە، بۇ بەرسقىدا ناپرسىيەن خوارى:

1. كىز بىت وى پىكھاتەيى نىشان دىكەت ياكو لەشى خانەيىن دەمارە خانەبىان تىدابىن؟

2. كارتىكىرنا بىرنى دخالا (ب) دا دىكارى نافەندە كۆئەندامى دەمارىدا چىيە؟

3. كارتىكىرنا بىرنى دخالا (د) دا دىكارى نافەندە كۆئەندامى دەمارىدا چىيە؟

پیداچوونا پشکا 3-4

هەستە ئەندام

پیداچوونا زاراغان مهره‌ما ڦان زراچین خواری روونبکه:

- ## 1. بشکوژ د ئەزمانىدا .

- ## 2. خانہیں چیلکے ہیں۔

- تۆرە - 3

4. خانہیں گومبہتی (قوچہ کی) -

هه له لیزارتین ز گله کان بیتا به رسقا دروست د فالا بیلدا بنقیسه:

- ## ۱. کیمی ڈیزائن نہیا در وستہ؟

- أ. خانه‌یین چیلکه‌یی و خانه‌یین گومبه‌تی دهماره خانه‌یین تاییه‌تمه‌ندن.

- ب. خانهیں چیلکھی و خانہیں گومبہتی خانہیں پیکھئنہریں تورہینے۔

- ج. خانیئن گومبہتی بھرسقا روناھیئے کا کز ددهن، لی خانیئن چیلکھی بھرسقا روناھیئے کا گھش ددهن۔

- د. همهی خانه‌یین چیلکه‌یی و خانه‌یین گومبه‌تی و درگرین روناهیینه.

- زنپنا تامکرنېز 2 —

۱۰. پشت ب ههسته و هرگزین ناقپوشی که لینا دفنی دبهستیت.

- ب. پشت ب مادده‌یین کیمیایین حلیای د تفیدا دبهستیت.

- ج. لاندک پشکداریٰ تیدانا کھت۔

- د. ڙ کاریں هرسه کوئه ندا میه.

- أ. دگهورییدا.

- ب. وهرگرین کیمیایی تیدانه.
د. بشکوژ تیدانه.

- كود ناقوس انتـ .

- لَهُمْ لِيَرْبُّونَ إِنَّمَا يَرَوْنَ مَا أَنْشَأَنَا تَحْتَ أَرْضِي

- بِ رَرٍ رَرٍ پُرْمَسِيٰ

- ب- دریانه های سریعی را می بینیم

- ۱۰۷-۱۰۸

- ۲۰۱۷ء۔

5. کیژکی ژ فان په یوندی ب جوکین کفانه یقه هه یه؟
 ا. هه یونگی   ب. تامکرن   ج. بهیستن
 د. بینین.

کورته بهرسف خان پرسیارین خواری بدہ.

1. لوولیچ چاوان نیشانین دهندی دنیاسیت؟ و چاوان ټه د ګوهیزیت؟
-
-
-

2. ئهوج یه کهم رویدانه بو نیاسینا دهندی و راٹه کرنا وی؟
-
-
-

3. ئهوج پیازه پیزانین بینینی ژ چافی بو ده ماخی دگرنه بهر؟
-
-
-

4. پوټل لاندکی د بهیستن و بینین و تامکرتیدا چیه؟
-
-
-

5. هزره کا ره خنه ګر ده ماره خانه یین د تیفکلی ده ماخیدا کوئنټرولا پشکین لمشی یین خودان فرمانین ئالوڑ یان ګرنگ دکهت، (وهکی وان تبلین ب لقینین ته مام و هویر پادین و دگه ژینګه دهورو یه کارلیکی دکهن) هه ژمارا وان ل دویش هه ژمارا وان خانه یان زیده دیبت یین کوئنټرولا پشکین لمشی یین خودان فرمانین کیم ئالوڑ تر دکهن. مفایی ڦی جودای چیه؟
-
-
-

پیکهاته و فرمان هم رهسته کی د ټی خشتی ی خواریدا ههسته و هر ګر کی پیغه گردایه. هم رهسته کی ژ فان و هر ګر کی خواری: رو ناهیه و هر ګر، میکانیکه و هر ګر، ګرمیه و هر ګر، ئیشانه و هر ګر، کیمیکه و هر ګر، و ناقی وی د جهی گونجایی ویدا بنقیسه. چیدبیت پتر ژ بهرسفه کی بو هم رهسته کی هه بیت.

ههسته	جوری و هر ګر
بینین	.1
هه یونگی	.2
بهیستن	.3
بینه نکرن	.4
به رکه فتن	.5
پله یا گرمی	.6
تامکرن	.7

پیداچوونا پشکا 4-4

د هرمان و د هماره کوئنهندام

پیداچوونا زاراڻان په یوهندی ڏنافېهرا دوو ٽیگه هین هم جووته کي ڙفان جووتهين خواریدا روونبکه:

1. د هرمانی کارتیکرنا دهروونی، د هرمانی هشیارکهر

2. خولبه رگرن، راهاتن

3. راهاتن، دابړن

4. نیکوتین، وړمننا سیهی

ههبلزارتن ڦ گهله کان پیتا بهرسقا دروست د ڦالایییدا بنفیسه:

1. وړمننا سیهی

أ. ههودانا بورپی و بوريکین هموایه.

ب. نمساخیه کا سیهان یاقه گره، وهکی ههودانا سیهانه.

ج. ههودانا سیهانه یا خوره کي تیدا سیکلدا نوچکه یین ههواي نه رماتیا خو ٻهرزه دکهند.

د. ڙ جوینا تویتنی په یدادیت.

2. کیژ ڙفان نمونه یه بو ڏرمانی:

أ. ئمسپرین.   ب. یوڈ.   ج. پهنسیلین.   د. ئهڻ ههمى جهگرن.

3. خمستیا کحولي د خوینیدا (BAC) دی یا کوڑه ک بیت ئه گهر ریزه یا وی گمهشتہ:

د. 0.06	ج. 0.10	ب. 0.30	أ. 0.50
---------	---------	---------	---------

4. کودين و هیروین وئه فيون نمونه نه بو:

أ. ده رمانین راوه ستینه.   ب. ده رمانین هشیارکهر.   ج. هشیههر

د. ورینه پیکههه.

کورته بهرسفه ڦان پرسیارین خواری بده ::

1. چاوان دی بیته باری خولبهگرنی ژئنجامی بکارئینانا دهرمانه کی دهستنیشانکری.
-
-
-

2. نیشانین نهمانا دهرمانان چنه؟
-
-
-

3. چاوانیا کاری کوکاینی د دهماره ٽیکه چوونیدا کورت بکه.
-
-
-

4. هزره کا رهخنہ گر ئه ریزه میا کحولي د لهشیدا (BAC) بلند دبیت د گھل زیله بیونا کیشا لمشی یان نرم دبیت؟ بهرسفه خو شلوغه بکه.
-
-
-

پیکھاته و فرمان کارلیکین خواری یېن لهشی د دوو کوماندا پولین بکه: کوما (ا) بو کارلیکین په یوهندی ب جگاره کیشانیقه. و کوما (ب) بو کارلیکین په یوهندی ب ڦهخوارنا کحوليقه. بهرسفه خو د خشته یدا بنقيسه.

هشکبوون نازريانا گهوري

نرمبوونا پلهيا گهرميا لهشی

ژ نافچوونا میلاکی

کحوله دياروکا کوڙپلهبي

قهتران

و هرمتنا سیهی

راهاتن

نوپهياتا دلي

ههودانا دوم درېثا بوڙيکين ههواي

کوما ب	کوما ا

پىداقچوونا پىشقا 1-5

ھۆرمۇن

پىداقچوونا زاراڭان مەرەما ۋان زاراڭىن خوارىٰ پۇونبىكە:

1. خانميا ئارمانچ

2. هنارتىيٰ دووى

3. پروستاكلاندىن

4. ھۆرمۇن

ھەلبىزارتىن ژ گەلهكان پىتا بەرسقَا دروست د ۋالاھىيىدا بنقىسىه:

1. ھۆرمۇتىن پېپتىيدى:

- أ. بىتىيٰ ھۆرمۇتىن پېپتىيدىنە.
- ج. وەکو هنارتىيٰن دووىيٰ دەھىنە ھېزمارتىن.
- ب. بىي ژ كۆلىسٹرۆللىٰ پەيدابۇين.
- د. چ ژ فانان نىنن.

2. ژ بەر كو ھۆرمۇتىن سىتىرۇدىن شىانا حەليانى د چەھورىياندا ھەيى، لەوا داشىن:

- أ. ئەنرىكىيٰن نوى دروست بىكەن.
- ب. دروستبۇونا DNA چالاڭ بىكەن.
- ج. دېھرەديا خانەيا ئارماڭىدا بەلاقدىن.
- د. وەكى ھنارتىيٰ يەكىي يان ھنارتىيٰ دووىيٰ كاردىكەن.

3. AMP بىي بازنىمى:

- أ. ژىبەرسقىدانا ھۆرمۇتىن پېپتىيدى بەرھەم دەھىن.
- ب. ب شىيەھىيٰ بازنىھىان دىياردىن.
- ج. ژىبەرسقىدانا ھۆرمۇتىن سىتىرۇيدى بەرھەم دەھىن.
- د. ب DNA ۋە دېھستىت، بۇ كۆنترۆللىكىنى دكۈپىكىرنا كودىي بۆماوهيدا.

4. رېزىن قىي نارىزىن:

- أ. ھۆرمۇنان
- ب. ماددەبىي نويىسىك
- ج. پروستاكلاندىن
- د. تف (لىك)

5. ئاوىئىھىيٰ سىتىرۇيدى ھۆرمۇن - وەرگر:

- أ. ب AMP بىي بازنىھىي دنويسىيەت.
- ب. ب DNA ۋە دنويسىيەت.
- ج. ئەف ھەمىي جەھگەر.

کورته بهرسقا ٿان پرسیارین خواری بدہ.

1. هنارتی یه کي چاوان کار ل خانه یا ئارمانج دکھت؟

---

2. چاوان هورمون دھەمی پشکين لهشیدا دھینه ٿه گوھاستن؟

3.

ئفرى (رژیبن) خوهی وہ کي کوره رژین دھینه هئڙمارتن؟ بهرسقا خو روونبکه.

4.

هزره کا رهخنگر بوچي خانه یين دوو ئهندامين جودا دشين ب شيوه یه کي جودا بهرسقى بدھن بو چالاک کرنا AMP یه ئهلقي؟

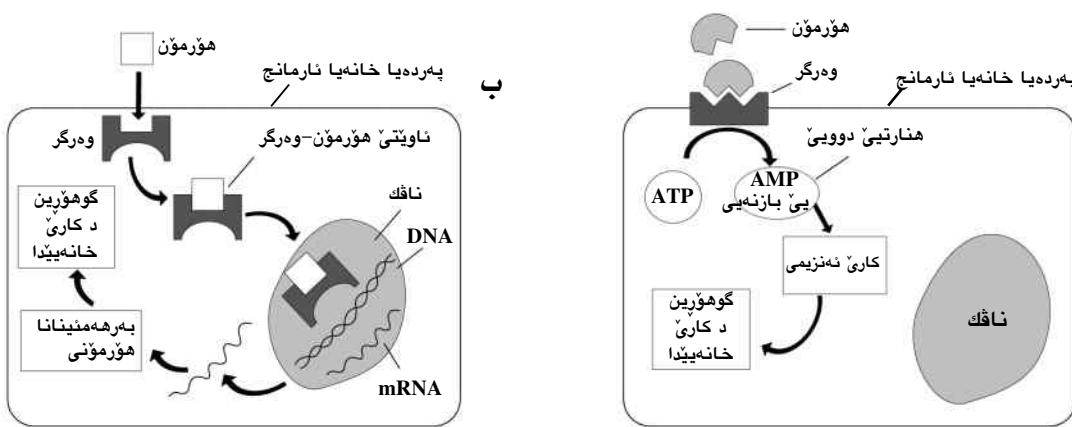

پيڪاهاته و فرمان هردو و ینه یين ا و ب دوو ريکيin هورمون یه کاردهن دياردکهت. هردو و ینه يان بكاربينه بو بهرسقدانا وان پرسیاريin ل دويقدا:

1. نافی جوئي هورموني ل ڙيئر وي وينهی بنقيسه یه دھربپنی ڙ کاري وي دکھت.

2. جئهي پيشه نويسيانا هورموني ب ورگري ويشه د هردو و ینه یين (أ) و (ب) دا چاوان يا جودايد؟

3.

رُؤُى AMP یه بازنه یه د (أ) دا چيه؟

4.

چاوان ئاگه هدارکرن دبىته ئه گمرى گوهورينا کاري خانه یه د (ب) دا؟

پىداجوونا پشكا 5-2

كۆرە رژىن

پىداجوونا زاراڭان پەيوەندىيە دنابىهرا دوو تىگەھىن ھەر جوتهكى ژ ۋان جوتىن خوارىدا روونبىكە:

1. ژىراندىك، ژىر مەۋىيە رژىن

2. ئىپينىرىن، نۇرئىپينىرىن

3. ھۆرمۇنى ھاندەرى چىكىلدانى، ھۆرمۇنى ھاندەرى تەنلى زەر

4. ئەنسۇلىن، گلو كاگۇن

5. ئىستىرۇجىن، ئىستىتىرۇن

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقى دروست د قالايدا بىنقيسى:

1. كىژ كورە رژىنا خوارى ژىر مەۋىيە رژىن كونترۇلا وى ناكەت؟

- أ. گون
- ب. سايرويىدە رژىن
- ج. تېڭىلى ئەدرىنالى
- د. كاكلىكا ئەدرىنال

2. سايروكسىن بى پىدەفيي بۇ كونترۇلكرنا:

- أ. تىكرايان زىنده چالاكيين خانەبىي.
- ج. نەساخيا شەكرى
- د. مەيىنانا توخمە ھۆرمۇن.
- ب. بەرھەمەيىنانا توخمە ھۆرمۇن.

3. كىژ ژ ۋان توخمە ھۆرمۇن؟

- أ. نۇرئىپينىرىن
- ج. پېرىجىستۇن
- د. كۈلىستېرۇل
- ب. كۆرەتىزۇل

4. سىتى و پلهيا گەرمىا لەشى ياخىن د تىكچوونا:

- أ. كاكلىكا ئەدرىنال
- ج. پەنكىرياس
- د. سايرويىدە رژىن
- ب. كېرىتا لانگەر ھانز

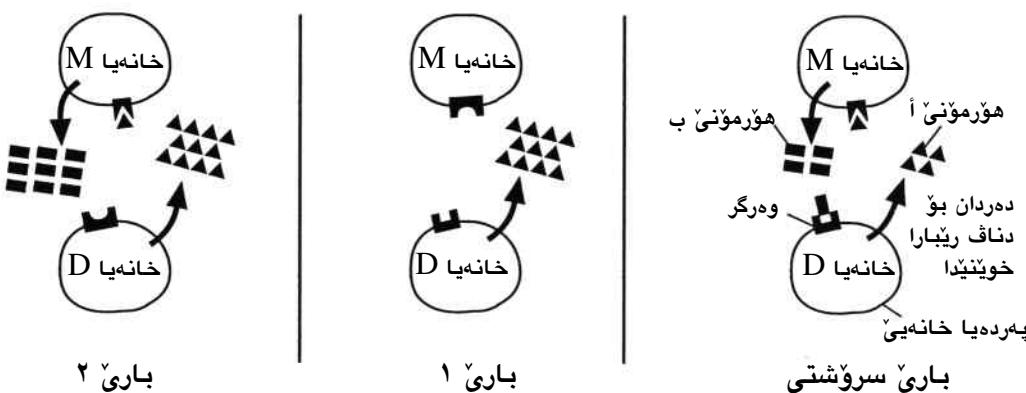
کورته بهرسقا ڦان پرسیارین خواری بده:

1. نافي دوو هورمونان بيژه خهستيا كالسيومي د خوييندا رېکيېخن، و کاريکرنا وان ژي و هسفكه.
-
-

2. نافي دوو هورمونتین پلا پاشې يېن ژير مهڙيه رېنېنې بيژه، و کاري وان و جهه بهرهمنيانا وان و هسفكه.
-
-

3. هزره کا رهخنگر ئهري ناستي هورموني TSH د خوينا کسه کيدا کو ساير ويده پڙينا وي يا وهرمتي بيت دئ د ژير ناستي سروشتيدا بيت، يان د سهر ناستي سروشتida بيت؟ بهرسقا خوپونبکه.
-
-

پيکهاته و فرمان پشت ب فې ويئه هيڪاري خواري بهسته ئهوي ميڪانيزم په چه پيڻانى دياردکه، دا کو بهرسقا ڦان پرسیاران بدھي، د ويئه بي هيڪاري، دهريپنې ژ ههڙما رههڙما گههڙما هورموني و خهستيin رېنېي بيڻ هورموني (أ) و هورموني (ب) د خوييندا دکه.

1. کيڻ خانه بي د باري 1 دا تيڪچوونهك ههيء؟ ژ ئهنجامي ٿي تيڪچووني دئ خهستيا هورمونان چ ليهيٽ؟
-
-

2. کيڻ خانه بي د باري 2 دا؟ تيڪچوونهك ههيء؟ ژ ئهنجامي ٿي تيڪچووني دئ خهستيا هورمونان چ ليهيٽ؟
-
-

پروگرامی تاقیگه‌هی

ریکخستنا داتایین تاقیگههی

داتایین ته همهی ئهو پىزمانىن ئهولىن تو ب توماركىدا وان رابۇرى ددهمى چالاكيهه کا دياركىدا. جورىن وان داتایان يىن هاتىنه كۆمكىن دەھىنە گېيدان ب جورى وى چالاكييە ئهوا هاتىه ئەنجامدان. دېيت داتا كۆمكە كى ژ كىشە يان ژ قىبارىيان يان كۆمكە كا گوهۇزپىنا دېنگان يان لىستە كا ناقىن زانسى ب خۇقە بگرىت. نىيا گرنگە كا تە چ جورى داتایان كۆمكىري، لى دېيت هەمى داتا ب چاھدىرى بەھىنە چارەسەركىن بۇ دايىنلىكىن ئەنجامىن راست و هوير. دېيت هندەك جاران وەسا دياربىيت كو ئەم داتا نە دراست و دروستن، لى هەتا دەقى باريدا ژى، گرنگىھەك هەيە و دەقىت ب شىوه كى ھور بەھىنە توماركىن. دېيت ئەم داتایين وەسا دياردىن كو نە دراستن، نە د چاھەرپەكىرىن يان ژ ئەنجامى شاشىيە كا تاقىكارىي بن.

گەلەك پىك يىن هەين بۇ نقىسىن و رىكخستنا داتایان، و ژ وان خشتەيىن داتایان، و ھىلکارى، و وىنەيىن داتایان، و وىنەيىن ھىلکارى. مامۇستايى تە دى ھارىكىارىيا تە كەت لىسەر وەرگرتا بېيارى لىسەر باشترين شىومى دەگەل جورى داتایين تو كۆمدەكى.

يا گرنگ ئەم داتایين تە ل دەمى نقىسىنا وان، يەكمەن بېغانى يىن گونجايى ب خۇقە بگرىت. بلا ل بىرا تە بىت كو داتا پېھەن يان تىبىنىنە، و نە بىتى چەند ژمارەك. دەقىت داتا و خشتە وىنەيىن ھىلکارى و وىنەيىن داتایان، ناف و نىشانىن و سەتكەرى و تەمام ھەبن دا كو كەسىن دى ژى تىبىگەن بىي ئەم دەھەقىن ل دەمى رابۇنى ب چالاکىي.

گەلەك قەدىتىن زانسى پويىدابىنە ب پىكاكا پېكەقى، دەمى ئەنجامداانا چالاكيهه کا تاقىگەھىدا كو پتريا جاران ب وان قەدىتىنە نە دەگەيدا يۇون. و پاشى ماۋەيەكى درېز ژ ئەنجامداانا كارى، ئەم زانايىن تومارىن تەمام ب چاھدىرى ھەلگەرتىن تىبىنیا ئاراستە و پەيوەندىيەن نە پېشىبىنلىكى كرىيە دنافىبىرا داتایاندا. تىنۇسىن تىبىنلىكىن تاقىگەھىن زانايىن زىرەك دەزىنە ژ وىنەيىن داتایان و داخۋىيان و دەھەر كىيارە كا بجەئىنالىدا ھەمى پېنگاڭ و ب ھورى تىدا هاتىنە نقىسىن.

خشتەيىن داتایان و ھىلکارى

خشتەيىن داتایان، د راستىدا ژ هەمى رېككىن نقىسىنا داتایان بەرەلەقىرن. د سەر ھندىپا كو خشتەيىن داتایىن ئاماھىيەن ل بەر دەست ھەين ب تايىملى دېرتۈوكىن كارىن تاقىگەھىدا، لى گەنگىترە تو ب خۇ بشىي خشتەيان بۇ خۇ بدانى. باشترين پىك بۇ بجەئىنالا ئەنلىرى ھەلپەزارتانا ناف و نىشانە كىيە بۇ خشتەيى داتايىن تە، پاشى داناندا لىستە كى ب جورىن داتايىن پېدەقى ب كۆمكىنى ھەين. و ئەف لىستە دى بىتە ناف و نىشان بۇ ستوونىن داتايىن تە. و بۇ نمۇونە، ئەگەر تە داتا لەدۇر گەشە كرنا رپووه كەكى كۆمكىن، كو درېزىيا ماۋى پېدەقى بۇ گەشە كرنا رپووه كى، و بې گەشە كرنى ب خۇقە بگرىت، تو دى شىي داتايىن خۇ د خشتەيە كى وەكى قىدا نقىسى.

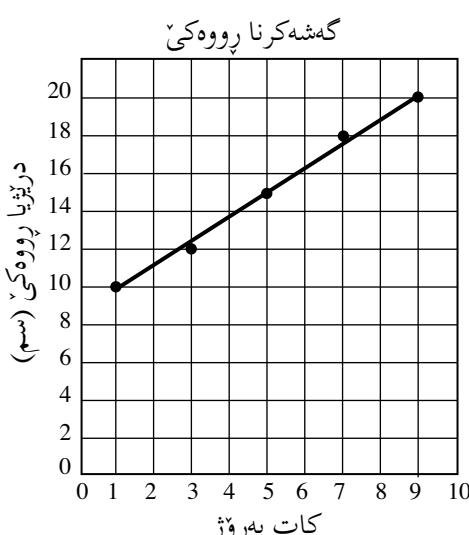
داتايىن گەشە كرنا رپووه كان

ئەف داتایه بنيا تە بۇ شلوغە كىن و لىكىداتىن تە يېن بېھىن. تو دشىي بەردهوا م پرسىيارىن نوى بکەى لدۇر داتایان، لى تو نەشىي داتایين نوى بەستخۇقە بىنى يېتى دووبارە كرنا تاقىكىرنى.

وېنەيېن داتايى

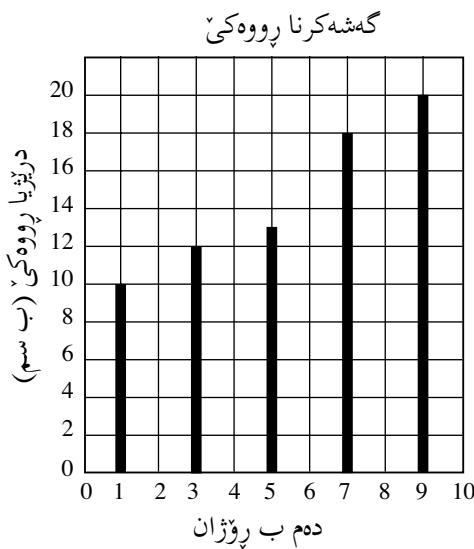
پاشتى كۆمكىن داتایان، پىندقىيە تو رېتكە كى بۇ پېشىبىنلىكىندا وان دەستنىشان بکەى. ئېك ژوان رېتكان بۇ پېشىكىشىكىندا ئەنجامىن خۇ، بكارئيانا وېنەيى داتايىيە. دوو جۆر ژ وېنەيىن داتايى ھمنە كو گەلەك دەھىنە بكارئيانا: وېنەيى داتايىي هىلىي وېنەيى داتايىي ب رېتكا ستوونان. دەربارەي وېنەيى داتايىي هىلىي، داتا دەھىنە پېكخىستن ب شىوه كى كو دوو گۆرپا بىنلى دحالە كىدا بېھىنە نواندىن. تو دشىي و ب ساناھى، وېنەيى داتايىي هىلىي بۇ وان داتایان بدانى يېن د خىشتمىي كەشە كرتىدا ھاتىن. پىنگاكا ئېتكى وېنەكىن و ب ناشكىندا تەھۋارانە. و بەرى تو دەستپېكە دېقىت تو بېيارى بەدى لىسەر وى ستوونا داتایان ئەموا ب تەھۋارى سىنى دەھىتە نواندىن (تەھۋارى ئاسوبى) و وى ستوونا داتایان ئەموا ب تەھۋارى صادى دەھىتە نواندىن (تەھۋارى ستوونى).

تاقىكىندا دوو جۆر ژ گۆرپاوان ھەنە، يان ئەھۇ كارىن كوشىياتىن گورپانكارىيان ھەنە، گۆرپاۋىن سەھىبە خۇ، ئەم گۆرپاون كو دى ھەبىن ھەتا ئەگەر ھۆكاريىن دى ژى نەبن، دەربارەي وى نەمۇنەي دەلەپەرى چۈويىدا ھاتى، دەم گۆرپاۋى كى سەرەبە خۇۋىيە، چۈنكى دەم ھەر بى ھەى چ رپووهك ھەبىن يان نەبن، گۆرپاۋى سەرەبە خۇ لىسەر تەھۋارى سىنى بى وېنەيى داتايى دەھىتە دانان، گۆرپاۋى پاشكۆ، دەقىن نەمۇنەيىدا دى درېزيا رپووهكى بىت. گۆرپاۋىن پاشكۆ ل سەر تەھۋارى صادى بى وېنەيى داتايى دەھىتە دانان.

پاشتى ھىنگى، دېقىت تو پەيسكاكا پېقانى بۇ تەھۋاران د وېنەيى داتايىي خۇدا بەھەلبىزىرى. دېقىت تو وېنەيە كى داتايى ئەنجامىدەي كو مەزترىن پۇويەر ژ لەپەرى دابۇشىت. ژېر كو وېنەيىن داتايىن قەبارە مەزن داناندا وان و خواندىندا وان ب ساناھىتەر ژ يېن قەبارەي وان بچۈرىك. ل سەر تە پىندقىيە تو بۇ ھەر تەھۋارە كى پەيسكاكا پېقانى بەھەلبىزىرى كو مەزترىن بېر ژ لەپەرى وېنەيىن داتايى بخۇقە بگىت. بلا لېبرا تە بىت، كو پاشتى تو چارچۈقى پەيسكاكا پېقانى دەھەلبىزىرى (بۇ نەمۇنە، ژمارا رۆزان كو ھەر كۆمەك لىسەر تەھۋارى سىنى نواندىندا وان دەكەن)، تو نەشىي پاشتى ھىنگى بگوھەرپى. تو نەشىي بىزى كوشىان دەمى ژمارە ۱ نواندىندا رۆزە كى دەكت و پېقانى دەمى ژمارە ۲ نواندىندا ۱۰ رۆزان دەكت.

ئەگەر تە پەيسكاكا پېقانى گوھەرپى، وېنەيى داتايىي تە نواندىندا كەھوپەر بۇ داتايىن تە ناكەت. پىنگاكا دووپىشدا داناندا خالانە بۇ ھەر جۇونە كى ژ ژماران. پاشتى داناندا ھەمى خالان، ھەممىا پېكە كەرىيدە ب باشتىرىن ھىلا راست يان ب چەماوەكى. بلا لېبرا تە بىت كو دەمى تو وېنە كى داتايى ئەنجامىدەي نە بتىنى، تو بى خالان دگەھىنې ئېك. لى تو بى رادىي ب وېنەكىندا چەماوەكى باشتى گۈنچائى، تو بى ھىلە كى يان چەماوەكى وېنە دەكەي كو بەرپەرە كۆما خالىن داتايىن تە بېرىت. ئەگەر تە بېقىت تو وېنەيى داتايىي ب ستوپىنان بكارىينى، پىنگاكا ئېك وەكى وېيە ياد وېنەيى داتايى ھىلىيدا و دېقىت تو تەھۋارىن تايىھەت ب تەھە ھەلبىزىرى و بناقىكەي. گۆرپاۋى سەرەبە خۇ ل سەر تەھۋارى سىنى دەھىتە دانان و گۆرپاۋى پاشكۆ ل سەر تەھۋارى صادى. لى ل جەھى داناندا خالان ل سەر وېنەيى داتايىي، دېقىت تو نواندىندا گۆرپاۋى پاشكۆ ب ستوپەنە كى بکەي كو ژ تەھۋارى سىنى دەستپېكەت تا جەھى داناندا خالان.

بۇ نۇونە، ئەگەر تە داتایین سامپلى بۇ گەشەکرنا رووهکى بكارئىنان، دى درېزيا رووهکى 10 cm بىت درېژا ئېكىدا. دەمى تو وينى داتايى ددانى، تو دى رابى ب وينەکرنا ستۇونەكى كو دەيىتە كىشان تا نىشانان درېزىي 10 cm لىسىر تەۋرىي صادى.

وينەيىن ھىلکارى

د ھىندەك باراندا، ئەو داتايىن كو تە دېيت نواندىندا وان بىكەنى نە زىمارەنە. ئېقەزى ھندى دگەھىنیت كو تو نەمشى بدانىيە د خىشتهكى داتايىندا يان لىسەر وينى داتايى. باشتىرىن رېيك بۇ نواندىندا قان جۆرە پېزنانىن ئەمە لىسەر بىقىسى. بۇ ئەنجامدا، وى، وى وينە بىكىشە بىچاقيىن تە دېينىت، پاشى رابە بدانان ئەقان بۇ زۇرتىرىن بەش و پىكەتلىكىن وى، ئەف تە كىنگارىيە ب شىۋوھەكى تايىت داتايىگەھە زىنده زانىدا دەيىتە بكارئىنان، ژېھر كو گەلەك ژ چالاکيان تىبىنەكىرنا نۇوتىن زىندى يان نۇونىن ھەلگىتى بخۇقە دەگرىت. پىدەنى نا كەت تو بىيە شىۋوھەكارەكى باش بۇ ئەنجامدا وينەكى ھىلکارىي باش بۇ كارەكى تاقىگەھى.

چەند تىشتكەن بىن هەين دېيت لېبرا تەبن دەمى تو وينەكى ھىلکارى ئەنجامدەدى بۇ كارى خۇرى تاقىگەھى. ئىك: وينەكى ھىلکارىي مەزن ئەنجامبىدە كو قىبارى وى ۋە كۆزلىنا وى ب سانەھى بىكتە، و بلا ھەمى پىكەتلىكىن دەيىت دەيىت ب خۇقە بىگرىت. دوو: دېيت وينەن ھىلکارىي ماوېن ۋەپىر دنابىرا بەشىن مودىلىدا دىاربىكەت ب شىۋوھەكى كو بىگۈنخىت دگەل رۇخسارى وى. پەيوهندىيەن گىرىدابى ب قەبارە و پەتايىقە دىگەنگەن بۇ تىكەھەشتەن و شلوڭەكىرنا تىبىنیان. سى: و بۇ مafa وەرگەرن ژ وينە ھىلکارىي تە ب باشى، دېيت تو ناقىن بەشىن وى بدانىيە سەر و دېيت ھەمى ناف ب شىۋوھەكى ئاشكرا بەھىنە ئەقىسىن. و ئەو ھىللىك دەيىتە كىشان ژنانقان تا دگەمنە بەشىن وى دېيت دەستىن. و ژېھر ھندى دېيت تو راستەي بكارىيىنى. دېيت ھىللىك نافان ب چ شىۋوھە ئېكىدۇو نەبرەن. ل دوماهىيى، نافۇنىشانەكى بىدە وينى ھىلکارى. دېيت ئەو كەسى سەحكەتە وينى تە بىن ھىلکارى شيانا نىاسينا مودىلان ھەبىت. بلا لېبرا تە بىت كو پۇون و ئاشكرابى و هويرى گرۇنگىرىن بەشىن وينى ھىلکارىي تاقىگەھىنە.

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيكه هئي

سلامه‌تى د تاقيكه‌ها زينده‌زانىيّدا

تاقيكه‌ها ته يا زينده‌زانىيّ جهه‌كى كيم وئنه‌يه، تو دشىي تىدا فيرى گەلەك تشتان بى ئەۋرى ب پىكا بجهئيانا هندك كاران كو تو نەشىي ل چ جەھىن دى پى رابى. ھەر وەسا ئەو هندەك مەترسيان ژى بخۇقەدگىرىت كوشىانا كۆتۈلۈكىدا وان ھەمە ئەگەر قان رېنمايىن ئىمناھىي و ھەمى رېنمايىن ژلامىي مامۆستايى تە دەركەفەن بجهئيان.

پاراستنا تە و قوتايىين دى بەرپىرسىيارياتىمە ئەۋرى ب پىكا رەفتارەكە هيىمن دتاقىگەھىدا. هيىمايىن چاپكىرى يېن تايىيت ب سلامه‌تىي و ھىمنىيّقە بنىاسە - ئەۋرى ئاماڻى ب رېنمايىن زىدەبار دەكتەن كو دقىت تو بجهبىنى.

ئەگەر تو د تاقيگەھىقە بى، و د ھەمى دەماندا...

- كاربىكە دا هيىبىي بەمايىن رابۇننى ب چالاکىتىن تاقيگەھى - و ب تايىيتى بايدىن پەيدوندى ب سلامه‌تىيە ھەين - بەرى بچىيە دتاقىگەھىقە، مەترسىيىن چاچەپىكىرى بزاھە ئېن پەيدوندى ب مادده و كەھرەستە و كريارىن پىتشقىفە ھەين بەرى ب چالاکىيىن تاقيگەھى رابى. بەرى تو دەست ب كارى خۇ بکەي، ھەر بەشە كى تو تىنەگەھى ژ مامۆستايى خۇ بخازە بۇ تە رۇونبىكتە.
- نايىت تو چ تاقيكىن ئەنجامىدە ئەگەر مامۆستايى تە ب شىيە كى دەستىياشنىكى ژ تە نەخاستىت. دكارى خۇ دا چ ماددان بكارنهئىنە كو پى نە دايىتە تە بۇ بكارئيانا وان.
- دتاقىگەھىدا چ جاران بىتى كارنە كە.
- جەھى ھەمى ئامېرىيىن سلامه‌تىي و تەنگاھىي يېن دتاقىگەھىدا دەھىنە بكارئيان بزاھە. ئەۋرى ئەن تاشتىن ب خۇقە دگىرىت، جەھىن شويشتىن چاھان، بەتەن ئېن ئىمناھىي. و دۇشىن ئىمناھىي، و بوتلەن ۋەمراندىن ئاگرى، كەھرەستىن فريا كەوتنا سەرتاپى و ئامېرىيىن تايىيت ب رېشتىن ماددىن كىميمايىقە.
- جەھى ئىزىتكەرىن تەلەفۇن بزاھە و پىشتىراستىبە ژ ھەبوونا لىستا ژمارىن تەلەفۇتىن تەنگاھىان.
- بەرى دەست بكارى بکەي. پرچا درېزگىرىدە، ھەچكىن درېزەلدە، و ھەر ئامېرىھى كى خۇ پاراستىنى بى كەسايەتى بكارىبىنە، لدويفە ئەوا مامۆستايى تە ئەتكە دخازىت. جىلىكىن شەپوشۇر نە كە بەرخۇ، چونكى دېيت ب هندەك تاشتىن بىكەۋىت و بىتىھ ئەگەرى كەتتا وان، يان ژى دېيت ئاگر بەرىپىتى يان گىراۋىن كىميمايىتى.
- يېكسەر مامۆستايى خۇ ئاگەھەدار بکە لىدەمى پەيدابۇونا ھەر رۇيدانە كى يان دىياربۇونا ھەر مەترسىيە كى، ھەر چەند ياسادە ژى بىت. ھەر وەسا دېيت بىنپىچى قوتا بخانى يان پېزىشك بەتىھ ئاگەھەدار كەن ب ھەر رۇوداوه كا بىتىھ ئەگەرى خۇيىنبەر بۇونى يان بىھەشۈپۈونى يان كەفتىنە بەر ماددىن كىميمايى يان داعىرانا ھەر ماددەيە كى.
- ئەگەر ئاگرى بەر دېيتى، ھەتا پىشتى بكارئيانا وى ژى.

- چ خوارن و قەخوارنا نە خۇ بەرھەمەن جوانكارىي بكارنهئىنە. نايىت ب چ شىيە خوارنان دناف تاقيگەھىدا بەھلەگىرى. دەستىن خۇ ژ سەرچاقيىن خۇ دوورپىيختە. پىشى ھەر چالاکىيە كا تاقيگەھى و بەرى ژ تاقيگەھى دەركەۋىتى دەستىن خۇ باش بشۇ. باش بزاھە كو هندەك بەرھەمەن تايىيت ب پېچىقە زوى ئاگر بەر دېيتى، ھەتا پىشتى بكارئيانا وى ژى.
- پاقىزى و بىدەنگىي دجەھى خۇدا بپارېزە. پەرتۈوك و ماددىن يېدەنى بۇ ئەنجامىدا تاقيكىرنى دەگەل خۇ بىنە، و ژىلى قان چ تاشتىن دى نەبە دناف تاقيگەھىدا.
- لدويفە رېنمايىن مامۆستايى، جەھى كارى خۇ پاقىز بکە پىشتى بەرھەمەن تاقيگەھىدا.

- لەکاتى پیویستدا پىشت بىم رېوشۇنىنەي بىزىيانى و دلىابۇونە تايىەتانە بىمىستە، كەلەخوارەوهەتۈرون

سلامه‌تىا هەردوو چاقان

- بىرچاقىكىن پارىزەرىپەن تايىەت بىمەناھى دىرى ماددىن كىميابى بكارىبىنە. هەر دەمى تو لىسەر گىراوەكى كىميابى يان ماددەكى كىميابى كاردەكەى، يان تو ب گەرمكىن ماددەكى رادبى، يان هەر ئامىرەكى ميكانيكى بكاردەئىنى يان تىيىنبا كېيارەكە فىزىيابى دەقىت تو بىرچاقىكىن پارىزەر بكارىبىنى.

- دەمى ماددەك ب چاقىن تە دەقىت.

1) چاقىن خۆ باش ب ئاڭى بشۇ بىكىماسىقە بۆ دەمى ۱۵ خولەكان.

2) مامۆستايى خۆ ب وى چەندى ئاگەهداربىكە.

- نایيت د تاقىگەھىدا ھاوپىتىن لكىنەر بدانى بۆ مەرەمەن جوانكارىي، چونكى دېيت شىلە يان گاز بچەنە دىن ھاوپىتىن لكىنەر فە و بىگەنەن گۆيا چاھى و زيانى بگەھىتىنى. ئەگەر بكارئىنانا ھاوپىتىن لكىنەر بۆ تە يا پىدەقى بىت ئۇ ۋەزى ئەگەر پېشىشكى گۆتىت، دەقىت تو وان حۆرە بىرچاڭكان بكارىبىنى ئەمۇتىن مەلەقان دىن ئاقىقە بكاردەئىن.

- ب چ رېكا و ب شىۋەكى تىكسەر بەرى خۆ نەدە رۇو ناهىيا رۆژى، چ ب رېكا وان ئامىر و دەزگەھەتىن ژ جۆرەن بىيىنى بىن يان ژ جۆرە ھاوپىتىنى بىن يان ھەر ئامىرەكى كۆمكىن رۇو ناهىيا رۆژى بۆ رۇو ناهىكەن مايكروسکۆپى.

سلامه‌تى ژ كارەبى

- نایيت ئامىرەن كارەبىلى بكارىبىنى ئەگەر تىلىن كارەبى درىسىن.

- پىشتر استې كەنەھەمى واپىرەن كارەبى ب رووى ئەپتەن كارېقە دلگاندىنە، ب شىۋەكى كۆز جەھى خۆ نەچىن دەمى ئامىرەكى لىسەر مېزى رادكىشى.

- نایيت ب ھېچ شىۋەكى ئامىرەن كارەبىلى وان جەھان بەپتە بكارئىنان يىن ئاف لى ھەبىت، يان ئەگەر ئاف ب دەستىن تەقەھەبىت يان ب جلکىت تەقە.

جلكىن پارىزەر

- بىر كوشىكى تاقىگەھى بىكە بەرخۇ دەمى تو د تاقىگەھىدا كاردەكەى دا كۈچ ماددىيەن گىراوپىن كىميابى ب پىستى تە نە كەقىن و جلكىن تە پىس نەبن. جلكىن فوهەل كەمەرخوب شىدىنە.

گرنگىدان ب گيانەوەران

- دەستى خۆ نە كەيەچ گيانەوەرەن كىفي و خۇتىرىكى وان نە كە. دەھىم ئەنجامدا ئەنجامدا كارەكى مەيدانى ژ دەرقەتى تاقىگەها قوتا بخانى ھشىارى گيانەوەرەن ژەھەدار و مەتسىدار بە.

- دەستورىي ژ مامۆستايى خۆ ورىگە، بىرى توھەر گيانەوەرەكى كىفي يان بى كەھى بىيىنە دناف ئافاھى قوتا بخاتىدا.

- لەدەپ ۋەن ئەپتەن مامۆستايى خۆ سەرەدەرىي دەگەل گيانەوەران بىكە، و زيانى نە گەھىنى.

خۆپاراستن ژ تەنېن تېش

- گەلەك بى ھشىارى دەمى تو ئامىرەن تېش بكاردەئىنى وە كى كەتەر، دەرزىكىن تېش، و كېير كان (چەق).

- نایيت ب چ شىۋەكى تو شەفرەن رېھ تراشىنى د تاقىگەھىدا بكارىبىنى.

- نەرابە ب بىرپا تەنان و ئەو دەستى تەدا بن، تەنان بىدا نە سەر رۇويەكى گۈنچاپاشى بېرى.

خۆپاراستن ژ مادده‌بیئن کیمیابی

- دقت تو کله‌لويه‌لین خۆپاراستنی بیئن گونجای وەکی بەرچاڤکىن پارىزەر، و دەستگوركان و بەركوشکى تاقیگەھى بكاربىنى دەمى تو ب مادده يان گيراوين كيميايى كار دکە.
- تام نه كە چ ماددان و دەستى خۆ نه كەبى و بېھن نه كەبى و تېزىكى چاڤىن خۆ نه كەى ئەگەر مامۆستايى تە ژتە نەخازىت. ئەگەر مامۆستايى تە ژتە خاست تو بىھەكىيە مادده كى، ئەوى چەندى بجهىنە ب رىكا ئاراستە كرنا ھەملە بەرەق خۆب رىكا ھەردوو دەستىن خو نابىت ب چ شىيە تو مۇزوكى بكاربىنى بۇ ھەلکىشانا ھەر مادده كى ب رىكا دەقى. لى پەمپە كا مۇزوك بكاربىنە ئەۋۇزى لەدەپ پەنمايان مامۆستايى.
- دقت توب هشيارى سەرەدەرى دگەل گيراوين كيميايى بکەي. سەحکە كارتا نافليانى ئەوالسەر بولى هەى ويپگۈرى ب جەنائىن بكارئانا ھەيمىن بکە. نابىت ب هيچ شىيەكى ماددىن كيميايى يان گيراوون كيميايى بىئن نەھاتىن بكارئانا بزقىنەقە بۇ ناڭ بوللى وان. ئەو بوللە و بورىيەن تە بكارنەئىن بىزقىنەقە بۇ مامۆستايى خۆ.
- نابىت ب چ شىيە تو رايى بىتكەلكرنا ماددىن كيميايى، ئەگەر مامۆستايى تە ژتە نە خواتىت بيت.
- نابىت ب چ شىيە تو ئاڭى ب رېزىيە سەر تىرە كى بەھىز يان تەتكە كى بەھىز. چونكى دېيت تىكەلگەن وزەكە گەرمىي يى مەزن پەيدا بکەت و بەلا قېبىت ئەف چەندە بلا ھەرددەم ل بىرا تېبىت.
- «وبكە يا ژتە دەھىتە خواتىت - ترши (يان ماددى تېت) بېزىھ سەر ئاڭى».
- ئەگەر ھەر مادده كى كيميايى پېشتى تىكسەر مامۆستايى خۆبى ئاگەھدار بکە. و سەرەدەرى دگەل ماددىن پېشتى بکە بتنى لەدەپ رېنمايان مامۆستايى خۆ.
- پېشتىسى بىئن چەپلىقەن ئەبۇنەچ ژىيدەران بۇ ئاگى يان بۇ گۈرىي يان گەرمىي (گورپەكى ئاشكرا دەھمەوايدا، يان فەتىلىن گەرمىكىنى، يان فرنا كاربىي، و ھەر تىشە كى دى) بەرى تو شلە يان گازىن دەھىنە سوٽن بكاربىنى.

خۆپاراستن ژ رووه کان

- نابىت تو چ ژبەشىن رووه كى دتاقىگەھىدا بخوى. (و ب تايىھتى ئەو تو وۇقىن ل بازارى دەھىنە فروتن).
- چاڤىن خۆ نەپەرخىنە و پىستى خۆ نەخورىنە ب دوشئاقىن رووه کان.
- دەستگوركىن پارىزەر بكاربىنە دەستگوركىن ژ فەئىشلىن بكاربىنە بىئن بۇ جارە كى بتنى دەھىنە بكارئان، دەمى تو كارب ھەر رووه كە كا چۈلى دکە.
- دەستىن خۆ باش بشۇپشى تو سەرەدەرى دگەل ھەر رووه كە كى يان بەشە كى ژ رووه كى دکەي. بلا دەستىن تە ب چاڤىن تە و رووپىن تە نەكەفن.
- خۆنەدە بەر دويكىلا ژ سوتنا ھەر رووه كە كى دەرد كەفيت و نەھەلکىشى.
- گولىن چ رووه كىن چۈلى يان رووه كىن دى نە كەى ئەگەر مامۆستايى تە ژتە نەخازىت.

رژگاربون ژ پاشمایکان

- همه‌ی رووین کاری و که‌رسین خزپاراستی باش پاقزو تافیر بکه لدویث ریمایین مامؤستای.
- همه‌ی ماددین تیز و یین شکه‌ستی ب هاقیزه (پرتین شووشه‌ی و ته‌تین تیزین پیسبوی). هروهسا ماددین پیسبویین دی (زینده‌ی و کیمیابی) نه و ژی بـناف جهین تایه‌ت بـزوی چه‌ندی و لدویث ریمایین مامؤستای.

خۆپاراستنا ساخله‌می

- دهستین خۆز رووین خز و دهق خز دویریخه.
- دهستین خۆ باش بشو به‌ری ژ تاقیگه‌هی ده که‌فی.
- جلکین پیسبوی ژ به‌ر خوبک، وجودا جودا بشو.
- ده‌ی تو کارد که‌ی لس‌ره‌به کتریا و زینده‌وهرین هوورین وکی وان، پشت ب وی ته‌کنیکاری ببهسته‌یا مامؤستای ته بـ ته رونکری. پشکنینا چاندین زینده‌وهرین هویر بکه دناف سینیکین پتريدا بـنی تو قه‌که‌ی.
- همه‌ی مادده و چاندین تاقیکاری بـ مامؤستای خۆزفرینه دا کوب رـکه کا دروست بـنیه دووریخستن.

خۆپاراستن د ده‌ی گه‌رمکریدا

- دده‌ی گه‌رمکرنا ماددین کیمیابی بـ ماددین کاریکی دگله‌یکدا دـهـن دـبـرـیـنـ تـاقـیـکـرـیدـاـ، بـرـیـا تـاقـیـکـرـنـیـ ـئـارـاسـتـهـیـ ـچـ کـهـسـاـ نـهـ کـهـیـ.
- گه‌رمکه‌رین کاره‌ی (هـیـتـهـ) بـکـارـبـینـهـ. گـورـیـاـ نـاـگـرـیـ دـهـهـ وـاـیدـاـ بـکـارـنـهـیـهـ. پـشـتـرـاـسـتـبـهـ ژـهـبـوـنـاـ سـوـیـچـیـ بـرـیـا کـارـهـیـ وـ گـلـوـیـاـ نـاـمـاـزـهـ کـرـنـیـ لـسـرـهـیـهـرـیـ. هـیـتـهـرـیـ نـهـهـیـلـیـ بـیـ چـاـفـدـیـرـیـ. گـهـرـمـکـهـرـینـ کـحـولـیـ بـکـارـنـهـیـهـ.
- جـهـیـ بـوتـلـینـ فـهـمـاـنـدـنـاـ ئـاـگـرـیـ وـ جـهـیـ بـهـتـنـیـنـ تـايـهـتـ بـ ئـاـگـرـهـ بـرـوـنـیـقـهـ بـزاـنـهـ دـتـاقـیـگـهـهـیدـاـ. بلاـ بـهـفـلـبـهـ دـدـسـتـیـ تـهـبـیـتـ بـوـ بـارـبـنـ پـوـ دـاـنـاـ سـوـتـنـانـ.
- مـیـچـیـکـیـ بـکـارـبـینـهـ دـهـیـ توـتـهـنـ کـیـ دـبـرـیـ بـدـهـسـتـیـ خـۆـ نـهـ گـرـهـ. بـدـهـسـتـیـ خـۆـ نـهـرـاـ کـهـیـ نـهـ گـهـرـ توـتـهـیـ پـشـتـرـاـسـتـهـیـ ژـ سـارـیـاـ وـانـ.
- مـادـدـینـ دـهـنـیـهـ سـوـتـنـ دـوـورـیـخـهـ ژـ ژـیـدـهـرـینـ گـهـرـمـیـ.

سلامه‌تیا دهستان

- ده‌ی تو ته‌نه کـیـ دـبـرـیـ بـدـهـسـتـیـ خـۆـ نـهـ گـرـهـ.
- دـهـتـگـورـکـینـ پـارـیـهـرـ بـکـارـبـینـهـ دـهـیـ توـ کـارـ بـ بـوـیـاـغـانـ بـانـ مـادـدـینـ دـگـیرـاوـینـ کـیـمـیـاـیـدـاـ بـانـ پـوـهـ کـینـ چـوـلـیـ. (بـینـ نـهـبـهـرـنـیـاسـ) دـکـهـیـ.

خۆپاراستن ژ کـهـلـوـیـهـلـیـنـ شـوـیـشـهـبـیـ

- ئـاـمـیـرـینـ شـوـوـشـهـبـیـ بـینـ دـهـرـزـیـ بـکـارـنـهـیـهـ. شـوـیـشاـ بـورـوـسـلـیـکـاتـ بـاـ بـکـیـرـ گـهـرـمـکـرـنـیـ دـهـیـتـ بـکـارـبـینـهـ.
- هـوـلـ نـدـهـیـ بـ زـوـرـیـ (بـ خـورـتـیـ) بـوـپـیـنـ شـوـشـهـبـیـ بـیـخـیـهـ نـاـفـ دـاـیـخـهـرـیـ پـلاـسـتـیـکـیدـاـ بـیـ رـیـمـاـیـاـیـانـ ژـ مـامـؤـسـتـایـ وـهـرـیـگـرـیـ.
- پـرـتـینـ شـوـیـشـیـنـ شـکـهـسـتـیـ بـ مـیـچـیـکـانـ وـ فـرـجـهـیـ وـ گـیـزـکـیـ لـاـبـدـهـ. وـ پـاـقـیـزـهـ دـجـهـیـنـ تـايـهـتـداـ کـوـ لـسـهـ نـقـیـسـیـهـ «ـمـادـدـینـ تـیـزـ»ـ.

خوپارستن ژگازان

- چ گاز و هلمّا نه هلهکیشه. دفنا خوپهرهو چ ماددین بیهندار ندهی.
- ئەو ماددین هلم و گاز ژى دەردکەقىن، ل جەھەكى باگورگىا وى باشبيت كارلسەر بىكە، دگەل بكارئىانا بىردهقىكا ھەلىئىن كېمىايى.

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيگه هي

بكارئانا ته كنيكارين تاقيگه هي

و ديزاين تاقيكرترين تاقيگه هي

(1) چالاکيin ته كنيكارين تاقيگه هي، هاريکاري دكهن بو و هرگر تنا شارهزايia د بيافي ته كنيكارين تاقيگه هي بو زاستين زينده بي.

(2) چالاکيin ديزاين تاقيكرترين تاقيگه هي، پيدفие تو وان ته كنيكاريان ئهويin دچالاكين ته كنيكارين تاقيگه هيدا فيربووي بكاريبini بو شيڪرنا پرسياران.

كارکرن د جيهانا زانابي زينده زانيدا

چالاکيin ته كنيكارين تاقيگمhi و ديزاين تاقيكرترين تاقيگه هي يين هاتينه دانان دا بو ته ديار بكته كا چاوا زينده زانى ياكوبخایه دگمل جيهانا ز دهره هوللا خاندنس. تو دى ب رولى زانابي كى چالاکى زينده زانى پابى. و دى شارهزايia د ته كنيكارين بكارهاتي د تاقيگه هي زينده زانىدا و هرگرى. هروهسا دى شارهزايin كاري د جيهانا راسته قىنهدا ئېنجامدە. بو نموونه وەكى دانانا پلانه كى ياكەلەك داهات هەبن، و كارکرن وەك ئەندامەك دىيمەكىدا، و دانانا بودجه كى و پابهندبۇون پىغە و نقيسينا نامەيان ل مەيدانا كاران.

ھزريin ب مفا بو سەر كەفتى د كارين تاقيگه هيدا

خۆ ئاماذه كرن دى هاريکاريما ته كەت د كاريدا ب شىوه كى چالاک و هيمن، دەمى تو كار دكمى چ ل سەر ته كنيكارين تاقيگمhi يان تو ديزاين تاقيكرترين تاقيگه هي ئېنجامدە.

- دەقى چالاکيا تاقيگه هي بخوبىه بەرى بېيە دناف هولا خواندىدا، دا بزانى كا دى چكە.
- پىزا نىيەن تايىەت ب سلامەتىيە بخوبىه و دتافىگه هيدا بجهىبىنە، وەكى ئەوا د لاپەرپىن ٤٠ تا ٤٤ دا هاتىن.
- خشته يىن داتاييان ئاماذه بکە، بەرى بېيە دناف هولا خواندىدا.
- يېكسەر هەمى داتا و تېبىيان تو مارىكە د خشته يىن خوپىيەن داتايياندا.
- يەكەپن پىغانلىق يىن گوبخاي بكارىبىنە هەر دەمى تو داتاييان تو مار دكە.
- رېكخستىما مىزا كاري خۆبى تاقيگه هي بپارىزە، و بلا مادده لسەر كۆم نەبن.

چالاکيin ته كنيكارين تاقيگه هي

ھەر چالاکىيە كا تايىەت ب ته كنيكارين تاقيگه هيقە شىانى دەدەت ته تو راهىنانى بکە لسەر وان ته كنيكاريان ئەھۋىن دەھىنە بكارئيان د لىيگەپىراناندا د بيافي زينده زانىدا، ئەھۋى ب رېكە پيدانى بو ته ب كريارە كى كوي ياكەنلىق يىن گوبخاي لدويف ئىك كو دەقىت تو ئېنجامدە. گەلەك ژقان ته كنيكارىيا دپاشەرپۈزىدا دى دچالاکيin تاقيكرترين تاقيگمەيدا بكارئىنى. و ئەقە ژى ئەپشىكىن كارىن تاقيگه هيئە يىن تايىەت ب ته كنيكارين تاقيگه هيقە و ب درېشى.

1. شارهزاي، دى وان ته كنيكارى و شارهزايian دەستىشان كەت يىن كو دى فېرىبىي.
2. داهاتين فيرکاري، دى تە ئاگەهدار كەن ب ئەواز تە دەھىتە چاھەرپۈكىن تو بجهىبىنە.
3. مادده، ليستا وان بەندان دياردكەت يىن دى تە پيدفى پى هەبن بو بجهىئانان كارى تاقيگه هي.

٤. ئارمانج، خۇ بەرھەقىكىن بۇ تاقىگەھى.

۵. پاشینه، نواندنا وان پیزاننایه یین ته پیدفی پی ههین بو چالاکیا تافقگههی.

۶. بجههيانان، پينگاهه کي لدويفش پينگاهه دابين دكهت، رينماينن پيدشي بو تهمامكرنا چالاکيما تافقگاهه، و بيرئينانا رينماينن سلامهتي و هيميني ئوهون دقيت تو پيتگري بي بكهى دابين دكهت.

۷. شلوغه کرنا، چهند بهنده کن هاریکاریا ته دکمن بۆ شلوغه کرنا ته کییکارین چالاکییا تاقیگههی و شلوغه کرنا داتایین ته.

8. دهرئنگام، چهند بهنده کن ژ ته دخازن تو چهند بو چونه کا پیکینی کو پشبھستنی بکنه سه رتیبینیں ته و ئهو داتایین ته کومکرین ددمی کاری تاقیگھیدا.

۹. بارفه هکرنا فاسویین هزر کرنی، چندن بهند کن دلیشی ددهنه ته بُو قدمیتنا کلهه ک شستان لدوُر
با بهتین گردای ب باهه تی چالاکیا تاقیگه هیقه.

چالا کیئن دیزا ین تاقیکر ین تاقیگہ ہی

هف همهی چالاکیین تاقیگه‌هی ژ ته دخازن تو کریاره کا بجهه‌ینانی ئنجامبدهی بو چاره‌سهر کرنا
تاریشه‌کی. کریارین بجهه‌ینانی ئه وین تو پیشتدیجی دی پشتباشتني کنه سه روان کریارین
بجهه‌ینانی و ته کنیکاریان یین تو ڈجالاکیین تاقیگه‌هیین پیشتر دایین تاییدت ب ته کیکاریین
تاقیگه‌هیقه فیر برووی. هر ووسا لسمر ته پیدفیه بپاری بدھی دهرباره وان ئامیرین پیلشی بو
کاریانانی دپر زهیدا و دستینیشانکرنا کوژمی پاره. وبشین چالاکی یین تاییدت ب دیرایین
تاقیکریین تاقیگه‌هیقه یین دقان خالاندا هاتینه روونکرن:

۱. داخوازیا پیشوه خت، ته ئاگەهدار دکەت لىسەر چالاکىيەن تەكىنكارىيەن تاقىگەھى ئەۋىن وان كىريارىيەن بجهەئىنانى بخۇقە دىگرىت يىيەن لىسەر چالاکيا تايىھەت ب دىزايىنا تاقىكىندا تاقىگەھى دىگۈنچىت.

2. پیداچوون، ته ئاگەهدار دکەت ب وان تىيگەھان يېن دى تو پىدۇقى بىيّ بو تىيگەھەشتىنا چەموانىا تەمامكىر نا چالاکىيا تاقىيگەھە.

3. یاداشت، داخزا کاری لسهر چاره سه رکنای ایشانه کی^۷ یا نهنجامدانا پرورزه کی بخوشه دگریت.

۴. کاغه‌زا کاری، ئاگه‌هدارکرنە کە ژ لايى سەرييەشتىيارىقە، تە ئاراستە دكەت بەرهە ئەنجامدانا
كارى، وان چاره سەرەريان يان رېئىممايان پېشىكىشى تە دكەن يىن دى هارىيکارىيا تە كەن
ددىز اينكىرنا تاقىكىرنە كە سەركەفتىدا يان دپۇرۇزەكى سەركەفتىيدا. ھەروەسا كاغىمزا كارى ئەفان
بخۇقە دگرىت: لىستا هوورىيىنى ياتايىت ب نىشاۋاندا پېشىكىشىكىرى، دقىت تۇ تەمامابكەى بەرى
تو دەست ب ئەنجامدانا چالاکىيا تاقىكىھە بىكەى، ئەنجامدا تىن گۈيداى ب راپۇرەتىقە، تە
ئاگه‌هدار دكەت لىسەر ئەوا دقىت راپۇرتا تەيمىا تاقىكىھە بخۇقە بگرىت. رېئىممايان سلامەتى و
يىمناھى ئاماژى دەدته وان بەرھەقىان كۆ دقىت تو پېڭىرىنى بى بىكەى دەمى تو چالاکىيا
تاقىكىھە ئەنجامدەدى. رېكىن خۆزگار كەرنى ژ ياشمايىكان تە ئاگه‌هدار دكەن لىسەر چەمۇانىيا
خۇ رۆز گار كەرنى ژ ماددىن تە بىكار ئىنپايان:

۵. مادده و مهزاختن لیسته کی ب خوّقه دگریت یا وان تشنیین کو دبیت تو پیدڤی بیی بو تهمامکرنا چالاکبیه.

دقيت تو چبکه‌ي بهري ئەنجامدا نا چالا كىه كى بۇ تاقيقرنه كا تاقيقه‌هی

بهرى رې بىدەتە تە بۇ دەستپىكىرنى چالا كىيا تايىھەت ب ديزاينكىرنا تاقيقرنە كا تاقيقه‌هی، دقيت تو نىشاندانەكى پىشكىش بىكەي كو وى پرسىيارى بخۇقە بگرىت يَا كو دقيت تو بەرسقى لىسەر بىدە، و هەروەسا ئەۋانە بخۇقە دگرىت، كىيارا ئەنجامدانى ئەۋا دى بىكارئىنى، و خىشته كى داتايان ب درېزى، و لىستەك ب ھەمى ماددىن پېشىياركى. بەري دەست ب نېسىنە نىشاندانە خۆ بىكەي پىنگىرىي ب ۋان پىنگاكافان بىكە:

- چالا كىيا تاقيقه‌هى بخوبىنە، و ھەر چارەسەرىيەكى تو دىبىنى بلەز توّمار بىكە.
- لەرچاۋ وەربىگە كو دقيت تو كىيارىن پېقانى و تىيىنېكىرنى ئەنجامبىدەي بۇ چارەسەرىيە كىيشەكى.
- بىرا خۆبىندەل چالا كىيىن تاقيقەھىيەن تايىھەت ب تە كىيارىن تاقيقەھىقە ئەۋىن بەرى توڭىكە توپىي رابووى و ئەۋىن پىدەقى ب كىيارىن پېقانى و تىيىنېن وەكەھەف ھەمە.
- وەساھزىكە كوتۇي كاردكەي لەدويفىكى يارىدا ئەنجامدانى يادىار كرى، پىنگىرىي ب ھەر پىنگاكافەكى ژ پىنگاكافان بىكە. و ھەمى تىشتىن تە پىدەقى بى ھەبىت پەيدا بىكە.

دقيت تو چبکه‌ي پشى ئەنجامدا نا چالا كىيا ديزاينكىرنا تاقيقرنە كا تاقيقه‌هی

پشى تو ژ چالا كىي بدو ماھىك دھىيى، راپۇر تەكى ئامادە بىكە لەدويف ئەۋا دكاغەزا كاريدا هاتى، دبىت راپۇرت ب شىيۇي نامەكى بىت كو لاپەرەكى يان دوو لاپەران بخۇقە بگرىت و بەيىتە ئاراستەكىن بۇ خودانى داخوازىي، دگەل لىستا مەزاختنى.

تاقىگەنىڭ تاقىرىن

لیستا سہرہ کیا ماددہ یان ل دویق چالاکیا تاقیگہ ہی

ب- 2 ماددهیی لبین و کوره رژینه کوئندام

ماددهیین پیدڤى	برا پیدڤى
پېنچیسین رەنگاۇرەنگ	پاكىتهك بۆ هەر گروپەكى
كاغزا سپىيا ساده	1 بۆ هەر گروپەكى
پېنچىسى رېساسى	1 بۆ هەر گروپەكى

ج- 1 ديارىكىنا گروپا خويى

ماددهیین پیدڤى	برا پیدڤى
سامپلەن خوبىي يىن نەديار ژ چوار كەسان	
چوار كەس (أ، ب، ج، د) ... شويشەيەك ژ هەر سامپلەكى بۆ هەر پۆلەكى	
زەرافا دىرى A بۆ ..... شويشەيەك بۆ هەر پۆلەكى	
ديارىكىنا گروپى خويى	
زەرافا دىرى B بۆ ..... شويشەيەك بۆ هەر پۆلەكى	
ديارىكىنا گروپى خويى	
زەرافا دىرى Rh بۆ ..... شويشەيەك بۆ هەر پۆلەكى	
ديارىكىنا گروپى خويى	
زىكى پاقۇزىكىنا ددانان ..... پاكىتهك بۆ هەر پۆلەكى	
پېنچىسى شەمايى ..... 1 بۆ هەر گروپەكى	
ئامان ژ بۆ پۆلەنلىكىنا خويى ..... 4 بۆ هەر گروپەكى	
دلۋىپىنەر ..... 7 بۆ هەر گروپەكى	

چالاکیئن کریاریئن بەندان

داهاتینا فېرکارىي

پروگرامى تاقىگەھى
چالاكييىن كريارييىن بەندان

ناش

بەروار پۆل

بەندى 1

چالاكييەكا زەنگىينكىرنى

دەرىئىنانا ئاڭى و خويييان ژ هەستى

- برا ئاڭى و خوييىن كانزايى دەستيدا دياردكەت.
- پىكەتاهيا هەستى دەته نىاسىن.

شارەزايى

- تىبىنى
- نىاسىن
- هەزما
- پىرابۇن ئاقىكىرنان

كەرەستە (ماددە)

- كارتا نافلىيانى
- ترشى هايدرۆكلورىك 1M (300ml)
- تۆرگەرمىكىرنى
- سلايدىن مايكروسكۆپىيىن ئامادەيىن هەستى باش بەھىتە گرتەن.

- پلىيە كا شويىشە يان نايلونە كى نويىسەك
- دوو هەستى
- فرنە كا هشىككىرنى
- پارچەيە كا پەروكى يا بەرگرىيە كەرمىي
- دەستگۈركە
- پىنچىسى كى شەمابى

پاشىنەيا زانستى

1. هەستى نە پىكەتاهىيىن هشىكىن، لى دىشەدارن و بېرە كا ئاڭى ياتىدا ھەى.
2. هەستى خوييىن كانزايى كۆم دىكەن، وەكى كاليسىومى و فوسفورى.

پشقا أ - دەرىيختىن ئاڭى ژ هەستى

پىرابۇون

1. بەرچاڭىكىن پاراستنى بکە بەرچاڭىن خۇ و بەرمالكى تاقىگەھى و دەزگۈر كان بکە بەرخۇل دەمى بجهەئىانا ھەمى چالاكيي.
2. هەستىيە كى ژ مامۆستاي وەرگەرە. بزاڭى بکە هەستى بادەي و فەچەمىنى دا نەرماتىا وى تاقىيىكە.
3. هەستى دانە سەر تەرازىي. بارستەيا وى، هەتا تىزىيىكى 0.1g ، دىيار بکە، و كىشا وى دانكى داتاياندا توْمار بکە. پاشى، پىنچىسى نېيىسينا نەگۈر بكارىيە داكو پىتا يەكى يَا ناڭى ھەرتاكە كى ژ گۈرپا خۇ، ل سەر كارتانافلىيانا نەمۇنەيى، و بەھەستىقە گۈرپە.

هستی د پلهیا 100° دا و بو ماوهی 30 خوله کان دانه دفرتیدا. ب هیلانا هستی د فرتیدا پشکا ج تهمامبکه.

 هشیاریه: دمسین خونه که تهتین گرم. دستگور کین پاراستنی و موچینک ب زیکا دروست بکاربینه. ب بگری هستی ژفرنی بینهدهر. بو ماوهی 15 خوله کان و دانه سهر پارچه یه کا پهروکی یا بهرگریکه را گهرمی داکو ساربیت.

ب بگری ب کاربینه بو دانانا هستی ل سهر تهرازی. بارستهیا هستی بینه دهر، هتنا تیزیکی 0.1g، و کیشا وی د خشتیه داتایاندا تو ماربکه.

ریزهیا سهديبا هستی	خشتهی آ لادانا ئاثقی ژههستی بارستهیا	بارسته بھری هشکرنى
بارسته پشتی هشکرنى		

7. هاوکیشیه یا خواری بکاربینه بو همزمار کرنا ریزهیا سهديبا بارستهیا وی هستی ژئه گھری گھرمکرنی هاتیه بھرزه کرن.
 بارستابی بھری گھرمکرنی - بارستابی پشتی گھرمکرنی

$$\frac{ریزهیا سهديبا بھرزه کرنا بارستهی}{بارستابی بھری گھرمکرنی} \times 100$$

پشکا ب - لادانا خوییین کانزای ژههستی.

8. هستییکی دی و مرگه، ب بازکرنی ب چهماندن و بادانا وی نهرماتیا وی تاقیکه.

9. هستی دانه سهر میزانی. بارستهیا وی دیاربکه و کیشا وی د خشتیه بی ب یا داتایاندا تو ماربکه.

10. هشیاریه: که رسته یین شویشه زوی دشکین. لدمی شکستنا که رسته یین شویشه یان يان توروشیون ب هر برینه کی تیکسر ماموستابی خوناگه هداربکه. کارین پاقشکرنی ئەنجام ندهد بو لادانا پارچه یین شویشه یان مادده یین هاتینه پیتن ئەگھر ماموستابی ته وی چھندى ژئه نه خوازیت. نافی (ترشی هایدرۆکلوریک 1m) ب ریبا پینقیسی شەمایی ل سهر کوپی قه باره 500ml بنقیسه. هەروسا پیتین یه کی یین هممی تاکین گروپی خۆل سهر کوپی بنقیسه. توپا گھرمکرنی دانه دبئی کوپیدا.

11. هشیاریه: ئەگەر توش رشته ب پیستی تەدا يان جلکین تەدا، تیکسرل سەردەست شوی بشو، و ماموستابی خۆ داخازبکه. هستی دانه سهر توپا گھرمکرنی د کوپیدا، و هندهك ترشی هایدرۆکلوریک 1m بکە سەر هەتا بھیتە داپوشین. پارچه یه کا شویشه، يان نایلونى پیشه نویسیانی بکاربینه بو داپوشينا کوپى.

12. کوپی دانه ژیر عمبارا ھەملی، و هستی بھیلە دترشیدا هەتا نەرم دبیت و ئیسفة بخى دبیت. ئەو چەند ژئی پیشى ب پینچ هەتا هەفت رۆزان ھەيە. هشیاریه: تبل خونه کە هستی دەمی بىچ نقومبووی دناش ترشیدا. چەند توپا تاقیکرنا هستی ب دۆماھى دھى بگرى باش ب ئاثقى بشوو.

13. دەمی هستی وەکی ئیسفة بخى لىدھىت، بگرى بکاربینه داکو ب هشیارى ژکبى بینىيەدەر، و بو ماوهی دوو خوله کان ب ئاثا حەنھفیي بشوو.

14. پشتى تو باش دشوى، ب چھماندن و بادانا وی ب تبل خوپقىيا وی تاقى بکە. ئاگەھدارى: پشتى استبه کوتە دەستگور کین کرینه دەسىن خۆ.

15. پشتى هيڭى، پینقیسی نقیسینا چەمپاپاي بکاربینه دا پیتا ئىكى ژناقى ھەر تاکە كى دگروپى خۆدال سەر کارتا ناڭىرنا نۇزىنەي ب نقیسی، و ب هەستىقە گىرىدە. د پلهیا 100Cm و بو ماوهی 30 خوله کان دانه د فرنا هشکر تىدا.

هشیاریه: دهستین خوّنه که تین گهرم. ب شیوه‌یه کی باش دهستگور کین ئاسایی و بگری بکاریّن. ب بکارئینانا بگری هستی ژ فرنی بینه ده، و دانه سه پارچه‌یه کا بمرگریکه‌را گهرمیی، و دده خوله‌کان بھیله همتا سار ببیت.

16. بگری بکاریّن بوجانانا وی هستیّ ته سارکری ل سه‌ر تهرازیّ. بارسته‌یا هستی دیاریکه، همتا تیزیکی 0.1g وکیشا بارسته‌ی دخشتیّ ب دا توّمار بکه.

خشتیّ ب - لادانا خوییّن کانزای ژ هستی		
بارسته پشتی لادانا خوییان و پیزدیا سه‌دیا به‌رزه‌کرنا بارسته‌یا هستی	پیزدیا سه‌دیا به‌رزه‌کرنا هشکرنيّ	بارسته به‌ری لادانا خوییان

18. قی‌هاوکیشی بکاریّن بوجانانا رپیزه‌یا سه‌دیا بارسته‌یا وی هستی بیه‌رزووی ل ده‌می لادانا خوییّن کانزایی و لادانا ناقیدا.

$$\text{رپیزه‌یا سه‌دیا به‌رزه‌کرنا بارسته‌ی} = \frac{\text{بارسته به‌ری لادانا خوییّن کانزایی} - \text{بارسته پشتی لادانا خوییّن کانزایی}}{\text{بارسته به‌ری لادانا خوییّن کانزایی}} \times 100$$

پشکاج - تیبینیکرنا سلايدین هویربینی یین ئاماده‌یین هستیه کی

19. هشیاریه: تشینن کارمیّ ب ره خ تاقیقہ بکارنەئینه یان ب دهستین خوّین ته‌ریان ب پروکه کی ته. بئیره سلايدکی هویربینی ئاماده‌یی هستیه کی، ب بکارئینانا هویربینه کا روناهیی دھیزا مەزنکرنیّ یا بچوپکدا، پاشی ب هیزرا مەزنکرنیّ یا مەزن. تیبینیا جوّکا هافرس بکه، ئانکو بازنا بوياخکری ب رونگی تاری، ل نیقا کوّمه کا پەركىن هستی. تیبینیا خانمیّن هستی یین بوياخکری ب رونگی تاری دنابه‌را پەركاندا بکه.

شلوّفه‌کرن و دەرئەنجام

20. ئان پیکھاتیّن هستی وینه بکه هەروه کی تۆل ژیز هویربینی دیبىي: جوّکا هافرس، پەركه کی هستی، خانمیه کا هستی.

1. بەرزه‌کرنا ئاڤی چاوان کارکرە سەر هستی؟ و بەرزه‌کرنا خوی یین کانزایی چاوان کارکرە سەر هستی؟

2. گرنگیا لادانا ئاڤی ژ هستی بەری دیارکرنا بارسته‌یا وی دېشکا ب دا راڤه‌بکه.

3. رپیزه‌یا سه‌دیا ئاڤی دھەستىدا چەندە؟ و رپیزه‌یا سه‌دیا خوییّن کانزای دھەستىدا چەندە؟

4. ئەگەر ل سەر تە پىدۇنى بۆ سلايدەكىٰ ھوپىرىنى ئامادە بكمى ب بكارئىانا ھەستىيەكى ناڭ و خويىيەن كانزاي ژى ئينايىنه دەر، دى رۆخساري ھەستى دەقى بارىدا بىٰ چاوان بىت؟
-
-

5. چەپىدا دەمى ئەو ھەستىي خويىيەن كانزاي ژى لاداين (ئينايىنه دەر) ھشىككىرى؟ ب ھزرا تە بۆچى ئەو چەند ھاتىه روپىدان؟
-
-

6. بەرزەكىنا كالسيومى چاوان كارل ھەستىيەن كەسەكى دەكتەت؟
-
-

رپۇرتەكى ل سەر جودايان د دابەشكىنا جۇرىن ھەستىياندا د پىشكىن جودايان پەيكەرى ھەستىيە مەۋەقىدا.

قەكۈلىنەكا زىددەبار

داهاتین فېرکارىي

پروگرامى تاقىگەمى
چالاكييىن كريارييىن بەندان

ناش

بەروار پۆل

بەندى 4 چالاكييىا بەنھەرتى

- پەسنا پىكھاتىيەن سەرەكى يىن ناش و دەرقە يىن چاھى بەرخەكى دەكت.
- پىكھاتىيەن جودا يىن گۈزىدای دىتى ناش دەكت.

دەرىئەنجامىن فېرکارىي

شارەزايى

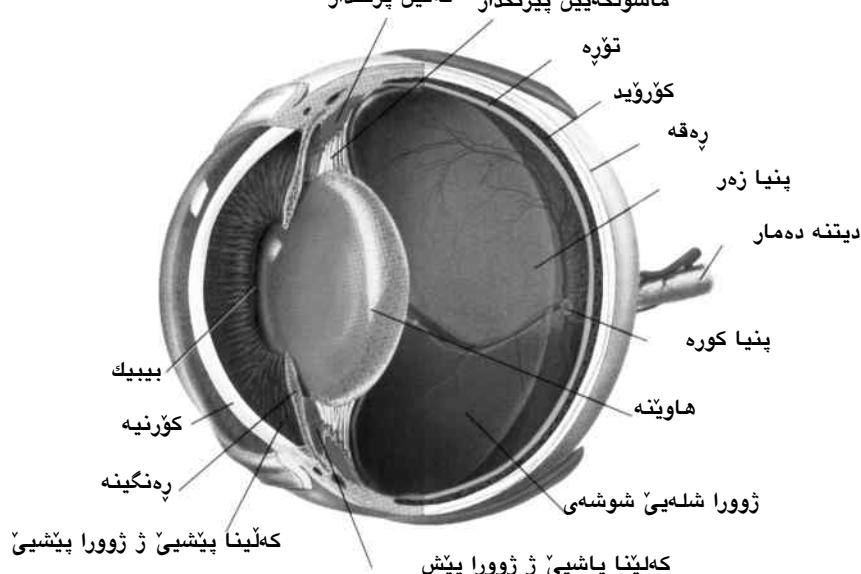
- بالكىشان
- نياسين
- ھەۋەرگەن
- نىشتەرگەرى (كەلاشتىن)

كەرسىتە (ماددى)

- بەركوشكى تاقىگەمى
- ئامانى نىشتەرگەرىي
- چاھى پاراستىي بەرخەكى
- مهقمسا زراف
- دەستگوركى كو جارەكى بەھيتە بكارئيان
- مويچىنك
- نىشتەرگەرى سەرىي وى نەھىي تىزىر
- بەرچاھىكا پارىزەر
- كەتمەر (نەشتەر)

پاشىنەيا زانسىتى

1. چاھى بەرخى گەلهك وەكى چاھى مۇۋقىيە، وەكى دەقى وېنەيدا دىيار. دیوارى گۈرۈا چاھى ژسى تىخان پىشكەن دەھىت. تىخا دەرەكى يا رەقه و ژشانەيە كا رەق پىشكەن دەھىتە بەنھەرتىن بېكىدىئىت. و پشقا پىشىي يىچاھىدا پەقىيە پەدون دېيت و كۆرنىي پىكىدىئىت. ماسولكەيىن پېرىتكەدار تەننەن پېرىتكەدار

2. تىخا نافەرات كۆرۈيدە كويارىيە و پېرە ژ لۇلەيىن خوينى. ل پشقا پىشىي يىچاھى ل پشت كۆرنىيە، كۆرۈيد بۇ رەنگىنە و تەننە پېرىتكەدار دەھىتە گۆھۆرەن. بەلى ئەم دەركى نافەراتا رەنگىنە بىسىكە، و ئەم بۇ ياخا تىدا رەنگى چاھى دىاردەكت. ئەرىي رۆلى بىسىكى چىھە؟

3. تىخا ژ نافەدا ژى تۆرەيە، و ياخا تەننە پەقىيە. نافەن وان پەدوناھىيە وەرگەزىن د تۆرەيَا چاھىدا ھەين چىنە؟

4. ل پشت رەنگىنى يەكسىر ھاوئىيەكە نەرم و روون ھەيە، بەستەرىيەكە ھەلاوېسى تىقىنەن ئاقبەرا ماسولكەيا پېرتىكدار، كۆپشەك سەرەكىيە ژەنلىق پېرتىكدار، دگەھينە ھاوئىيە، ئەف ماسولكەيا شىۋە خەلەكى، پېشكەدارىي دەكت د گۇھۇرىننا شىۋەھى ھاوئىيەيىدە، ژۇ دەپتىن ئىزىلەت و دۈرىز.

5. ھاوئىنە و بەستەرا وى يەھەلارىستى چاھى بۇ دوو ژۇورا دابەشدەمەن. ژۇورا شلەيا شويشەي يە مەزن ژ تۆرەمىي بۇ ھاوئىيە و بەستەرىن ھەلاوېسى درېزىدىت، ئەۋەزى يە پەرە گومتەلەكى جەلاتىنى و ب شلەيا شويشەي دەيتەن ئەۋەز شلەيمە پېشكەدارىي دەكت د پاراستىن شويشەي چاھىدا و ھىلەناتا تۆرەمىي دەجەن خۇدا. بىلەي ژۇورا دووئى ئەم كەھىنەيە يە كۆ دەنۋەپەرە رەنگىنىيە و كۆرنىيەدا درېزىدىت، ھەر وەسا كەھىنەكە دى ژى دەنۋەپەرە رەنگىنىيە و بەستەرىن ھەللوېستىدا درېزىدىت، قى ژۇورى ژى شلەيمەكى ئافى تىدا يە كۆپشەك پېشىنىي یا چاھى پەر دەكت.

6. گرى خانە دگەل خانەيىن جووت جەمسەرى تىكەھەلچۈتنىن دەمارى پېڭ دەئىنەت، ئەۋەزى ژ لايىخەزقە دەمارە تىكەھەلچۈونا دگەل چىلىكە خانەيان و قوچەكىيە خانەيان پېككەتىن. د تۆرەيىدا كوما تەوهەرىيەن گرى خانەيان، دەئىنە دەمارى پېككەتىن. ئەم جەنە كۆ دەيتەن دەمار ژ دەردكەھىت هيچ چىلىكە خانەيان قوچەكە خانەيەك تىدا نىنە. بۇچى ئەم جەنە دەيتەن دەمار ژ دەردكەھىت ب كۆرەپىنى **Spot** دەيتەن ئاقىنەن.

7. ب دوپەرىيەكە كورت ژ كۆرەپىنى، پىيا زەر ھەيە. ئەۋەزى ئەم جەنە بى دەيتەن تىدا زەلالىر. ژېرە هەبۈونا ژمارەيەكە زۆر ياشۇر ئەم جەنە بەرگران.

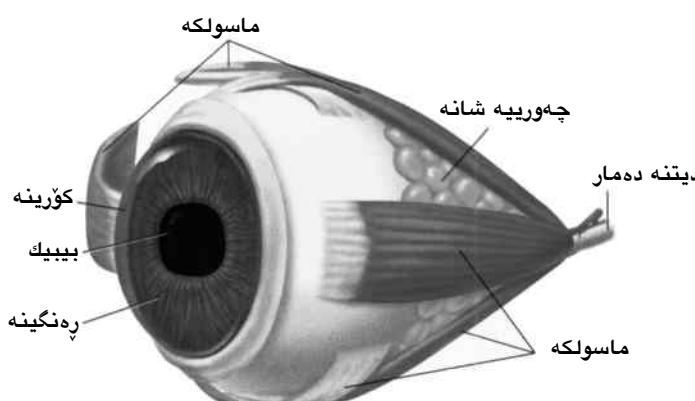
ئامادەكارى بۇ تاقىكىرنى

پېرەبۈون

1. بەرچاھىكە پارىزەر و دەستگۆرۈك و بەركوشكى تاقىگەھى بىكارىيەنە.

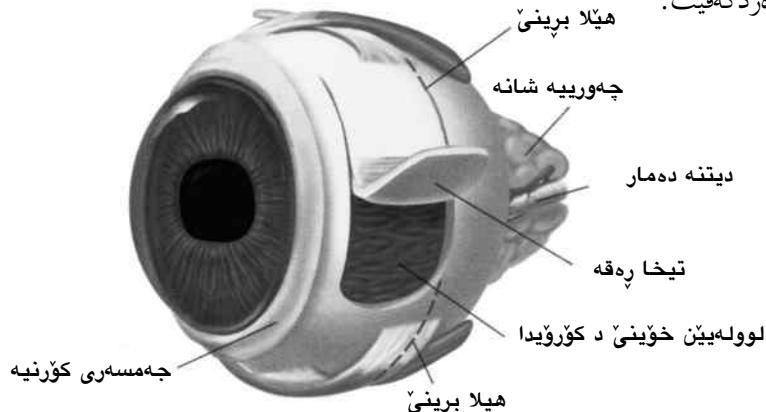

2. ھشىارىيە: گەلەك ھشىارىيە ل دەمى كاركىرنى ب ئامىرىيەن تىز و بېنگەر وە كەتەرى. جەنە شەش ماسولكەيىن دەرقەي چاھى بىناسە، ھەر وە كۆ د ۋىنەيدا دىيار دەيت. ئەف ماسولكە چاھى دەلخىنەن. گەلەك ب ھشىارى كەتەرى بىكارىيە بۇ بېنەنە وان ماسولكەيىن دەكەنە ئەنۋەتىن چاھى بۇ دەرىيختىن رەقەى.

3. بىئەرە چەورىيە شانەيَا دوورىيەن چاھى، ب تايىەتى ل دوورىيەن دەيتەن دەمارى، ئەم جەنە شانەيە كە پېشكەدارىي دەكت د پاراستىن چاھىدا ژ ھنگاافتىنان ب بىكارىيەنە مىچىنەكى و كەتەرى چەورىيە شانەيە بىنە دەر ژ بۇ دىياربۇونا دەمارى ب شىۋەھى كى نىف تەمام.

4. گەلهك ب هشیارى كەتەرى بكارىيىن بۇ كەلاشتىنا (توېکارىيىا) رەقىيەنى ل پاشت كۆرنىيى، ب درېشىيا نېزىكى سانتىيمەترەكى. پاشى مەقەسا بچوپىك ب كارىيىن بۇ زىدەكىدا كەلەيشى، ئۇ بۇ ژىقەكىدا تېخىن دیوارى پاشتى بىچاقى، هەروهكود قى وېنېيى ھىلىكاري خوارىدا دەردكەۋىت.

5. موېكىشىكى بكارىيىن، و ب هشیارى رەقەى ل فى دەھەرى ژىقە بىكە، بىئەر تىخا كۆرۈيدى ياتارى كو يەكسەر دەكەۋىتىر ئىزىر رەقەى.

6. كەتەرى يان مەقەسا زراف ب كارىيىن، وى بېپىنا ل پېنگافا 4 دەستپىكىرى تەمام بىكە شىيوهەكى بازنهيى ل دورى ھەمى چاقى ب نېزىكى. ب فى چەندى تەچاڭ كەرە دوو پشك پېشى و پاشى.

7. بىئەر پشكاكا پاشىيى، توپەكە رەنگ ب سېيىھە چوی ھەيە، دېيت يا قرمىچى بىت و كەفتىتىه دناف ژوررا شىلەييا شويىشەي.

8. نىشەرەك سەر كۆھ بۇ دەرىخستىنا ھاوئىنەيى ژ پشكاكا پىشىيى بكارىيىن، ئىدى ھاوئىنەييا پاراستىيا چاقى ياروون نايىت.

9. ھەروھسا ل پشكاكا پىشىيى جەھى تەنلى پىرتىكدار ديار بىكە، و ھەولبىدە ل دويىش شيانا خۇ پىكەتەھەيىن دى ژى دىيار بىكە.

10. پاشتى توژ نىشەرگەرىيى تەمام دېيى. سامپىلەكى ژ ئامانى نىشەرگەرىيى راکە و خۇژ وان ماددەيىن لىنك خۇ قورتالىكە، لدوىيىش رېيىماينىن مامۇستايى خۇ.

11. جەھى كارى خۇ پاقىزىكە، و دەستىن خۇ بشۇ بەرى ژ تاقىگەھى دەركەفى.

1. ئۇ ساخلەتىن كو ھاوئىنەيى ژ پىكەتەھەيىن دى يىن چاقى جودا دەكەن چەنە؟

شلوّقەكرن و دەرئەنجام

2. گوھۇرىنەيىن رەقىيە و كۆرۈيدى د پشكاكا پىشىيا چاقىدا چەنە؟

3. ژوورا پاشیئ یا شلھی شویشهی د چدا ژ ژوورا پیشیا وی یا جودایه؟

---

4. ئەگەر كورنيه د ماوهېي زيانا زيندەوريدا يا روون نهبا، ئەنجام دا چ بىت؟

---

5. هندهك جاران جودابۇنا تۆرە يا چاھى رويدەت، گرنگيا دووباره پېقەرسىنا تۆرەنىي چىھ ئەگەر ئو چەند دشياندابىت؟

تۆ دشىئى رۇوناھىي بىبىنى، دەمىي مەلبەندى دىتنى دەماخىدا كارەبايانە دەھىنە ئاگەھداركىن، زانا نوکە هەولەن جۆرى وان خانەيىن دەماخى بىزانن، كو دېھرپىن ژ دروستكىندا وېنەيان دەماخىدا. چاوان رووژەكى ژ روژان زانا دى شىئى ۋان زايىاريان بىكارئىن، هەتا ئۇمۇن دىتن ژ دەستدابىن (ئايىن) جارەكا دى بشىئىن بىبىن؟

فەكۈلەنەكا زىدەبار

داهاتین فیرکاری

پروگرامی تاقیگهه
چالاکیین کريارييں بهندان

ناش

بهروار پوول

بهندی 5

چالاکییه کا زہنگینکرنی

تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین ل سهر گهشه و وہرارپیدانا بهقی

- کاریگه ریین هورمونی سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).

دھرئه نجامین فیرکاری

- تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).
- تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).
- تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).
- تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).
- تیبینیکرنا کاریگه ریین سایروکسین د گهشه و وہرارپیدانا کوریدار کا بمقیدا (تیز کا بمقی).

کھرسٹه (ماددہ)

- کوریدار کین بمقی کو ہھردوو پیسین وان پھر مسہندنا کری (زمارہ 9)
- گیراوہی سایروکسین 0.01%
- سلندرہ کی پلہداری قہارہ 10ml
- بھرپوشکی تاقیگهه
- بھرچافکیں پاریزہر
- پھرہ کی داتابی ملیمہ تری
- تورہ کا بچویک یا نیچیر کرنا ماسیان
- سینیگکہ کا پتری
- دستگور کیں پاریزہر
- پیشیسہک بو نقیسینی ل سہر شویشہ
- کوپین قہارہ 600ml (زمارہ 6)

پاشینہ یا زانستی

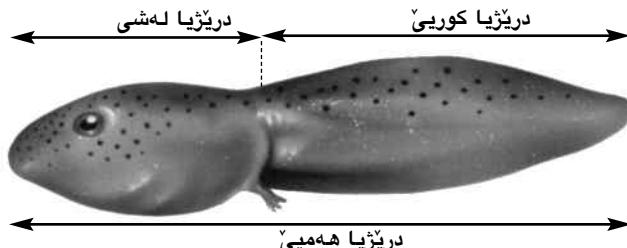
1. هورمون چیہ؟
2. قوانغین پھر مسہندنا بمقی وسفیکہ.
3. کاریگه ریین سایروکسینی ل سہر مرؤوفی چنہ؟
4. ب پیشینیا تھ کاریگه ریا هورمونی سایروکسینی ل سہر گهشه و پھر مسہندنا کوریدار کا بمقی دی چ بیت؟

پشکا اخوبہ رہہ ٹکرنا بتو تاقیکرنی

1. پیشیسی نقیسینی ل سہر شویشہ ب کاریگه ریا ب ناٹکرنا سی کوپان ا، ب، ج، ہھرومسا پیتا نکی ڈنافی خول سہر کوپان بنفسہ.
2. 500ml ڈنافی بھرہ دھر کوپہ کیدا.
3. ہشیاریہ: بھر کوکھکی تاقیگهه و بھرچافکیں پاریزہر بکہ بھرخو. ٹنکسمر ب ڈنافی بھشو.
4. ب بکارئینانا سلندری پلہدار 10ml ڈنافی سایروکسینی ب پیغہ 10ml ڈنافی سایروکسینی بھر دکوپی (ا) دا. و 5ml ڈنافی سایروکسینی ب پیغہ و بھر دکوپی (ب) دا.
5. بھرین یہ کسان (تیزیکی 1ml) ڈنافی سے فاندی بھر دکوپی (ا، ب، ج) دا.
6. پھری ویہبی داتابی ڈنافی روزی ڈنافی دانہ بن سینیکا پتری.

پیڑابوون

ھشيارىه: ب ھشيارى سەرەدەرىيى دگەل گيانە وەرپىن زىندى بکە، و ب ھوپرى لدوپىش رىئىمايان كارىكە. ب تۆرە ماسىيان كوريدارە كا بەقى بگەرە و ب دانە دسېئىكە پتريدا. درېزيا كوريدارى ھەمىيى، و درېزيا كورىيى، و درېزيا لەشى ب ملىمەتران ب پىچە ب رېتكا هەزمارتا چوار گوشىن پەرى وېنى داتايى. پاشى كوريدارى ب دانە د كۆپى (أ) دا.

8. پىنگاۋا 7 دووبارە بکە. بكارئىانا دوو كوريدارىن وى ھەمى درېزى، و درېزيا كورىيى و درېزيا لەشى ياخىرى كوريدارىن بەقى دەستىيشانبىكە و بدانە دناف كۆپاندا، تىكرايى پىغانان د ستۇونا (كۆپى أ) دا ژ خىشتمىي داتايىا ل دوماھىي هاتى توْماربىكە.

9. پىنگاۋا 7 دووبارە بکەفە ب سى تاكىن دى ژ كوريدارىن بەقى، و قى جارى بدانە دناف كۆپى ب دا. تىكرايى ھەمى درېزىي و درېزيا كورىيى، و درېزيا لەشى، بۇ ھەرسى كوريداران هەزماربىكە. تىكرايى پىغانان د خىشتمىي د ستۇونا (كۆپى ب) دا بنقىسىه.

10. پىنگاۋا 7 دووبارە بکە ۋە و تىدا سى تاكىن دى ژ كوريدارىن بەقى بكارىينە، و قى جارى بدانە دناف كۆپى (ج) دا. تىكرايى ھەمى درېزىي، و درېزيا كورىيى و درېزيا لەشى بۇ ھەرسى كۆپان بەنچىسىه. تىكرايى پىغانان د ستۇونا (كۆپى ج) دا ژ خىشتمىي ب يەكسانى لىسەر سى كۆپان دابەشكىرن. و بقى شىوهى تەھەر نەھ تاكىن كوريدارىن بەقى ب يەكسانى لىسەر سى كۆپان دابەشكىرن.

11. ماددىيىن خۆ پاقۇرىكە، و دەستىيىن خۆ بىشۇو بەرى ژتاقىيگەھىي بىلەركەقى.

پشقا ب – تىيىنېكىرنا كارىيگەرېيىن سايرۇ كسىن لىسەر كوريدارىن بەقى.

12. ھەر دوو رۈژا، 1ml ژ سېپىناغا سەفاندىنى دانە دناف ھەر كۆپەكىدا دا بىيىتە خواران بۇ كوريداران ھشيارى ب كوريدارىن بەقى حەمەر نەبن. ھەر 4 روژان ئاڭا كۆپان بگۆھۈرە و ھەر جارە كى تو ئاڭى نويكەيەقە كىراوەتى سايكىرۇسىنى ب برىن بەنەرقى بکە دناف كۆپىن أ و ب دا. كۆپان بناڭ بکە و تاكىن كوريدارىن بەقى تىكەلە كەنە دەدەمىي گۆھۈرپىن ئاقيىدا.

13. ھەفتىيى جارە كى و بۇ ماوى سى ھەفيان تاكىن كوريدارىن بەقى ب پىچە، تىكرايى درېزىيەن وان د ھەر كۆپەكىدا ھەزماربىكە د خىشتمىي داتايىدا توْماربىكە.

14. تىكرايى گەشە كىرنى د ھەفتىيىدا بۇ ھەر كۆمەكى ژ ھەرسى كۆمەن كوريدارىن بەقى ھەزماربىكە بۇ نۇونە: تىكرايى گەشە كىرنى × ھەمى درېزى دەھفتىيى 2 دا = تىكرايى ھەمى درېزىي ل دوماھىيَا 2 - تىكرايى ھەمى درېزىي ل دوماھىيَا ھفتىيى 1. ئەنجامىن خۆ د جەن دروستدا د خىشتمىي داتايىا خۆدا توْماربىكە.

15. ل دوماھىي بكارئىانا داتايىن خۆ وېنىيەكى داتايى بکىشە بۇ تاكىن كوريدارىن بەقى د ھەر كۆپەكىدا پىنقىسىه كى رېسسىلى بىنگ جودا بكارىينە. تەھەر ئەنچەن دناف بکە (دەم دەھفتىيىدا و تەھەر ئەنچەن دناف بکە (درېزى ب سەنتىيمەتران) دەقىت تو سى چەماھىيىن داتايى ب دەستخۇقە بىنى، و دەقىت ھەر چەماھىكى داتايى گۆھۈرپىن د تىكرايى ھەمى درېزى، و تىكرايى درېزيا كورىيى، و تىكرايى درېزيا لەشى بۇ ئىك ژ ھەرسى كۆمەن تاكىن كوريدارىن بەقى بخۇقە بگەرتى.

16. ماددىيىن خۆ پاقۇرىكە، و دەستىيىن خۆ بىشۇو بەرى ژتاقىيگەھىي بىلەركەقى.

شلوغه کرن و دەرىئەنjam

1. ئەرى ئى قىچالاکىي كۆمەللا كونترولكىرى ب خۇقە گرتىيە؟ ئەگەر وەسا بىت، وەسفا وى بىكە ئەگەر وەسا نەبىت؟ كومەكا كونترولكىرى پېشىيارىكە كو دشياندابو بھىتە بكارئىنان.

---

2. بۆچى تەسى تاڭ ژ كوريدارىن بەقى بكارئىنان دەھەر كويەكىدا، ل شوينا تاكەكى بىتى؟

---

3. لەدەپ وان داتايىن تە د قىچالاکىيدا كۆمۈرىن، كارىگەرiya سايىكروسىن ل سەر گەمشەو پەرسەندنا كوريداركە بەقى چ بۇرۇ؟

---

4. كىز خەستىيا گىراوهىي سايىكروسىن بۇ ئەگەرى گوھۇرىنىڭ كا بەرچاڭ يامەزنتىر د تاكىن كوريدارىن بەقىدا؟

---

5. چاوا تىكرايى درىزىيا لەشى و كورىيى د ماوهىي گەمشە و پەرسەندىيىدا دەھىتە گوھۇرىن؟

يۇد، ل سەر شىۋىيەيى يۇدىد، بى پېلەپ بۇ دروستكىرنا سايىرۇكسىنى. تاقىكىنەكى دىزايىن بىكە بىيى ب جەئىنان كوتىدا كارىگەرiya زىدەكىرنا يۇدى بۇ وى ئافا تاكىن كوريدارىن بەقى تىدا دىار بىكەت.

ھشىارىيە: يۇد ماددەيە كى گەلەڭ ژەھراوىيە.

قەكۈلىنىڭ كا زىدەبار

پىقانَا گەشە كرنا كوريدار كا بهقىّ

كۆپىّ ج			كۆپىّ ب			كۆپىّ أ			
تىتكارايى درىزيا لەشى	تىتكارايى درىزيا كوربىي	تىتكارايى هەمى دريزى	تىتكارايى درىزيا لەشى	تىتكارايى درىزيا كوربىي	تىتكارايى هەمى دريزى	تىتكارايى درىزيا لەشى	تىتكارايى درىزيا كوربىي	تىتكارايى هەمى دريزى	
									دەستېپىكا تاقيىكىنى
									دووماهىا 1 ھەفتىبا
									دووماهىا 2 ھەفتىبا
									دووماهىا 3 ھەفتىبا

چالاکیئن کریاریئن بلہز
(کوْمَا أَ)

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيگه هي

چالاكين تاقيگه هيين بلهز

ناش

به رواز پوّل

1-

چالاكيا بنرهتى

رينيشانده‌ری ب رپيا پيکهاته‌ي

درئه‌نجامي فيرکاري

- خانه‌يin خويين و رووكه‌شه خانه‌يin سيكلدانوچك‌هiein ههواي دنياسن.
- بستن دنافه‌را پيکهاته‌يin خانه‌يi و فرمان‌i واندا.

شاره‌زايد

- کومکرنا داتاييان.
- رينيشانده‌ر.
- ريکختنا داتاييان و شلوفه‌كرنا وان.

که‌رسته (مادده)

- سلايده‌كى ئاماده‌كربي سيكلدانوچك‌هia ههواي يا مروقى.
- سلايده‌كى ئاماده‌كربي خويينا مروقى.
- په‌ره‌كى سپى.

پاشينه‌يا زانستى

سيكلدانوچك‌هiein ههواي د هردوو سيهاندا تويركىن ديوار تمنگىن و ژ رووكه‌شه خانه‌يان پيکدھىن، و تووه‌كا موی لووله‌يin خويين دوور وان سيكلدانوچك‌هiein ههوايin سيهادا هنه. ئالوگورپيا گازان دنافه‌را وي ههواي دناف سيكلدانوچك‌hiein سيهان و وي خويينا د موی لووله‌يin خوييندا پوي ددهت. و قى چالاكيا تاقيگه‌هيدا دى رپينيشانده‌ر ل سهر كارين خانه‌يin خويين و رووكه‌شه خانه‌يin سيكلدانوچك‌hiein ههوابى سيهان كه، بريما پيکهاته‌يin وان خانه‌يان.

پيرابون

- سلايده‌كى ئاماده‌كرى ژ خويينا مروقى بىشكىن، بكارئانا هيزا مهزنكمرى بچويك بى ميكروسكوبى، سلايدى بلقينه ژبو لېتىرىنا پشكىن دى.
- ب هيزا مهزنكمرى مهزن، ب هويرى تمماشه‌ى خانه‌يان بکه، هەزمارا زورا خانه‌يان، خانه‌يin سوورىن خويينىن. ل سهر په‌ره‌كى سپى وينه‌يى كى بخانه‌يا سوورا خويينى بكتىش، و ناقين پشكىن وي نقىسى. د خشتىمى 1 دا تىيىنин خوتوماربىك، دەربارە قەبارە و شىوهين خانه‌يin سوورىن خويين و هەزمارا وان.
- سلايدى هيدى بلقينه هەتا خانه‌يin مهزنتر ژ خانه‌يin سوور دىيىن، كو ئەف خانه خانه‌يin سپىنىن. وينه‌يى خانه‌يا سپىسا خويينى بكتىش و پشكىن وي نافبىك، و تىيىن خوتوماربىك، دەربارە قەبارە و شىوه و هەزمارا وان د خشتىمى 1 دا تومار بکه.
- بنېرە سلايده‌كى ميكروسكوبى بى ئاماده‌كرى ژ بركەيە كا تهنك ياسىكلدانوچك‌hiein ههواي يىن مروقى، بكارئانا هردوو هيزىن مهزنكرنى يابچوڭ يامز. ل خانه‌يin تهنك و تەخت بگەرە، ئوزى روکەشە خانەنە. ئاگەهداريا وان دەفران به كود زەلال و بېرەنگن و دناف خانه‌ياندا د ديارن. وينه‌يى روکەشە خانه‌يى بكتىش و ناقين پشكىن وي بنقىسى تىيىن خوتوماربىقەبارە و شىوهين خانه‌يان د خشتىمى 1 دا تومار بکه.

خشتەيى 1 تىببىنى دەربارەي خانەيىن خويىنى و سىكلدانوچكەيىن ھواى ...

تىببىنى	پىكھاتە

1. كىز جۆرى خانەيىن خويىنى ناڭل ئىنە؟

---

2. خانەيىن سورىن خويىنى ئۆكسجىنى د لەشيدا قىدگۆھىزىن، چاوان پىكھاتەيَا خانەيَا سورا خويىنى پىشكدارىي د ۋەگەنەستىن خويىندا دكەت؟

---

3. چ پېيەندى دنابەردا پىكھاتەيَا رووكەمە خانەيىن سىكلدانوچكەيىن ھواى و فرماتىن واندا ھەيە؟

---

4. ورگرتىن تەنلى زىندى و بىانى، وەكىر بىكىر، ژناقىرنا وان بى كارەكى دى بى خويىنى دەيتە دانان. ئەم بىلگە چىھە كۈئامازەم بى هەندى دكەت كۈ خانەيىن سېپىن خويىنى دگۇنچايەن ژ بۆ بى جەھىنانا ئىكارى؟

---

5. ھەزەر رەخىنە گەر خوارەن پاشى ھەرسكىرنى د پويىشىكا زرافدا، دچىتە وان مولۇلەيىن خويىندا ئەۋىن پويىشىكا زراف ناپۇش دكەن. ب پاشەقانىيا ئەوا تۆز ئىچالاكيي فېربوسى، بۆ چۈونۇ تە دى چ بىت دەربارەي پىكھاتە خانەيىن ناپۇشى پويىشىكا زراف.

شلوّفەكىن و دەرئەنjam

داهاتین فېرکاري

پروگرامي تاقىكەھى

چالاكييەن تاقىكەھىيەن بلەز

ناڭ

بەروار پۆل

2-أ

چالاكييَا بىنەرەتى

پىقانَا قەبارەيى وى هەوايى ئەم دەھەلکىشىن

- پىقانَا قەبارەيى وى هەوايى ئەم دەھەلکىشىن.

• شلوغە كرنا داتايىان.

• ھەۋارتن.

• دەرىئىانا پەيوەندىيان

دەرئەنجامىن فېرکاري

شارەذايى

پاشينەيا زانستى

پەرينيا پىڭەھشتىيان ھەرجارە كا ھەناسەدانى تىزىكى نىف لىترا ھەواى وەردگرن. بەلى تىكرايا
ھەناسەدانى ئاسابىي دكەفيتە دنابەرا 8 جاران و 15 جاران دەھەلخولە كەكىدا.

1. قەبارەيى وى هەوايى كو مروقە كى پىڭەھشتى د خولە كەكىدا وەردگرىت ب لىتران بەھەزىزىر،
ئەگەر تىكرايا ھەناسەدانى د خولە كەكىدا 15 جار بىت.

شلوغە كرنا

2. قەبارەيى وى هەوايى كو مروقە كى پىڭەھشتى د دەمژىزىر كىدا وەردگرىت ب لىتران بەھەزىزىر،
ئەگەر تىكرايا ھەناسەدانى وى د خولە كەكىدا 15 جار بىت.

3. ھزرە كا رەخنه گر تىكرايا ھەناسەدانى د ھەر بچويىكە كىدا تىزىكى 40 جارانە د خولە كەكىدا.
بۇچى تىكرايا ھەناسەدانى د بچويىكاندا بى بلندترە ڑى تىكرايا ھەناسەدانى د پىڭەھشتىياندا؟

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيگه هي
چالاكين تاقيگه هي بين بلهز

3-أ

چالاكিযىا بنەرەتى

لديقچوونا به لاقبوونا نەساختى ئايدزى

دەرىئەنjamىن فيرکاري

شارەزايى

- ليكdan
- شلوغە كرن
- رېيشاندەر

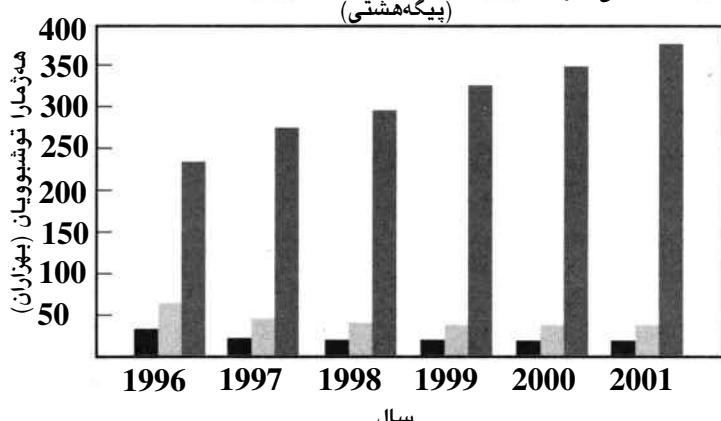
پاشينەيا زانستى

ئەف وينەيى داتايى دھىت هەزمara تەمام يا تووشبوويان ب نەساختى ئايدزى د وىلايەتىن يەكگرىتىدا دنابەرا هەردوو سالىن 1996 و 2001 دا. ب ستوبان دياردكەت. ئەقى وينەيى بكارىيەن بىر سەدانان قان پرسىارىن د دويىقىدا دەھىن.

بارىن تووشبوونى ب نەساختى ئايدزى د وىلايەتىن يەكگرىتىيەن ئەمريكادا دنابەرا هەردوو

سالىن 1996 و 2001 دا.

مرى بار بارىن نوى (بىكەھشتى) هەمى بار

شلوغە كرن

1. گۆھۈرىنا دەزمara وان كەساندا يېن تووشبووی ب نەساختى ئايدزى ژ سالا 1996 دىار بىكە.

2. ئىرى دەزمara تووشبوويان ب ۋايروسى HIV ، پىره بان كىمترە ژ دەزمara تووشبوويان ب نەساختى ئايدزى؟

3. ھزرە كارەخنە گر وينەيى داتايى ئامازى دكەتە كىمبۇونا دەزمara وان كەسىن نوى تووشبووين ب نەساختى ئايدزى ژ سالا 1996 وەرە. ئەگەر كىچى كىمبۇونى بىزە.

داهاتین فیرکاری

پروگرامی تاقیگاهی

چالاکیین تاقیگاهیین بلەز

ناش

بەروار پۆل

4-ا

چالاکییا بنەپەتى

شلوغەكىدا گورانكاريان ل دەمى رويدانا دەمارە راگەھاندى

- ب پىيا وىنهىيەكى داتايى ل دەمى ئەركى كارى گورانكاريان شلوغە دىكەت.

دەرئەنجامىن فيرکاري

شلوغەكىن

لىكدان

رىتىشاندەر

دەرئەنجام

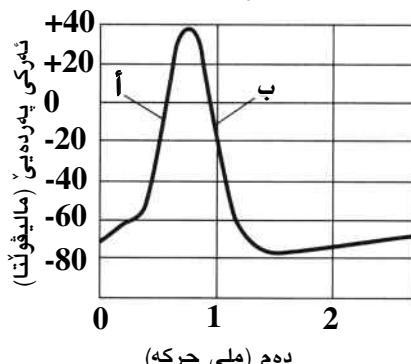
شارەزايى

پاشينەيا زانستى

وىنهىي داتايى خوارى دەرىپىنى ژوان گورانكاريان دىكەت ئەۋەن د ئەركى پەردەميا دەمارە خانەيىدا

رويددت، ل دەمى ئەركى كارى. وىنهىي ھېلىكاري خوارى بكارىيە بۇ بەرسەداندا قان پرسىاران.

ئەركى كارى

- ئەركى كارى چەند دەمى ۋەكىشا؟

شلوغەكىن

- جۆكىن ئايونىيەن سودىيەمى د خالا أدا دەۋەكى بۇون يان دىگرتى بۇون؟

- جۆكىن ئايونىيەن پوتاسىيومى د خالا ب دەۋەكى بۇون يان دىگرتى بۇون؟

- ئەم چىيە وەتكەت ئەركى پەردەمى د خالا أدا پىرىي نىگەتىف بىت؟

- ئەم چىيە وەتكەتن ئەركى پەردەمى د خالا ب دەۋەكى نىگەتىف بىت؟

داھاتىن فېركارىي

پروگرامى تاقىگەھى
چالاکىيەن تاقىگەھىيىن بلەز

5-

چالاکىيەن بەرەتى

شلوّقەكرنا كريارا پىكخستنا بىرەك گلوكۆزى دناش خويينىدا

- ب رېيا وينەمى داتايى شلوّقە دكەت چاوان خەستىا گلوكۆزى د خويينىدا دھىتە پىكخستن.

دەرئەنجامىن فېركارىي

- شلوّقەكرنا وينەمى داتايى

ھەزىمار

بىجەئىنان

شارەزايى

خوارنا وان شەكرين پىكھاتە با وان يا سادە هارىككارە بۇ چۈونا گلوكۆزى دناش خويينىدا ب شىۋىيەكى ب لەزىز خوارنا كاربۇھايدراتان يان پروتئىن ئالۇز شەكى دناش خويينىدا دەيتە ئەگەرى ھاندانان كريارا دەردا نا وى ئەنسولىنى، بىرا گلوكۆزى دخويينىدا كېم دكەت. د وينەمى داتايىدا دياردېيت كو دانى خوارنى بىرە زمارە 1 سى پارچەيىن بىسكىتى و موزەكى و كوبەكى شىرى ب خۇقە دگرىت. 2 دوو پىرىتىن كىكىان، و شويىشەكى فەخوارنا گازى ب قىبارەمى لىتەركى ب خۇقە دگرىت. دانىن خوارنى بىن جودا و بىرا گلوكۆزى دناش خويينىدا

پاشىنەيا زانستى

1. كىز دانى خوارنى بۇ ئەگەرى بلندكرنا گلوكۆزى دناش خويينىدا ب شىۋىيەكى بلەز ترى؟

شلوّقەكرن

2. ھزرە كا رەخنه گۈز كىز دانى خوارنى ئەو كاربۇھايدرات و پروتئىن ئالۇز تىدا يەن هارىكاريي دكەن د نىمكىرنا چۈونا گلوكۆزى دناش خويينىدا؟

3. ئەو كەسىن گازىندى ژ نىمبۇونا شەكرى دخويينىدا دكەن ب كىيمبۇونا بىرا گلوكۆزى دخويينا واندا دھىنە وەسفىكىرن. و پتىريا جاران دھىنە ئامۇزگارىيىرن كو ئەو پىندۇقىيە درۇزەكىدا شەش داتىن خوارنى يېن بىچىرىك بخۇن، پىچە كا شەكرا سادە تىدا بىت يان چ تىدانەبىت. ب ھزرا تە بۇچى ئەو كەس ب وى چەندى دھىنە ئامۇزگارىيىرن.

چالاکييّن وەرارييّكىرنا شارەزايىن
ل دويقچۇونى (كۆما ب)

داھاتىن فېركارىي

پروگرامى تاقىگەھى

وەراريپىدانا شارەزايىن ل دويقچوونى

ل دويقچوونا هەستا ديتنى

ب-1

چالاكىيا بنەرەتى

دەرئەنجامىن فېركارىي

- قەدىتن كىژ ژەردۇو چافان بىز زاله لىيدىرىت چاوانىيا بەرسەدانا بىبىكى بۇ رۇناھىيى
- قەدىتن د بىاھى دىتتىدا دەقەرەك ھەمە كۈ نەشىت ب روナھىيە ھەستىار بىبىت (پىيا كورە).
- بەستىا ھەردۇو چافان پىكىھە، و ھەستىرنە كا كۆپرەتكەت.

كۆمکرنا داتىايان

- رېنىشاندەر
- ديارىكىرنا شىۋازان
- بوجۇون
- پېرەبۇون ب تاقىكىرنا
- پاڭەكەر

شارەزايى

- پارچە پارەيەكى كانزاسى
- دەست مالە كا رەش يان پەرۋەكەكى رەش
- پىئىشىسى رساسمى

كەرسەتە

ئەوال دەربارەمىي جىهانى دزانىن، ھەستىن مە دىاردىكەن، بۇ نۇونە، پرانىا تاكان ئەو كارىن تايىەت ب دەرەوبەرەن وانقە ب رىيا ھەستىار ديتىنى فېرىدىنى، ھاوىنەيا چاھى ب كۆمکرنا روナھىيە ل سەر تۆرەبا چاھى رادىبىت كۆ تىخا ناقىيە ياخەستىار ب روناھىيى. تۆرە ژى دوو جورىن وەرگەن رۇناھىيى تىدا ھەنە ئەو ژى: خانەيىن چىلىكەمىي و خانەيىن قوچەكىنە، خانەيىن چىلىكەمىي ب باشتىرىن شىۋوھە كى بەرسەقا روناھىيى كىز دەدەن. ھەرۋەسا ھەست ب لەپىنى دەكەن و دىناسن. بەلى خانەيىن قوچەكى بەرسەقا روناھىيى گەش دەدەن ب باشتىرىن شىۋوھە، ئەم دېبەپىرسن ژ شىياتىن مە بۇ دەپتا رەنگان خانەيىن چىلىكەمىي و خانەيىن قوچەكى ھەردووپىان كەميكە ماددە تىدانە و ب روناھىيى كارتىكەر دەن. دەمار روناھىيە وەرگەن ب دەماخىقە گەرىدەن كۆز دەمارە راگەھاندىن راڭەكەن بۇ دەھىيەتە كەن. ب بەرفەھبۇونا پېلىيەن روناھىيە ل سەر شىۋوھە تىهەنا روناھىيى و شىۋازىن ل سەر شىۋوھە وېنىيەن، و ھەرۋەسا گورانكىارى ب شىۋوھە رەنگان كار مە دەھىيەتە كەن. دەن چالاكىيا تاقىگەھىدا ھەستا ديتىنى ب كاردەن بۇ تىگەھىشتىا شىيانا ديتىنى و سۇرئى وى ب باشتىرىن شىۋوھە.

پاشينەيا زانستى

پېرەبۇون

تو ب بكارئىانا زىلەتىر يا دەستى تەبى راستى يان بىز چەبى دەھىيە جوداكرن، و ھەرۋەسا بۇ چاھىن تەزى كۆتىك بىز زاله يان ژ چاھى دى پتر بكاردەھىنى. ل دويىش قىپىن بېرەبۇون تىرا ھەرە بۇ زانىنا ھندى كا كىژ چاھى تە چاھى زاله.

1. تەنەكى بچۈيىك بىنە كو ژ 120cm كىمتر بىز دویر نەبىت ژ چاھىن تە، چاھى چەبى بىنقىنە، و ب تىلى ئاماژى بۇ وى تەنلى بىكە. دەستى خود وى بارىدا بەھىلە، و ھەردۇو چاھىن خۇفەكە، ئاگەھدارىبە كانى بەرددوام تو ئاماژەمى بۇ وى تەنلى ب دەستى دەكەي يان نە؟
2. پىنگاۋا 1 دووبارە بجهىنە كۆ چاھى تە بىز راستى بىز نقادىدە. ب كىژ چاھى تو وى تىلى دېبىنى كۆ ئاماژەمى بۇ تەنلى دەكەت توھار بىكە. ئەم چاھى بىز زاله.

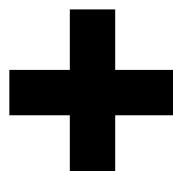
پشکا دووېي - پنیا کوره

ل وی جهی کو دینته دهمار تورهيا چاھي بجه دھيليت، خانهين چيلکه يان قوچه کي تيدا نين. ئەو رۇناھىيال قىرە دھىتە كۆمكىن دشياندا نىنە بھېتە راۋىكىن. بەلى ئاگەهدارى وى كونى نىنى كۈ دىباشى تايىھەتى دىبتا تە بخۇذا ھەمە، ژىبەر ھندى دەماخى تە بى پەز زانىيارىين هاتىن ژ چاقى تە بىي دى ب رىيالقىنا خۇنەقىنا ھەر دەر دەر چاقىن تە.

3. وی لاپهربی پهرتوو کاخو بگره و دهستی ته بی دریزکری بیت، وہبکه کو خاربیا لاپهربی نیزیکی 45 پلهیان بیت، ب جوڑه کی کو سهری ژوری بی بلندتر بیت ژ بلندیا سمری ژیزیری.

۴. چاقی خوبی راستی بنقینه، و ب چاقی خوبی چه بی دیتنا خوب چری بیخه سهر وی خالا رهشا دشتهیدا. تنتی دیتنا خوب چم بکه یه دیتنا خالا رهشا، بهیدی یه ی تنتیک چاقث خوب یکه.

شیوه پی ۱

۵. هولیله پیشگاپین ۳ و ۴ دووباره بکه، قی جاری چاھی چھپی بنقینه، و دیتنا چرپکه بو هیمامی کومکرنی ب چاھی راستی. پسنا تیرینا هردوو چاپین خو بکه. دی چ ب سمر شیوه باندا هین (حالا رمش یان هیمامایا کومکرنی) نهوا ته تیدا دیتی، تو ب وی چرپکی نابینی ل دهمی لفاندنا پهري به، دف ته.

پشکا دو و یه - لیقہ دانا پیپکے

لیقه‌دانای بیسیکی زارفه‌کرنا گرژبوون یا خاچبۇونا ماسولكەیین رەنگىئىنە ئەقەزى دىيىتە ئەگەرى گوھۇپىنا تىرىھېي بىسیکى. دائىخىستن و فە‌کرنا رەنگىئىنىڭ ئەگەرى دىزه ماسولكەيانە، گوھۇپىنا تىرىھېي بىسیکى دىيىتە ئەگەرى رېكخىستىبا بېرا وى پۇناھىيا چىتە ناش چاھى. لیقه‌داناي بىسیکا چاھى ب هارىكاريا ھەقالىي خۇيىن پۈلۈ تاقىيىكە.

۶. بنیره هردوو چاقین ههقالی خو. ئاگاهه به ل رەنگ و شىيوه و تىريه بىي هردوو بىيكان و هردوو رەنگينهيان تىينىيەن خو ل رەنگ و شىيوه تىريه بىي هردوو بىيكان و هردوو رەنگينهيان. تىينىيەن خو ل لايىچەمەي، بې خشتەمەي، 1 تومار بىكە.

7. بلا همقلای ته چاقین خو بقینیت، ب پهروکه کی رهش گردیده و سی خوله کان چا فریه، پاشی پار چدمیا پهروکه کی رهش را که ب جوره کی کو هیشتا هردو چاقین همقلای ته دنقاراندین. پاشی بیزی بلاشه کدت، یه کسمر بیزه هردو بیسیک و هردو رونگیمهین همقلای خو، تیبینین خود د خسته می 1 دا ته مار بکه.

8. بلا هه قالی ته پینگاپن 6 و 7 دووباره بکهتهقه و بنیه بهرسقدانا وي.

خشته بى 1 تىبىنيانان ل دوور بىبىكى و رەنگىنى

پشتى راکرنا پارچەيا پەروكى ژېھەر هەردوو چاقان	نېرىندا بنياتى

پشقاچوارى - دىتن ب هەردوو چاقان پىكىفە

ھەبۇونا ھەردوو چاقان ل پىشىسى ھارىكارىيما مە دىكەت بۇ خەملانىدا ئەملى دويتنى كە دنابەرە ماھىنە كى دىار كىرىدا ھەمە، دەھەل ھەقالە كى خۆ دپولىدە، ئى ساخلىتى دىتنى تاقىيىكە.

9. پارچەيە كا پارى كانزايى ل ئاستى بلندىيا چاھىي ھەقالى خۆ راڭىرە، پارچە كا پارەي تىزىكى لايىھە دەنە ھەۋالى خۆ بىكە، پاشى ژى دویرى بىكە،

10. بىنەرە چاوانىيى تىزىكىبۇونا گوينىن چاھىي ھەقالى خۆ و چاوانىيى رېكخىستىنە بىقانان بىبىكەن، دەھەل دویرىيە پارچەيە پارەي ژ وى.

• ج ب سەر بىبىكىن ھەقالى تەدا ھات، دەمى پارچەيە پارەي تىزىكى دەنە وى كىرى؟

• ج ب سەر بىبىكىن ھەقالى تەدا ھات، دەمى تىزىكى دەنە وى دویرى كىرى؟

11. ب دەستى خۆ بىيىكىن ھەقالى راستى ب رەنگە كى كو ئەنېشىكە تە پىچەك يە چەماندى بىت، قەلەمە كى رېسسى ب ستۇينى بىگە، ب رەنگە كى كو سەرە وىي تىزىل ئاستى چاھىيىت.

12. چاھىي چەبىي بىقىنە، و ھەولبىدە كو تبلا خۆ ياشەھدىي يە دەستى چەپى ل سەرە تىزى وى بىدە. ل دەستىيىكى بلا دەستى تە ل تەننىتى بىت.

13. ھەولبىدە پېنگاھىن 11 و 12 دووبارە بىكە و چاھىي تە بىي راستى بىي نقادى بىت، قەلەم دەستى تە بىي راستىدا بىيىت.

14. قەلەمى بۇ دەستى چەپى ب ۋە گوھىزە، دووبارە پېرابۇونى دەگەل ھەر چاھە كى دووبارە بىكە قەلەم بىدەستى تە بىي راستى ب كەۋىت، وە كو تاقىكىرنە كا كونترولكى ھەولا بىجەئىنانا بىدە كو ھەردوو چاھىن تە دەۋە كىرىن.

• ئەرى چاھىي تە بىي زال ھويتەرە ژ دەست لىدانا قەلەمى، ژ چاھىي تە بىي دى؟

15. بەرى ژ تاقىگەھى دەركەملى، جەھى كارى خۆ پاقزېكە. كاغەزا ب كارھاتى دانە جەھى تايىھەت.

شلۇقەكىن

1. چاوان لېقەدانا بىيىكى پشکدارىي دكەت كو وەل چاھى بىكەت بگۈنجىت لەگەل ھەمى جۆرىيا رۇناھىيا گەش؟

---

2. پشتىبەستن ب ئەوا كو د دوورچاقىن ھەۋالى تەدا رويدابى ل دەمى پارچەيا پارەنى كانزاپى تە تىزىكى سەرىد دفنا وى كرى و پاشى تە دویرىكى، ئەمۇ پەيوندىيا ناقىمەرا پېشانان بىيىكى و ئەمۇ دویرىيا لمىشى و چاھان ژىيك جودا دكەت چىيە؟

دەرئەنjam

3. مفایى دىتنى ب ھەردوو چاھان چىيە، دەمى دەستى تە ب سەركى تىزى قەلمى دكەثىت؟

---

4. دەمى نۆزدار دلۈپەكى دكەتە چاھى تە دېيىتە ئەگەر ئەگەر ئەگەر فەھبۇونا ھەردوو بىيىكان، دېيت پېشىنیار بىكەت كو بەرچاھىكا ھەتاھى بۆ ب دانىت، ل دەمى بېرگەفتىنا رۇناھىيا رۇزى، بۆچى؟

بەرفەھىكىن ئاسوئىي
ھزرگىنى

دەمى مروق ب ناڭ سالقە دچىت، ھندەك ژ ھەستە ئەندامىن وى شىيانا پېرابۇونا كاران كىم دېيت، ئەوا تايىت ب دېتىيە، ئەرى لازىيا شىيانا كارىتىكىنى ل ھەستى دكەت دېرەھىمۇنىدا (دژوارىيا رۇناھىيى)، يان گورانىكارىيى، (رەنگ) يان د شىيوازى (شىوهى) وا، يان ئەم دى ياكارىتىكەر بىت ب ھەمى ئان ھۆكىاران؟ راۋىزى ب كەسەكى بىسپۇر دېيافى دېتىيىدا بىكە بۆ زانىنا بەرسقى.

داهاتین فېرکارىي

پروگرامى تاقىگەھى
پىشقەبرنا شارەزايىن لىگدانى

ناش

بەروار پۆل

ماددهىي لېتىن و كۆئەندامى كوره رېتىنان

ب-2

چالاکىيىا بىنەرەتى

- وەسفا چاوانىيا پىكخىستنا حەزا خوارنى ب رېكا ھۆرمۇنى دەكت.
- پىكقە گىرىدanhەكى دنافەرا ھۆرمۇنى و ئەندامى ئارماج بى تايىھەت ب وىقە دەكت.
- شلوغەكرنا و ئىنەيەكى هىلىكىارى كو كريارىن ئەگەر و ئەنجام ژېكجىوودا دەكت.

دەرئەنjamامىن فېرکارىي

- دىياركرنا شىپارازان
- رېنىشاندەر
- شلوغەكرن

كەرسىتە (مادده)

- پىنۋىسىن رەنگاورەنگ
- پەرپىن نەھىيلدار
- پىنۋىسى رېساسى

پاشينەيا زانسى

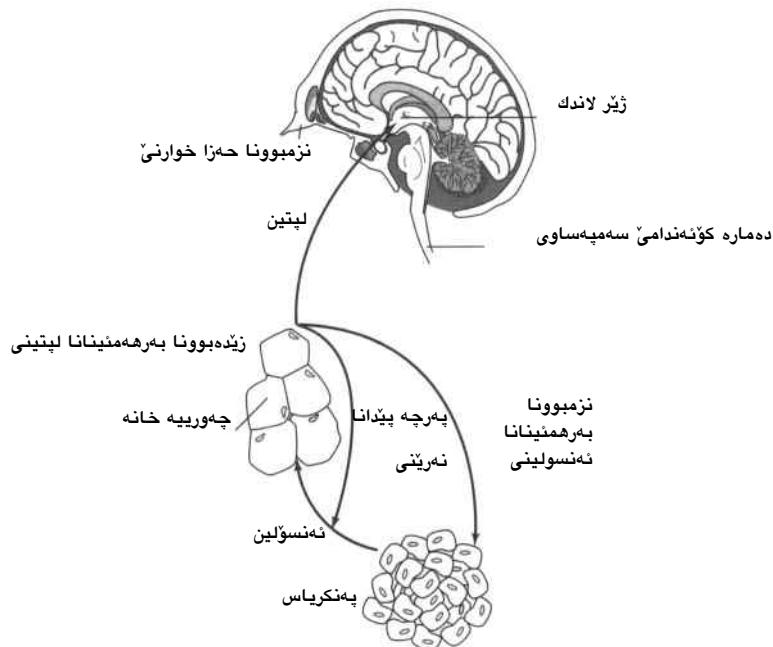
بەرى وەسا دەهاتە پىشىنەكىن كو ماددهىيەكى دىياركرى ھەيە حەزا خوارنى و پىكخىستنا ماددهىيەن چەورى يىن عەمباركى دەشىدا كونترول دەكت. نوکە ئەو مادده دەھىتە نىاسىن ب ماددهىي لېتىن Leptin، ئەو ژى ھۆرمۇنەكى پىتىدىيە و ژ لائىچەورىيە خانەييان دەھىتە بەرھەمئىيان. پىدانى لېتىنى بۆ مشکان دتاقىگەھىدا نەمانا حەزا خوارنى و كىمبۇنا كىشى ژى پەيدا دىيت. ب شىوهەكى گشتى، خەستىيىا لېتىنى د خويىنەدا بلند دىيت چەند ژمارەيىا خانەيىن چەورى زىلەببىت. لى ئەندامى ئارماج بۆ ماددهىي لېتىنى ژىلەنەدكە دەدماغىدا. د سەرەنلىرىدا كو ژىلەنەدكى بى ھاتىيە دەستتىشانكىن وەك جەھى سەرەكى بۆ كونترولكىرنا حەزا خوارنى، لى گەلەك ھوکارىن دى يىن ئالۆز كونترولا حەزا خوارنى و ب كارئىنانا وزەمى دەكت.

ھەر ژ دەمى قەدەيتىنە لېتىنى ل سالا 1994، قەكولىن ل دوور قەلەۋىي و كونترولكىرنا حەزا خوارنى پەيدابۇن و زور بۇون. زانىيان پتىريا ئەنجامىن ئەھرىنەي بەستەقەئىنان، ب رېكا قەكولىنان ل سەر وان كەسىن گازىندا ژ قەلمۇبى دەكت، و تىكچۈون د جىنى بەرپىرس ژ بەرھەمئىنانا ئەنسولىنى رويداى، يان نەمانا يان تىكچۈون د وەرگەرەن خانەيىدا بۆ ماددهىي لېتىن، يان ژ ئەنجامى نەمانا خانەيىن چەورى، ئەفچا نەشىن ماددهىي لېتىن بەرھەم بىن. لى قەكولىنان نە چەسپاند كو لېتىن دەرمانەكى سەحرىيە بۆ چارەسەركىرنا قەلەۋىي.

پېرابۇون

1. پىشكىنەا شىۋەھى دەھىت بکە.
2. ئەندام و شانەييان رەنگ بکە.
3. پىنۋىسىن رەنگا و رەنگىن خۇ بكارىيە دا ئاماژى ئەدەتە سەمتان و خەملە كا پەرچەپىدانى نەھىنەي.

شىوهىي 1 : مۇدىلى كارى لېتىنى د كۆئەندامى كوره رېزىناندا

- 1.** دېيت كۆئەندامى كوره رېزىنان شىانا هنارتىن و پىشوازىكىرنا نامەيان ھەبىت بۆ كىيمىكىرنا حەزا خوارنى و رىكخىستتا چەورىيە عەمباركىرى د لەشىدا. كىچ پىشك دمۇدىلى د شىوهيدا نامەيىن كىميابى د ھىيرىت و پىشوازيا وان دكەت؟ و كىچ پىشك نامەيىن كىميابى دهنىرىت؟
-
-
-

شلوڭەكىن

- 2.** كىچ ماددەيە چەورىيە خانەيان ب جە دەھىلىت؟ و ئەندامى ئارمانج بى تايىهت ب وىقە دياربىكە؟
-
-
-

- 3.** كىچ ماددەيە دېچىتە دناف چەورىيە خانەياندا؟ و كارىگەرپىا وى ل سەر چەورىيە خانەيان چىيە؟
-
-
-

- 4.** ژۇشى شىوهىي ھېلىكارى، كوره رېزىنه كىي و ئەندامە كىي ئارمانج و ھۆرمۆنە كىي ھەلىئىرە.
-
-
-

۱. بر این پیشنهاد نهاد دستیاری رئیس جمهوری خانه ملیانه بهیته بهره‌مندیان، چاوا دهیته دستیاران کن؟

دەرئەنجام

۲. ئەو چىيە وەدكەت كۆچەورىيە خانە بەرھەمئىنانا لېتىنىي هيدى بىخەن، يان ب راوهستىين.

3. کیش مادده، پان مادده، د فی، وینہیے، هیلکار پدا کو ژ هوڙ موڻان پن؟ په رسقا خو رونکه.

۴. رونبکه کا چاووا کوئندام، د قی چالاکییدا نمۇنەيەکى ل سەر چاوانيا کارى کوئندامى كوره رېزىنان
دايىن دكەت.

5. ب بچوونا ته، دی چ ل که سه کی هیت کو تیکچونهک رپیدا بیت د ورگرین خانه ییدا بو ماده هی لیستینه، یان ورگر هه نه بن.

بەرفرەھىكىن ئاسۇيىن ھىزكىنى

۱. تورا ئەنتەرنىتىي، يان پەرتۇكخانەيان بىكارىينە بۇ نېمىسىنما راپۇرته كى لدور چاوانىا ئەنجامداانا ئەكۈلىيان بۇ ماددهمى لېتىنى وەك چارھەرىيەك بۇ ھىندا جۆزىئىن نەساختىيا شەكىرى، و ئەو بارى بەرنىاس ب ناقۇزىلەنەن دەخوارنا چەمۇرى .Lipody Strophy

۲. راپورتهکی بنشیسه ل سهر وان ناستهنهنگین دکھنے دریکا فه کولهاراندا د شلوغه کرنا ئەنجامىين تاقىكىنان ل سهر قىتىمەران، ياكىرىدai ب وى فه كولىيچە ئىوا سهر ماددهى لېتىن دھىيە كرن، و ناستهنهنگين بىچەيىانا وى ل سهر مروئىنى، نوکە بۇچۇونا زال لىڭ فه كولهاران ل دور گرنىگيا راستقىنىي يا ماددهى لېتىنىي د مروقىيدا چىيە؟

چالاکیيں تەكزىكىيں تاقىگەھى و
نەخشەسازىيىن تاقىكىرنىيىن تاقىگەھى
(كۆما ج)

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيگه هى
چالاكيين تهكنيكين تاقيگه هى
و نهشنه سازين تاقيگه هى

ناش

به رواز پول

ج-1

چالاكييا بنرهتى

دياريكرنا گروپي خوينى

- گروپي خوينى دياردكت، لدويف سيسنتمي ABO و هوكارى Rh ، ژ سامپلر ژ چهند سامپلر خوينى يىن نديار.

دەرىئەنجامىن فيرکاري

پاشينه ييا زانستى

هندهك جاران ئهو توшибون يان نەساختىدا كەسەكيدا رويددت، كو دپلهىكە ترسيداردا بىت، دى پىلدۇنى ب قەگەھاستنا خوينى ھېبىت، ئانكۇ وەرگرتنا خويينا كەسەكى دى. كريارا قەگەھاستنا خوينى دى يا سەركەفتى بىت ئەگەر خويينا وەرگرى ياكۇنخاي بىت دكەل خويينا بەخشىرى. گروپي خوينى ب يەكى ژ وان هوكاران ددانن كو پىلدۇقىلە لەرجاڭ بەھىنە وەرگرتن د باھەتى خويين گونجاندىدا. گروپي خوينى ب پەپىا بۇون يان نەبۇونا پرۇتىپىن جوداكار دىكەن و دېيىزنى دزه پەيداكار، كو دكەفەنە سەرپۈسى خانەيىن سورىپىن خوينى. سيسنتمي نافدارى پولىنكرنا خوينى پشتەقانىي دكەتە سەرپىتىن A ، B ، O بۇ ناقىكىرنا دزه پەيداكارلىن جودا. گروپىن خوينى دى سيسنتميدا ب ناقىن A و B و AB و O دەھىنە نواندىن. كەسى گروپي خويينا وي A پرۇتىپەكى جوداكار ھەيم، و دېيىزنى دزه پەيداكارلى A كول سەرپۈسى خانەيىن سورىپىن خوينى ھەيم، بەلى گروپي خويينا وي B ، پرۇتىپەكى جودا بى تايىھەت ھەيم، ل سەرپۈسى خانەيىن سورىپىن خوينى ھەيم. بەلى گروپي خويينا O . ھىچ يەك ژ دزه پەيداكارەكى A يان B ، ل سەرپۈسى خانەيىن سورىپىن خوينى نىنه.

كارلىكا ناقىبرا دزه پەيداكارى و دزه تەنلى، پىشكەكە ژ بەرگەرەيە كۆئەندامى. دزه پەيداكار نىشانى هەندىنە، كو خانەبىا تايىھەت ب زىنده وەرەكى ديارىكىرى يان نەيا تايىھەت ب وى. وان دزه تەن ل دەمى بەرسەدانى ژ بۇ ھەبۇونا دزه پەيداكارلىن بىانى بەرھەم دئىن، و ب ھېرىشكەن سەر وان دزه پەيداكارلىن بىانى پادىن. ئهو كەس دزه تەنان يان مەينكەران Agglutinins بۇ وان پرۇتىپان تايىھەت بەرھەم دئىن كو خانەيىن لەشى وان ئهو پرۇتىپىن نىنه. ئهو كەسىن گروپي خوينى A بىت دزه تەنان بۇ دزه پەيداكارلىن B بەرھەم دئىن. كول بەرى ھينگى نە نىاسىنە، لەوا كريارا قەگەھاستنا خوينى دنابەرا گروپىن خوينى يىن جودا دا ئاسابى ياسەركەفتى نابىت، ۋېھىر ھەبۇونا دزه تەنان د وەرگراندا، دېيت ھېرىشى بکەنە سەرھەر خانەبىا كا سورى كو ئهو پرۇتىپى تايىھەت ھەبىت و د خانەيىن سورىپىن وەرگریدا نىبن.

خشتەيى 1 نەگەرەن قەگەھاستنا خوينى دكەپىن جودا بىن خوينىدا

شيانا بەخشىنا خوينى بۇ گروپان	شيانا وەرگرتنا خوينى ژ گروپان	شيانا د پلازمادا خوينى د خانەيىن	دزه پەيداكار د خانەيىن سورىپىن خوينىدا	گروپي خوينى
AB, A	A, O	B	A	A
AB, B	B, O	A	B	B
AB	AB, B, A, O	نېيە	B و A	AB
AB, B, A, O	O	B و A	نېنە	O

ل دهمی فه گوهاستنا خوینی ژ کمسه کی گروپی خوینا وی A بُ کمسه کی که گروپی خوینا وی B یان O بیت، دزه تنهن بُ دزه پهیداکمری A دی هیرشی بهنه سهر خانه یین سوورین خوینی یین بیانی، ئەفه ژی ودکەت کو بینه گومتل يان بمهین. ئەف گومتلین خانه یان دبیت موی لووله یین خوینی دابیخن و چوونا خوینی راگرن. دبیت ئەف چەندە ژی یا کوژەڭ بیت. هەرەمسا گومتل بۇون د وی باریدا رویددت دهمی فه گوهاستنا خوینا گروپی B بُ ھەندەك كەسان گروپی خوینا وان A یان O بن یان ل دهمی پیدانا خوینی ژ گروپی AB بُ کمسین گروپی خوینا وان O. گروپی خوینی ب رىيما بكارئيانا دزه زەرافى دياردكەن کو زەرافا خوينىيە و دزه تەن دياركىرى تىدانە. بُ ديارىكىرنا گروپی خوینی ل دويش سىستەمى ABO، دزه تەن بُ دزه پهیداکمرىن A و B بكاردھىن، قان دزه تەنان دېيىزنى مەينەرین دزى A و مەينەرین دزى B. د بارى رويدانا مەينى دخوينا ل ژىر تاقىكىرنيدا، دهمى وى خوینى تىكەلى زەرافا دزى A دەكەن، هيڭى وى خوینى دزه پهیداکمرى A دى تىدابىت، و گروپی خوينا ل ژىر تاقىكىرنى دى گروپی A بیت. ل بارى رويدانا مەينا خوينا ل ژىر تاقىكىرنى، دهمى تىكەلى زەرافى دزى B بتى دكەن، هيڭى وى خوینى دى دزه پهیداکمرى B تىدابىت. و گروپی خوينا ل ژىر تاقىكىرنى دى B بیت. و دهمى مەيننا خوینى رویددت ب ھەبۇونا دزه زەرافى A و دزه زەرافى B، هيڭى گروپی خوینى دى AB بیت. ئانكۇ خوینى ھەردۇو وۇز بەيداکمرىن A و B پېكقە تىدانە. ل دهمى روينەدانا ھېچ مەينە کى ب ھەبۇونا ھەردۇو دزه زەرافان، گروپی خوینى دى O بیت. دامكا 2 وان پىزانىيان كورت دكەت

خشتنه بی 2 کارلیکا مهینی ل گهل زهرافی دیاریکرنا گروپی خوینی د سیسته‌می ABO دا.

گروپی خوینی	کارلایک	
	دزه تنهنی B (دزه زدراشی)	دزه تنهنی A (دزه زدراشی)
A	نه مهیبن	مهیبن
B	مهیبن	نه مهیبن
AB	مهیبن	مهیبن
O	نه مهیبن	نه مهیبن

جوره کي دی بی پروتیئین جودا ل سهر رویی خانه میں سورین خوینی هه یه، ئه وزی هوکاری ریسی Rh factor، ئەف نافه هەلگر تیه ژیه کو بو جارا يه کى د مەیمۇنکا جۆرى ریسی Rhesus دا هاتییه دیاریکرن. ئەو كەسىن خوینا وان هۆکارى Rh تىدا يە ب جۆرى Rh پۆزەتیف (Rh⁺) ددانن. بەلى ئەو كەسىن خوینا وان هۆکارى Rh تىدانەبیت ب جۆرى Rh نىگەتیف (Rh⁻) ددانن. ئەگەر كەسەکى جۆرى خوینا وي (Rh⁻) بىت ئانكۇ خوینا وي هيچ دژە تەن بو Rh تىدا نىن، ئەگەر بەری ھينگى خوين ژ كەسەکى وەرنە گرتىت كو خوینا وي Rh⁺ بىت. مەيىن بو جارا يە كى روپىنادەت ئەگەر خوینا وەرگرى ژ جۆرى -Rh بىت. و خوینا كەسەکى دى ژ جۆرى Rh+ وەربىگرىت. دېيت ل جارا دۇووبى مەيىن پۇي بىدەت دەمى كەسەکى خوینا وي Rh⁻ بىت و خوینى ژ كەسەکى دى وەربىگرىت كو خوینا وي ژ جۆرى +Rh بىت. سەربارى تاقىكىرنا گرۇپى خوینى پىلەتىيە دووبارە تاقىكىرنا ھەبۇونا هۆکارى Rh بېتىتە كەن ل دەمى كەريارا خوين قەگەھاستنى ژ.

- سامپلین خوينا لىكچۇوى يا گرۇپ نه زەرافى لىكچۇوى يى دىرى Rh بۇ دىارىكىرنا گرۇپى خوينى.
- زەرافى لىكچۇوى يى دىرى A بۇ دىاركىرنا زلکىن پاقزىرنا ددانان (12) لب قەلمى شەمابىي (ماچىك) گرۇپى خوينى.
- زەرافى لىكچۇوى يى دىرى B بۇ دىاركىرنا ئامان بۇ پاقزىرنا خوينى.
- دلۋىتىر دىارىكىرنا گرۇپى خوينى.

كەرسە

پىرابۇون

1. ب قەلمى شەمابىي ل سەر چوار سىنىكىن دىارىكىرنا گرۇپى خوينى ئەغان پىتان بىقىسىه ئامانى -1، ئامانى -2، ب، ئامانى -3 -ج، ئامانى -4 -د.

2. سى يان چوار دلۋىتىر خوينا لىكچۇوى بۇ خوينا لەل هەر يەكى ژ كوركىن A و B و Rh د ئامانى 1 دادانه.

3. سى يان چوار دلۋىتىر خوينا لىكچۇوى بۇ خوينا ب لەل هەر يەكى ژ كوركىن A و B و Rh د سىنىكى 2 دادانه.

4. سى يان چوار دلۋىتىر خوينا لىكچۇوى بۇ خوينا ج لەل هەر يەكى ژ كوركىن A و B و Rh د سىنىكى 3 دادانه.

5. سى يان چوار دلۋىتىر خوينا لىكچۇوى بۇ خوينا د لەل هەر يەكى ژ كوركىن A و B و Rh د سىنىكى 4 دادانه.

6. سى يان چوار دلۋىتىر خەزەرافى دىرى A بىكە سەر هەر يەكى ژ كوركىن A د هەر چوار سىنىكىاندا.

7. سى يان چوار دلۋىتىر خەزەرافى دىرى B بىكە سەر هەر يەكى ژ كوركىن B د هەر چوار سىنىكىاندا.

8. سى يان چوار دلۋىتىر خەزەرافى دىرى Rh بىكە سەر هەر يەكى ژ كوركىن Rh د هەر چوار سىنىكىاندا.

9. زىكەيەكى ددان پاقزىرنى بتنى جارەكى بۇ تىكمىلكرنا هەر سامپلەكى ژ زەرافى خوينى بكاربىنە. تىبىنېن خۆ د خاشتەلى 3 توّمار بىكە. بۇ پويدانا مەيىنى نىشانان (+) و بۇ پويدانا مەيىنى نىشانان (-) دادانە. ئاگەهدارىپەشىكىن دى پۆزىتېف دەركەفيت، بىكە كۆمتلىبۇندا دىار ياخانەيىن سورىيەن خوينى، پىدىقىيە ل سەر تە كوتىبىنەن خۆ دەربارەي هەر تاقىكىزەكى توّمار بىكە.

10. ل دويىش رېنمايىن مامۇستانىي خۆ، خۆ زلکىن پاقزىرنا ددانان قورتال بىكە.

خشتەبى 3 دىيارىكىرنا گروپى خوينى

تىپىنى	گروپى خوينى	Rh ⁺ دەزه تەننىن دگەل خوينا جۆرى	B دەزه تەننىن دگەل خوينا گروپى B	A دەزه تەننىن دگەل خوينا گروپى A	
ھەمى جۆرە بەرسق	A⁺	+	-	+	ئامانى 1 - أ
ھەمى جۆرە بەرسق	B⁻	-	+	-	ئامانى 2 - ب
ھەمى جۆرە بەرسق	AB⁺	+	+	+	ئامانى 3 - ج
ھەمى جۆرە بەرسق	O⁻	-	-	-	ئامانى 4 - د

1. ئۇ ھۆکار چىنە يىن كۈرۈپىن خوينى ل دويىش سىستېمى ABO دىيارى دىكەن؟

شلوڭەكىن

---

2. جودايى دنابىرا دەزهپەيداكەر و دەزهتەناندا چىيە؟

---

3. ئەگەر كەسى دخوينىبەخش بىت، گروپى خوينى يان گروپىن خوينى چىنە كورب پشتراستى بشىت خوينى ژى وەربىگىت؟

---

4. كىز وان چوار كەسىن كۈرۈپىن خوينى وان لىكچۈونى دنوينىن دشىت خوينى ژەكەسى ب وەربىگىت؟ بەرسقا خۆ رۇونبىكە.

دەرئەنjam

1. ئۇ بەرچ دېیزىنە گروپى خوینا O بەخشمەرى گشتى؟

---

2. ئەو كىژ گروپى خوينىيە كەسەكى هەى دېیزىنە وەركى ئەقى ؟ بەرسەغا خۆ رۇونبىكە.

بەرفەھىكىنا ئاسوئىيەن
ھىزىكىنى

1. ھىچ ئارىشەيدەك نىبىنە، ئەگەر خوینا دايىكى Rh⁺ و خوینا زارۇكىي يەكىن Rh⁺ بىت، بەلىن دېيت ژيانا زارۇكىي دۇوپىي دەمەترسىيدا بىت ل بەرى ڈايىك بۇونى، ئەگەر دايىكى دەزە پەيدا كەر بەرھەمئىنا بۇ بەرھنگارىيَا وان دەزە پەيدا كەردىن Rh كو د زارۇكىدا ھەنە. ئەگەر ئەقى ئەقى ؟ ئەوچ چارەسەرىيە دەقى بارىدا دەدەنە زارۇكىان ژ بۇ قورتالكىندا ژيانا وان؟

2. د كىيارا قەگۇھاستىندا خوینا تەنگا قىيدا، دىچ دەنە نەخوشى ل جەھى رويدانى؟ بۇچى ئەدو مادده ل شوينا خوينىي بىكار دەھىت؟

رپورتا تاقىگەھى

رپورتا تاقیگهه‌یا نموونه‌ی

رینمایین گشتى

دېيت قوتاي پېگىري ب ۋان تىستان بىكەن.

- ئەنجامدانان چالاكىيا تاقىگەھى لدویش پېنگاۋىن دەستتىشانكىرى د ھەر چالاكىيە كا كرياريدا بۇ ھەر بەندەكى.

• جەختىكىن ل سەر بېرگا (ھشىارىيە).

• ئەنجامدانان چالاكىيى دەممى دەستتىشانكىrida.

- پېگىرى ب ھەمى رىنمايىن ھىمن و سلمەتىيىن گۈزىدەي ب چالاكىيا كريارىقە.

دانان رپورتى

دېيت رپورتا تاقىگەھى ئەۋان ب خۇقۇھ بىگىرتى:

- ناڭ و نىشانان چالاكىيا كريارى.
- ئارمانچ.
- كورتىيىا ئەنجامدانى و پېزىنىان (خىشته، وېئىن داتايى، وېئىن ھىللىكاري).
- بەرسق و تىبىنى ل سەر پرسىيارىن شلۇقەكرنى و دەرئەنچامان.

نېيىينا ۋە كۆلىنا زانستى

نېيسينا ۋەكولىنى

1. لىنېرینەكا گشتى يا بجهىنانى

فى پەپى بكارىينە بۇ توماركرنا پىزانىنان لەۋەر كريارا نېيسينا ۋەكولىنى. ئەم بېيارتىن تە وەرگرتىن لەۋەر
ھەر ئېك ژ قان بەشىن خوارىي يىن ۋەكولىنا خۇ توّمارىكە.

بايەتى گشتى

بايەتى تايەتى

ئارمانج

ئارماڭىكەر

زىدەرىن سەرەكى بۇ پىزانىنان

پۇونىكەنەكا كورت بۇ ۋەكولىنى (پىستەك يان دوو رىستە بۇ وەسفىكەنە بايەتى تە و پلانا تە دەرىبارەتى
نافەرۆكە ۋەكولىنى).

پیداچوونا کریاری

پشتی ژ نقیسینا په ی فه کولینا خو ب دوماهیک دهی، برگهیه کی بنقیسه و تیدا وهسا پشکا ب ساناهیتر یان قورستر بکه و نه گهری وی چهندی دیاربکه. پاشی گرنگرین تشتی تو فیریوی لدوز نقیسینا تیکمه، یان خواندنها هویرینی یان بهلاقه کرنی دیاربکه.

2. نېيىسينا ئېكەمى

قى لاپەرى بىكاربىنە بۇ دانانا ھېلىكارىيەكى ئېكەمى يان ھېلىتىن پان بۇ پەرى قەكۈلینا خۆ.

رَاھىنَان

ۋان بەندىن ل خوارى تەمامبىكە:

ناف و نىشانى قەكۈلىنى

پۇونكىرنە كا كورت بۇ قەكۈلىنى

بېشەكى

ناقەرۇڭ كا قەكۈلىنى

دوماهىك

ئىدەرەن سەرەكى

3. پرسیار لدور ۋە كۈلىنى

پشتى دەستىشانكىرنا با بهتىن قەكۈلىنا خۆ، هندەك پرسیاران بدانە بۇ ئاراستەكرنا قەكۈلىنا خۆ.
ھشىيارىبە كۆ هەمى پرسیاران پەيوەندىيەكا ئىكسىر ھېيت ب وى بابىقە يىّ تە بۇ قەكۈلىنا خۆ
ھەلبىزارتى و ب حالا ناقەند تىدا.

راھىتىان

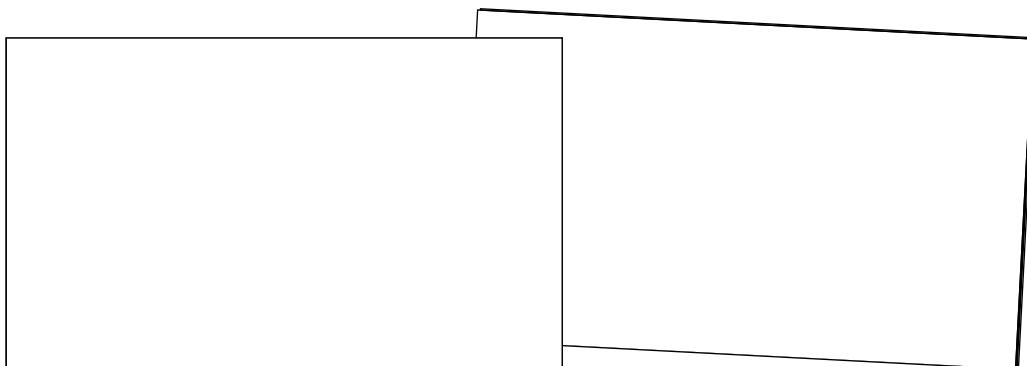
پرسیارىن خۆ يىن قەكۈلىنى د خىشتەمى خوارىدا بنقىسە ب بكارئىنانا نىشانىن پرسیارى: كى؟ چ؟ ل
كىرى؟ كەنگى؟ چاوا؟ دەمى بەرسف بىدەست تە دكەقىن، دخشتەيدا توْمارىكە، و ژىلەرى وان دىار
بکە.

پرسیارا قەكۈلىنى	بەرسف	ئىزىدەر
.1		
.2		
.3		
.4		
.5		

4. دارشتنا ناڤه رۆکا قەکۆلینى

ناڤه رۆکا قەکۆلینى ل سەر وان ماددەيان را دوهستىت يىن تە دەھمى قەکۆلینا خۇدا كۆمكرين. ئەمە هزرىن بۇ تە هاتىن تو دشىنى ئىكسىر دناڤەر رۆکا قەکۆلینىدا پېشىكىش بىكەى، يان دووباره ب دارىزى و كورت بىكەى. لدويف ۋان رېنمایيان ھەر بۇ را بۇونى ب راھىنانەكا نفيسينى و تىدا تو بىرگەيەكى ژ ناڤەر رۆکا قەکۆلینى ئەنجامدەدى.

دوو تىبىنلىك پېكىفە گرىدالى دەقان ھەردوو كارتىن تىبىناندا بىخىسىه.

ب پشتىھەستن ب ھەردوو تىبىنلىك لىسەرى، ناڤونىشانەكى بۇ بىرگەي بىخىسىه، ھىشيارى بە كو دەقىت ئەمۇ ناڤ و نىشان پشتەۋانىيا قەکۆلینى يان رۇونكىرنا قەکۆلینى بىكەت يان پەيوهندى پېچە ھەبىت.

ئامرازىن پېكىفە گرىدانى (پەيوهندى) بىكارىيەنە وەكى «زىدەبارى»، «ژ ئەنجامى ھەندى»، «ژ لايىكى دېفە»، «ب كورتى»، داكو پېكىفە گرىدان دناڤەردا هزرىن بىرگەيدا دىار بىكەت. كارى خۆل سەر پەرەكى زىدە تەمامبىكە ئەگەر پىددۇنى بىت.

---

5. هەلسەنگاندنا باشیا ۋە كۆلینى و پىداچوون

پشتېھستى بکە ب ھەر ئىك ژ پرسىيارىن ل خوارى دياركىrin، باشىيا وى ۋە كۆلینا تە بەرھەشكىرى (يان ئىك ژ ھەقالىن تە بەرھەشكىرى) بەھەلسەنگىنە ب بكارئىانا ژمارەيىن ژ 1 ھەتا 4 ژمارە 1 نواندنه بۇ نزىملىرىن پلا باشىي و ژمارە 4 نواندنه بۇ بلندلىرىن پلا باشىي. و ئەگەر ھەلسەنگاندنا ۋە كۆلینى ب ژمارەيەكە كىمتر ژ 4 ھاتەكىرن، دېقىت تو شلوغە بکەي كا دى چاوا پىداچوونا ۋە كۆلینى كەي بۇ باشتىركىرنا وى.

4 3 2 1

1. ئەرى رۇونكىرنا كورت بۇ ۋە كۆلینى
د لاپەرى ئىككىدا دياربۈويە؟

4 3 2 1

2. ئەرى ۋە كۆلین ھاتىيە بەرھەشكىرن ب بكارئىانا
ژىددەرىن پەيوەندىدارىن تەممام، راستىگو، نۇى و دەربىر؟

4 3 2 1

3. ئەرى ۋە كۆلین يارۇون و ئاشكرا و سەرنج را كىشىھ
و يارىغا بۇ لايىنى پەيوەندار؟

4 3 2 1

4. ئەرى ئاستى زانستى بۇ ۋە كۆلینى بىي گونجايە؟

4 3 2 1

5. ئەرى ۋە كۆلینى ئەو ھزر و پىزانىنن د پىشەكىيا
ۋە كۆلینىدا ھاتىن بخۇفە گرتىنە؟

4 3 2 1

6. ئەرى ئەو پىزانىنن د ۋە كۆلینىدا ھاتىن پەيوەندىيە كا
ئىكسەر ب باھتىقە و ب پۇونكىرنا كورتىا وېقە ھەيە؟

4 3 2 1 1

7. ئەرى گرنگىيا گونجاي دايە ھەر ژىددەرەكى ژ ژىددەرىن پىزانىننان؟

4 3 2 1

8. ئەرى ب بەلگەكىرن ل سەر وى شىۋازى بۇو

بىي مامۆستاي بۇ دياركىرى؟

پیدا چوون

ب کیماسیقه دوو گوهپینان توّمار بکه کو ته ل سهر نقیسینا ئیکهم کربن لدویش وی
ھەلسەنگاندنی ئەوا دلا پەرئ چووپیدا ھاتیه کرن.

6. نقیسینا هویربینی

خواندن 1

د فلاییا دیارکریبا خواریدا، وان ئاریشان توّماربکه يېن هاتینه د رېکا تهدا د بوارین پېزمانی و بکارئینانا خواندنی و دارشتني و شیوهبى دکیومینتى و دیزاینکریتدا (و ز وان ژی شیوهبى دکیومینتکرنی د نافەرۇكابابەتى ۋە كۈلىنىدا و شیوهبى لىستا كارىن د دووماهيا پەريدا هاتینه دیارکرن).

جە (لاپەر و دېر)	وەسفىرنا ئارىشى	پېزمان و رېکا بکارئىنانى
خواندىن راست	پەيپەن خواندن وان نەيا راست	خواندن
جە (لاپەر و دېر)	وەسفىرنا ئارىشى	دارشتن
		شیوهبى دکیومینتى

خواندن 2

ب كىماسىقە دوو گوهۇپىنان توّماربکه كوتەل سەرپەرى خۆ كربن ب پىشىھەستىن ب وان پېزائىننان يېن د خىشتەبى سەريدا هاتىن.

پېڭاچوونا پىشكى

پیداچوونا پشکا 1-6

نیّره کوئه ندامی زاوی

پیداچوونا زاراچان مهره‌ما ڦان زاراچین خواری رونوپکه.

- سپرمه شل - 1

- 2 - گون دو دهه

- سپریمہ بوئریک - 3

- ئالۇزە .4

هه لبزارتن ژ گه له کان پیتا به رسقا دروست د څالایییدا بنقيسه:.

- سپیر می مروقی:

- نافلک تیڈا نینہ۔

- ب. تاک کوما کروموسومی یا تیدا دکه قیته د پارچه یا نافه راستیدا.

- ج. بره کا کیما سایتوپلازمی تیدا یہ۔

- د. هه می دراستن.

- بۇريا قەگوھاستنى ئالۇزى گىيىدەت ب:

- سپرمه چیکلدانه. ب. میزه ری

- شنبه، ۲۰ تاریخ ۱۴۰۰ کاخ دکورهای

- کل دست تک گز

- تھاموں کے ناکری دانہ شہر میں
نگاشتہ نہیں کیا۔

- ب۔ بُرری، یا۔

- سپیرم پشتی بُو جوّا فه کوهاستنی دهیته فه کوهاستن، دچیته دناف:

۱. میزه‌ری. ۲. میزدانک

- ## کوریا سپیرمی پیکدھیت ڙ:

- ج۔ مایتو کوندریا۔ ناٹکہ بھرگی۔ ا۔

کورته بهرسقا ٿان پرسیارین خواری بده:

1. وئي ريازا سڀرم دگريته بهر، بهري لهشى ب جه دھيليت و هسفتكه.

2. پيڪهاٽهين سڀرمه شلهبي چنه؟

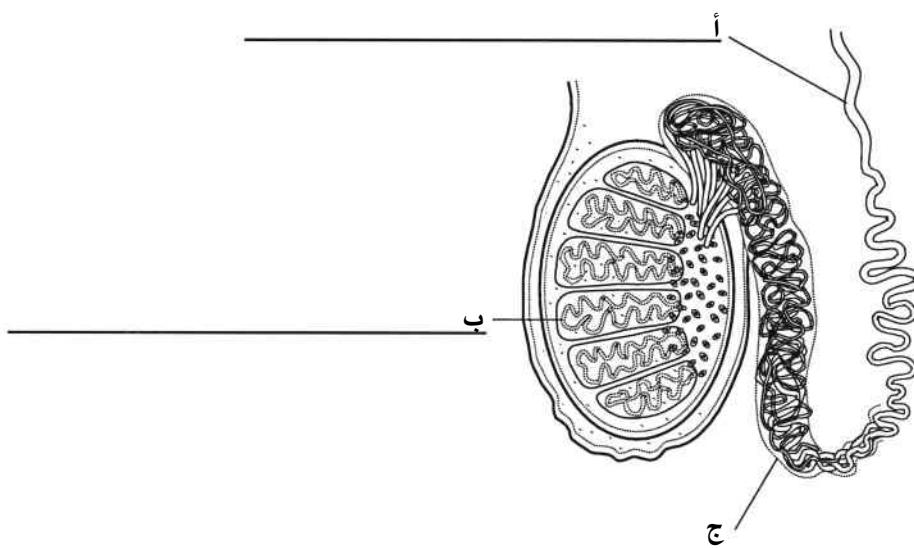
3. دوو جودايان دنابهرا سڀرمه بوڙيكان و جو ڪا فه گوهاستندا و هسفتكه؟

4. پيڪهاٽهيا سڀرمى چاوان دگهل فرمانى پيٽيني دگونجيت؟

5. هزره کا رهخنگر ئهري مفايهک تيدا هه يه کو ئهو خانه ڻين هورمٽين ئهندرو جيني ده ددهن (تاييهت تيسٽستيرونى) جهي وان دناف هردوو گوناندا بيت، ل شوينا جهين دى ڻين لهشى؟ بهرسقا خورونكه.

پيڪهاٽه و فرمان ڦي وينهبي هيلکاري بكارينه بو بهرسقدانا هردوو پرسیارين خواري:

1. نافي وان پشكين ب پيٽين، آ، ب، ج، هاتينه نيشانكرن بنفيسه.

2. دياربکه، ئهري سڀرم د هر پيڪهاٽهيه کا د پرسیارا 1 دا نافي وئي هاتينه نقیسين دېگه هشتنيه یا نه دېگه هشتنيه؟

پېډاچوونا پشکا 2-6

مېيې کوئهندامی زاوړی

پېډاچوونا زاراڅان ئهو په یوهندیا دنابههرا هردوو تیګههین هر جوته کې ژ ډانیں خواریدا روونبکه:

1. هیکدانان، هیکدانک.

2. ژیې بې هیڅیاتې، خوین دیتن.

3. مالبچویک، ستوهی مالبچویکی.

4. زفروکا خوین دیتنې، قوناغا چیکلدانې.

5. تهني زهر، قوناغا تهني زهر.

ههلبزارتن ژ ګله کان پیتا بهرسقا دروست د ډالاییېدا بنڅیسه.

1. چهند هیکتین پیګه هشتی ژهه کیمه دابه شیوونه کا تهمام پهیدادن؟

- د. چوار
- ج. سې
- ب. دوو
- أ. یېک هیک

2. جوکا فالوبی د ګه هیته:

- أ. تهني زهر
- ب. میزهړی
- ج. زه
- د. مالبچویک

3. کیږ قوناغا زفروکا خوین دیتنې ب زیده بونا ستوراتیبا نافپوشی مالبچویکی دهینه و هسفکرن؟

- أ. قوناغا چیکلدانې
- ج. خوین دیتن
- د. قوناغا تهني زهر

4. کیږ ژ ډان هورمونین خواری دیته ئه ګه ری رویدانا هیکدانانی؟

- أ. پروجسترون
- ج. هورمونی هاندری چیکلدانې
- د. ئوكسیتوسين
- ب. هورمونی هاندری تهني زهر

5. کیږ ژ ډان هورمونین خواری ئیکسمر کار دکمه سه نافپوشی مالبچویکی د ده می زفروکا خوین دیتند؟

- أ. ئیستروجين
- ج. هورمونی هاندری تهني زهر
- د. تیستیسترون
- ب. هورمونی هاندری چیکلدانې

کورته بهرسقا ڦان پرسیارین خواری بده:

1. ئهري ئيڪ ڙ گهميئين نيرى يان ميئي پشكداري د همزماره کا پترا ڪروموسوماندا دکهت د هيڪا پيتانديدا؟ بهرسقا خو رونبکه.

---

2. دو جودايان دنافهرا پيڪاهاتهيا سڀرمى پيڳههشتى، و پيڪاهاتهيا هيڪا پيڳههشتيدا دياربکه.

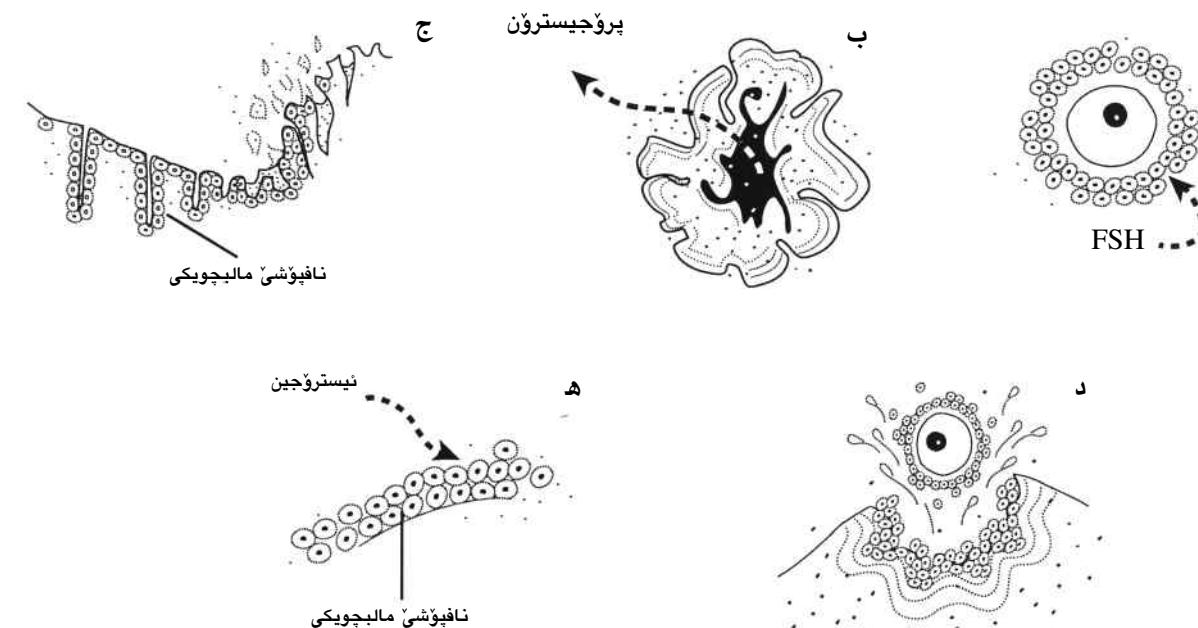
3. هزره کا رهخنه گر دستپيڪا ڙيڻ بي هيقياتي ڙ لاي همزمارا وان هيڪين پيڳههشتى ئهويں دناف هييڪدانکيда دمین نيشانا چييه؟

پيڪاهاته و فرمان ڦان ويئه يين هيـلـكـارـيـن زـفـرـوـکـا خـوـين دـيـتـنـى دـيـارـدـكـهـن بـكـارـبـيـنـه بـوـ بهـرسـقـداـنـا ٿـيـ پـرـسـيـارـاـ لـ خـوارـيـ:

ب کورتى ئهوا ههر وئنه يه کي هلکاري رون دکهت و هسفبکه.

پىّداقچوونا پشقا 3-6

دووگياني

پىّداقچوونا زاراڭان مەرەما ۋان زاراڭىن خوارى رۇونبىكە:

1. ھۆرمۇنى كورىونىي ھاندەرى رېزىيەن زاوزى

2. چىكلىن

3. گۆھكىن كورىونى

4. ناڭكە بەندىڭ

5. تۈرىكى سەراقى

ھەلبىزارتىن ژگەلەكان پىتا بەرسقى دروست د فالابىيىدا بنقىسى:

1. پىتىن روويدىدەت د:

- أ. زەيدا   ب. مالبچويكىدا   ج. جۇڭا قالوبدا   د. ھىكىدانكىدا

2. مۇرپۇلا

أ. تىخەكە ژخانەيىن دەرقەمىي چىكىلدائى پاشتى پەقىنا وى

ب. ھىكىكە كا پىتاندىيە

ج. دروست دېيت پاشتى ھىك دەھل سېئىرمى ئىك دىگرىت.

د. پاشتى چىكلىنى ب ناپۇشى مالبچويكىقە دنويسىت.

3. كىيىز ۋان كۆئەندامىن لەشى يىن خوارى ل دەملى سېيکايىھى كى يا دووگياني دەست ب دروستبۇونى دەكت؟

- أ. دەمارە كۆئەندام   ب. زەرۇڭە كۆئەندام   ج. ھەرسە كۆئەندام   د. ئەف ھەمى شوينگەرە

4. بى د پىزدايدا ھەي:

- أ. شەلەپى سەراقى
ب. ھەڭال بچويك
ج. ھىكىن نېپitanدى
د. ھىكىدانكە چىكىلدائىن پەقى

5. زايگۈت ئەفهەيە:

- أ. ھىكاكا پىتاندىيا چىكىلدائى
ب. ھىكاكا چىكىلدائى بەرداي
ج. ھىكاكا پىتاندى
د. بلاستۇچىكىلدانە

کورته بهرسق ڦان پرسیارین خواری بده:

1. بوجى ل دهمي دووگيانى هيڪدانان ناروويدهت؟

2. ژ لاي پيڪاهه و فرمانيقه پيوهندبي دنافهرا ههالبچويكى و گوهكين كوريوئى و ئلهنتويسيدا رونبکه.

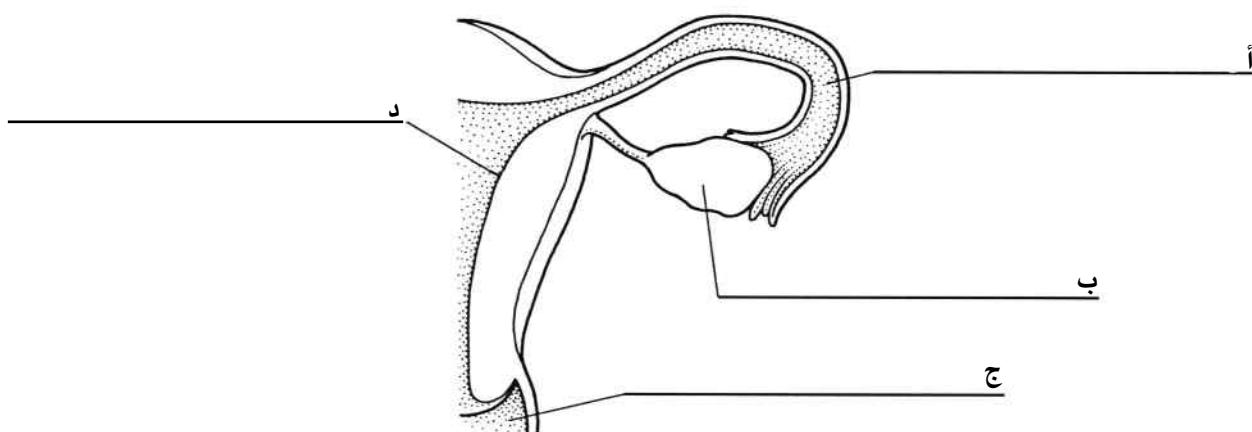
3. گرنگيا ئستررقجيلى ل دهمي دووگيانىدا چييه؟

4. ئهوج روويدانن يىن کو پيڊفие روويدنهن دا چكلين چيبيست؟

5. هزرهكا رهخنهگر ئهگهر داخواز ژ ته هاته کرن ديزاينهکى داني بو تاقيكىرنا وي دووگيانىيا پشت ب هورمۇنان دېستيت، تو دى كيىز هورمۇنى ھلبىزىرى داكو دەربىرىنى ژ دووگيانىي بکەت؟ بهرسق خورونبکه.

پيڪاهه و فرمان پشت ب وينهبي هيلكارىي ٿي پشكا مييە كونهندامى زاوزى بېسته بو بهرسقانا ڦان پرسیارين خوارى:

1. نافى وان پيڪاهاتهين د وينهبي هيلكاريدا هاتينه نيشانكرن بنقيسه.

2. پيئين وان پيڪاهاتهيان يىن ته د پرسیارا 1 دا نافىن وان نقيسين ب کاربىنه داكو وي جهى نيشان بكمى ئهوى هەر يەك ژ ئەقاتىن خوارى تىدا لدەمى دووگيانىي.

نهنى زهر

موڙيلا

هيڪا پيتاندى

پيڏاچوونا پشکا 1-7

ڪاريٽن مهندلي

پيڏاچوونا زاراڻان جودايويري دنافبهرا دوو تيگههان ڙ ههر يهڪي ڙ ئهڻان جووتاندا به.

1. بهره بايي يه كمه F_1 ، بهره بايي دوو يه F_2

2. هوڪاري زال، هوڪاري بهزيو

3. پهرينا خويي، تيڪلهه پهري

ههليزارتن ڙ گمهڪان پيتا بهرسقا راست د ڦالاييڏا بنقيسه.

1. مهندلي رووهڪين تره يه ڪره بو روحساره کي ديار يکري بدھستهئينا ب ربيا :

- أ. چاندنا توڙڪين هندهك رووهڪين دي کو همان روحساري دهدئيحن.
- ب. رزگاريون ڙوان رووهڪين کو روحسارين دي دهدئيحن.
- ج. پهرينا خوييا رووهڪان بو چهند بهره باههڪان.
- د. تيڪلهه پهرينا رووهڪان بو يهك بهره باباب.

2. دهمي مهندلي لڳدان دنافبهرا تيرهيا رووهڪين بهاليائين دريڙ و تيرهيا بهاليائين کورت دا ئهنجامداري، ديت کو ههمي

رووهڪين بهره بايي يه ڪي د دريڙيوون. ئهڻي هندئي دگهينيت کو:

- أ. روحساري رووهڪين دريڙ دكهفيته ڙير کونترولا هوڪاره کي زال.
- ب. روحساري رووهڪين کورت دكهفيته ڙير کونترولا هوڪاره کي زال.
- ج. هردو روحسار دكهفنه ڙير کونترولا هوڪاره کي بهزيو.
- د. تيرهيا رووهڪين کورت نهشين پهريني ل گهل تيرهيا رووهڪين دريڙ بکهن.

3. د لڳدانهه کا دنافبهرا رووهڪين بهاليائين کهليک کهسك و يهك ره و رووهڪين بهاليائين کهليک زهر و يهك ره بتني

رووهڪين يه ڪره پهيدا دکهن. ل دهمي پهرينا تاکين بهره بايي تيڪي دنافبهرا خودا بهره بايي دوو دئ ٿئف رووهڪه بن:

- أ. بتني دئ کهليک کسڪ بن.
- ب. بتني دئ کهليک زهر بن.
- ج. نيزيڪي $3/4$ کهليک زهر و نيزيڪي $1/4$ کهليک کهسك بن.
- د. نيزيڪي $3/4$ کهليک کهسك و نيزيڪي $1/4$ کهليک زهر بن.

4. دهمي هوڪارين تائيه تين سهخله تين جودا ل سمر کروموسومن جودابين، ب شيوهيه کي سمر بخوب سه گهmitاندا دابهش

دين، دشياندايه ئئف تيئينيه بهيئه کورتکرن د ياسايا:

- أ. تيڪلهه پهريندادا
- ب. جودابوو تيدا.
- د. دابهشكرينا سمر بخودا.
- د. بوماوزانيا گهريدا.

کورته بهرسفه ئهقان پرسیارین خواری بده:

1. راما نا زارافه ئه لیل چیه همروه کو د جوتیبوونین بو ماوهیدا بکاردهیت؟

---

2. پونبکه چاوان رویداتین کمه دابه شبوونی د لیگدان ایسا ایا جودابونی و یاسایا دابه شکرنا سه رب خودا پشکداری دکمن؟

---

3. ئه گهر رهنگی گول پرته قالی د رووه که کیدا بکه قیه ژیر کونترولا ئه لیلی F و رهنگی گول سور بکه قیه ژیر ئه لیلی f . کیث رهنگی گولی دی بی زال بیت.

ئه گهر په پنهک دنافه را رووه کي گول پرته قالی یه کړه و رووه کي گول سوری یه کړه بهیته کرن، ئه ری پونگین گولین رووه کين بهره باي ټیکی دی چ بن؟

---

4. هزره کا ره خنہ ګچاون دیتن و بهره ن GAMIN مهندلی دا دجودابن ئه گهر ګډله کژ وان سه خله تین کو فه کولین ل سه رکرین، مينا رهنگی توټۍ، شیوه نی توټۍ، که فبانه ژیر کونترولا جینین لیک نیزیک ل سه همان کرو موسومی؟

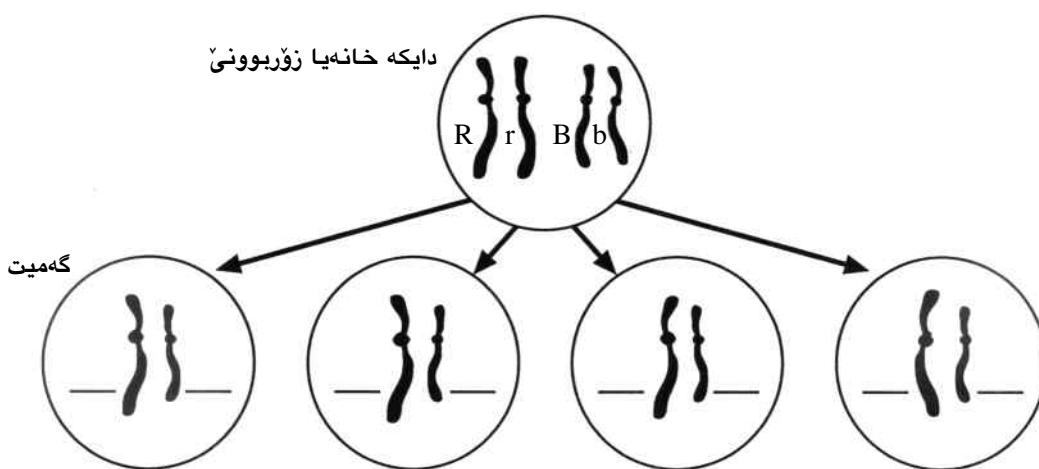

پیکهاته و فرمان د ټالاییاندا چوار پیکهاته یېن جودایین وان ئه لیلان بنقیسه کو ګه میت دشین و هربگرن:

نهف وینهی هیلکاری خواری دابه شکرنا دوو جوتین کرو موسومین و که هف د کمه دابه شبوونی دا دیارد که، د جوته کیدا جینه ک بو رهنگی گولی (ئه لیلی R = سور، ئه لیلی r = سپی) و د جوتی دیدا جینه ک بو رهنگی توټۍ (ئه لیلی B = قه هوایی، ئه لیلی b = ګهور).

پىّداقچوونا پىشقا 2-7

جوتبوونىن بۇماوهى

پىّداقچوونا زاراڭان مەرەما ئەقان زاراڭىن خوارى رۇونبىكە، نمۇونەيەكى بۇ ھەر يەكى بىنە.

1. زالبۇونا تەمام

2. زالبۇونا نەتەمام

3. ھەۋالابۇون

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقى راست د قالا يىيىدا بىنېسى:

1. رۆخسارى دەرۋەپى زىندا وەرى ئەقەيد:

- أ. بۇماوه باھتى وي.
- ج. رېزھىيا بۇماوه باھتى وي.
- ب. رۆخسارە باھتى وي.
- د. رېزھىيا رۆخسارە باھتى وي.

2. لىكىدانابۇماوهى چەند جارەكان پىپابۇون، 798 پۇوهكىن قەد درېز و 266 پۇوهكىن قەد كورت پەيدابۇون. ئەگەرى دەركەفتىنارۆخسارى قەد كورت دوان پۇوهكىن ب ھەمان شىوه لىكىدان ئەقەيد:

- أ. 798/1064
- ب. 266/798
- ج. 798/266
- د. 266/1064

3. لىكىداناتاكە دوورەبۇون دنابەهرا دوو تاكىن دوورە بىر رۆخسارەكى زالبۇويى تەمام دىيت ئەقى رېزھىيا رۆخسارە باھتى پەيدا بىكت:

- أ. 4 زال: 0 بەزىيۇ
- ج. 3 زال: 1 بەزىيۇ
- ب. 1 زال: 3 بەزىيۇ
- د. 1 زال: 1 بەزىيۇ

4. بۇ دىاريکىرنا بۇماوه باھتى تاكەكى كورۆخسارەكى زال دەردېيختى، جوتبوونەك دنابەهرا قى تاكى و تاكەكى ئەنجامدا:

- أ. دوورە وزال.
- ب. دوورە و بەزىيۇ
- ج. يەكپە وزال
- د. يەكپە و بەزىيۇ

5. د لىكىداناجوتونە دوورەبۇونىدا دنابەهرا تاكەكى بۇماوه باھتى وي RRYY و تاكەكى بۇماوه باھتى وي rrYY، ھەمى بەرەبايىن پەيدابۇويى ئەف بۇماوه باھتە دى ھەبىت:

- أ. RRYY
- ب. RrYY
- ج. rrYY
- د. rryy

کورته بهرسقا ئهڦان پرسیارین خواری بدہ:

1. پروویز جودا دنافېرا تاکه کی یه کړه و تاکه کی دوو رهدا چیه؟

2. ئه ګهر ئه ګمری ریتیچوونا ده رکه فتنا روځساره کی دیاریکری د بهره باي ڈووییدا 0.25 بیت، ئه ری د هژمارا تاکان چمندیت کو دبیت څی سه خله تی ڈریخن د بهره باي ڈووییدا کو ژ 80 تاکان پیکھاتیست.

3. جو وتبونهک دنافېرا تاکه کی یه کړه زال (AA) و تاکه کی دووره بُر همان روځسار (Aa) ئهنجامدا. بُوماوه با بهتی چاځه ریکری زارویان دی چ بن و پیژهيا سهدي يا زارویان دی چمندیت کو دبیت څی روځساری زال ڈریخن؟

4. هزره کا ره خنه ګر هندهک ګيانه ور وه کو چیلان، د همروه جو وتبونه کيда بتني یه ک تیزک دی هېبیت. ئه ګهر چبلهک روځساره با بهتی زال ده بیخت، و گولکهک ټینا کو روځساره با بهتی وي یې زال بولو. بوچی دیاریکرنا بُوماوه با بهتی وي ب پیتا بکار ټینانا لیکدانه تاقیکاری يا ګرانه؟

پیکھاته و فرمان بُوماوه با بهتی چاځه ریکری زارویان د چوار ګوشه یا پوتیتیدا بنقیسه پاشی بهرسقا ئه ڦان پرسیارین خواری بدہ:

لیکدانهک دنافېرا رووه که کی کو بُوماوه با بهتی وي WwRr و رووه که کی دی کو همان بُوماوه با بهت هېبیت ئهنجامدا:

WwRr

♀ ♂			

1. پیژهيا زارویان (ب هژمارا کمرتی) کو یې زاله بُر هردو

روځساران پیکفه چمندہ؟

2. پیژهيا زارویان (ب هژمارا کمرتی) کو همان بُوماوه با تی

زارویان هېه چمندہ؟

3. پیژهيا زارویان (ب هژمارا کمرتی) کو یه کړه و زاله بُر

هردو روځساران پیکفه چمندہ؟

4. پیژهيا زارویان (ب هژمارا کمرتی) کو یه کړه و بهريوه بُر

هردو روځساران پیکفه چمندہ؟

پیډاچوونا پشکا 1-8

DNA ټه دیتنا

پیډاچوونا زاراڻان پوونبکه مه بهست ڙ ڦان زاراڻان چييه:

1. بهکتریا توندړو

2. گوهورپین

3. بهکتریا خور

هه لېڙارتنهن ڙ گمه کان پیتا بهرسفا راست د ڦالایییدا بنقيسه.

1. تيرهيا توندړو يا بهکتریا *S. pneumoniae*. د بیته ئه گهری نه خوشی ڙ بهرکو:

أ. کهپسول ههیه

ج. دهیته گوهورپین

ب. کهپسول نینه

د. نا هیته گوهورپین

2. ئافري و هٺالين وي ديارکر کو ره گهڙي گوهورپيني د تاقیکرتن گريفسيدا:

أ. RNA

ب. پروتئينه

ج. DNA

د. ئenezime که

3. تاقیکرنا هېرشى و چهيسى گهشتنه وي ده رئهنجامي کو:

أ. پروتئين بو ماوه ماددهي د ڦايرؤساندا.

ب. DNA بهر پرسیه ڙ گوهورپيني د بهکتریادا.

ج. ماددهي بو ماوهبي شيانا فه گوهاستني هه يه ڙ خانه يه کي ٻو ٽيکادي.

د. DNA بو ماوه ماددهي د ڦايرؤسندما.

4. کيژ زيندوده ربو هېرشى و چهيسى د تاقیکرتن خودا بکارئياني:

B. transformis

S. aureus

E. coli

أ. ج.

5. همدوو تيرهين R و S یېن *S. pneumoniae* د ټيک ڙ ئهفاتين ل خواري د جودانه:

أ. تيرهيا R کهپسولي بهره همه مدينيت، لى تيرهيا S کهپسولي بهره همه منائينيت.

ب. تيرهيا S کهپسولي بهره همه مدينيت، لى تيرهيا R کهپسولي بهره همه منائينيت.

ج. تيرهيا R توندړو هه لى تيرهيا S نه ٻي توندړو هه.

د. تيرهيا R پروتئين هئين، لى تيرهيا S پروتئين نين.

کورته بەرسفە ۋان پرسىياران بده:

1. مەبەستا گریفسى ژ تاقىكىرنا (1) چ بۇ ئەوا تىدا مشك ب خانەيىن R يېن زىندى ھاتىه دەرزىيەكدا؟
_____
2. مەبەستا گریفسى ژ تاقىكىرنا (2) چ بۇ ئەوا تىدا مشك ب خانەيىن S يېن زىندى ھاتىه دەرزىيەكدا؟
_____
3. مەبەستا گریفسى ژ تاقىكىرنا (3) چ بۇ ئەوا تىدا مشك ب خانەيىن S يېن ب گەممىي كوشتىن ھاتىه دەرزىيەكدا؟
_____
4. مەبەستا گریفسى ژ تاقىكىرنا (4) چ بۇ ئەوا تىدا مشك ب تىكىلەكى ژ خانەيىن S يېن ب گەرمىي كوشتىن و خانەيىن R يېن زىندى ھاتىه دەرزىيەكدا؟
_____
5. ھزرەكا رەخنەگر بۆچى تىرىيى S بىـ بەكتريايى د شىيت شيردرا توشى نەساحىيى بىـ بەكتريايى، لىـ تىرىيى R نەشىت؟
_____

پىكاهاتە و فرمان ژمارا وى تاقىكىرنى د ۋالىييىدا بنقىسىه ئەوا بۇويە ئەگەرى پەيدابۇونا ۋان دەرئەنجامان:

تاقىكىرنىن ھىرىشى و چەيس

ئەنجام	پېّرابۇون	بەرهەقى	ژمارا تاقىكىرنى
گۈڭدى تىشكىدەر نەچوو دناف خانەيا بەكتريادا.	بەكترياي E.Coli ، بەكترييا خۆرا ب گۈڭدى جوداكرى توشكى.	ب كارئينانا گۈڭدى تىشكىدەر بۇ جوداكرنا پرۆتىنى د بەكترييا خۆرىدە.	تاقىكىرنا 1
فوسفورى تىشكىدەر چوو دناف خانەيا بەكتريادا.	بەكترياي E.Coli ، بەكترييا خۆرا ب فسفورى جوداكرى توشكى.	ب كارئينانا فسفورى تىشكىدەر بۇ جوداكرنا DNA د بەكترييا خۆرىدە.	تاقىكىرنا 2

1. DNA بۇماوه ماددەيە.

2. پرۆتىن نە بۇماوه ماددەيە.

پىّداجوونا پشقا 2-8

DNA پىّكھاتەيا

پىّداجوونا زاراڭان رۇونبىكە كا مەبەست ژەر ئىڭ ژ ۋان زاراڭان چىيە، و ھەر ئىككى نموونەكى بۇ بىنە:

1. پورىن

2. پرىيىدىن

3. جووته تفتىن تەمامامكەر

4. تفتىن نايتروجىنى

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقا راست د ۋالابىيىدا بنقىسىم:

1. فرمانى بىنەرەتى بىنە DNA د خانەياندا:

أ. عەمباركىن نيووكلىوتابىدىن نە بكارهاتى.

ب. ۋالاھىيەكى دناڭىرىدكەت ناھىيلەت نافك بەھەرفىت.

ج. عەمباركىن وان پېزانىيەن كۈ دەستىشاندكەت كا خانە كىچ پرۇتنىدا دروست بىكەت.

د. وەڭ قالىبەكى كاردكەت بۇ دروستكىن گەردەكى كاربۇھايىراتا يادىرىز و لېك بادى.

2. ھەردوو زىنجىرەيىن DNA پىكىفە دەھىتەن گەرىدان ب رىكاكا بەندىن:

أ. ئايپونى ب. ھەۋپىشك ج. پىپتىدى د. ھايدرۆجىنى

3. ل دويىش ياسايىن جوتبوونا تفتىن نايتروجىنى، گوانين دەھىتەن گەرىدان ب؟

أ. سايتۆسین ب. ئەدىنин ج. سايىن د. گوانين

4. كىچ ژ ئەققىن ل خوارى نەپىكھاتە كا راستە بۇ نيووكلىوتابىدا DNA ؟

أ. ئەدىنин - رايىزى كىيم ئۆكسىجىن - فۆسفات.

ب. ئەدىنин - رايىز - فۆسفات.

ج. سايتۆسین - رايىزى كىيم ئۆكسىجىن - فۆسفات.

د. گوانين - رايىزى كىيم ئۆكسىجىن - فۆسفات.

5. پىزەپە سەدىيى ئەدىنинى د DNA دا:

أ. يەكسانە ب پىزەپە سەدىيى سايتۆسىنى. ج. چ پەيوهندى ب پىزەپە سەدىيى ئەدىنېنىشە نىنە.

ب. يەكسانە ب پىزەپە سەدىيى سايىمىنى. د. يەكسانە ب پىزەپە سەدىيى گوانينى.

کورته بهرسق ڦان پرسیاران بده:

1. هر سی پشکین نیوکلیوتاید کا DNA چنه، چوا پیکشه دهیئه گریدان؟

---

2. ئه گمر رېژه ۱۵% ژ نیوکلیوتاید، گوانین تیدا بیت، ئه گمر رېژه سه دیبا نیوکلیوتاید، ہر تیک ژ هر سی تفتین دی تیدا ههين چهنده؟ بهرسق خو پونبکه.

---

3. گرنگیا جو وړونو تفتین تمامکمر د پیکهاته کا DNA دا چیه؟

---

4. هزره کا رهخنہ گر ئه گمر رېژه نديبا تفتین نايتروجینی د زنجيره کا DNA بېشی شیوه بیت GGCAGTTCATGC، ئه گمر رېژه نديبا تفتین نايتروجینی د زنجيره کا تمامکمردا دی یا چاوایت؟

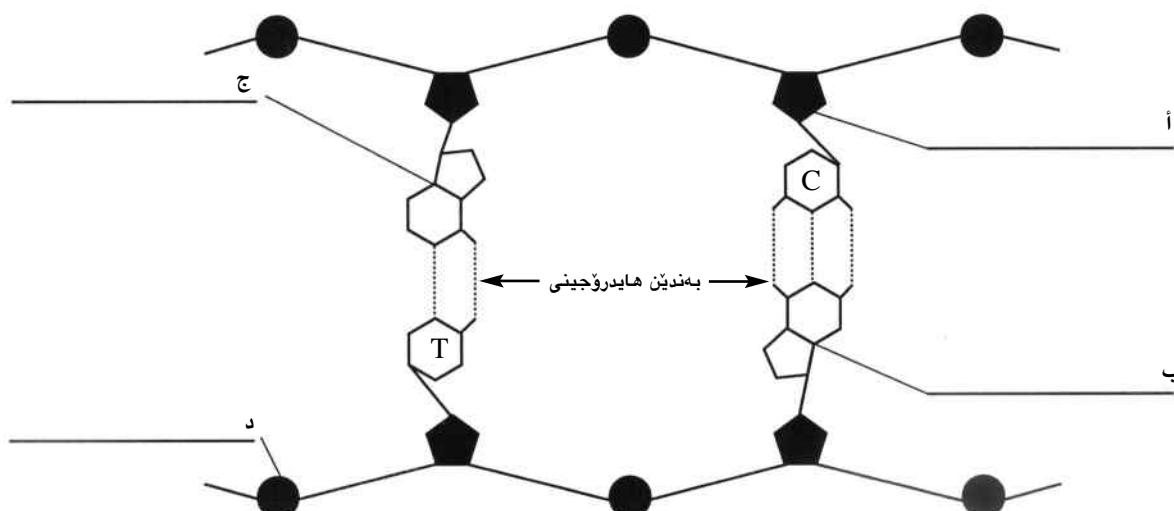

پیکهاته و فرمان ئه ټوپی هیلکاری دوو جو تین نیوکلیوتایدان د پارچه کا DNA دا دیارد که،

هه پارچه کا ب پیتان ئاماژه پی هاتیبه دان د وینه بی هیلکاریدا بناف بکه:

پىّداقۇونا پشقا 3-8

DNA دووهندبوونا

پىّداقۇونا زاراڭان روونبىكە، مەبەست ژ ۋان زاراڭان چىيە:

1. دووريانا دووهندبوونى

2. ئەنزىمى ھىلىكىز

3. دووهندبوونا نېف پاراستى

ھەلىزارتىن ژ گەلهكان پىتا بەرسقَا راست د ۋالابىيىدا بىنۇسى:

1. بەرى دووهندبوون پۇيىدەت دېتىت:

- أ. ئەنزىمىن پەلمەرەبىي DNA ، نيوکليوتايىدىن تەمامكەر بۇ DNA زىدەبىكەن.
- ب. ھەردوو زنجىرەيىن DNA ژىكىۋەتن.
- ج. بەندىن ھەفپىشك د DNA دا تىكىدشىكىن.
- د. ئەنزىمى ھىلىكىز بەندىن د نيوکليوتايىداندا تىكىدشىكىنىت.

2. دووهندبوون د ھەردوو زنجىرەيىن DNA دا رويدەت:

- أ. ب دوو ئاراستەيىن جودا.
- ب. ب ئاراستەيا لۇقىنا دوريانا دووهندبوونى.
- ج. ب ئاراستەيا پىچەوانەيا لۇقىنا دوريانا دووهندبوونى.
- د. ب گوشەيىن ستوونى ل سەر ئاراستەيا لۇقىنا دوريانا دووهندبوونى.

3. بازدان:

- أ. گوھۇرىنەكە دئارەستەيا لۇقىنا دوريانا دووهندبوونىدا.
- ب. شىرەمەكە ژ شىرەيىن پەنچەشىرى.
- ج. جورەكە ژ دووهندبوونى.
- د. گوھۇرىنەكە د رىزبەندىيا نيوکليوتايىدىن DNA دا.

4. كىژ ژ ۋان ئەنزىمان بى تايىەتمەندە ب تىكىشكەندا بەندىن ھايدرۆجىنى؟

- أ. ئەنزىمى پەلمەرەبىي DNA .
- ج. ئەنزىمى ھىلىكىز.
- د. أ، ب پىكىش.
- ب. ئەنزىمى پىكىۋە گىرىدانا DNA .

کورته بهرسفه څان پرسیاران بده:

1. ګرنګیا بهرهمنیانا دوو ګډین DNA یېن ووه کههف ددهمی دووهندبوو تیدا چیه؟

---

2. دووهندبوونا DNA چ پهیوندی ب نساختیا په نجہمشیریله ههیه؟

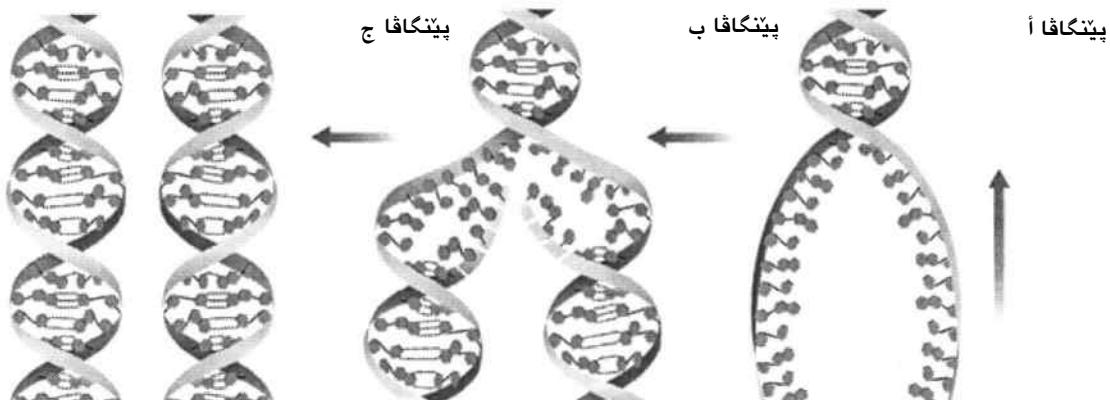

---

3. هزره کا رهخنه ګر ګرنګیا ههبوونا بهندین هایدروجینین لاواز دنافېرا تفیین تمامکړدا، و بهندین ههپشکین ب هیز دنافېرا فوسفاتی و راپیوزی کیم ئوكسجين د ګډدا DNA دا چیه؟

پیکهاته و فرمان نهف وینهی هیلکاری کريارا دووهندبوونا DNA دياردکهت،
ئهوا رویددت دهه پیتنګاهه کا ب پیته کي ئاماژه پی هاتیه کرن د وینهی هیلکاريда وہ سبکه:

پیتنګافا ا

پیتنګافا ب

پیتنګافا ج

پیډاچوونا پشکا 4-8

دروستبوونا پروتینان

پیډاچوونا زاراڻان روونبکه، مه به سٽ ڙ ڦان زاراڻان چييه:

1. کوڏون

2. ورگیران

3. دڙه کوڏون

هه لېزارتنه ڙ گمه کان پیتا به رسقا راست د ڦالا یيیدا بنقيسه:

1. پروتین پیکدھيٽ ڙ رېز بهندىيٽ کا ديار كري ڙ يه کهين پیکھاتئي دېيڙنی:

- أ. ترشين ئەمیني.
- ج. نيوكليلوتايدين RNA.
- د. نيوكليلوتايدين DNA.
- ب. ترشين چهورى.

2. کوڊي بوماوهبي په یوندبي ديار دكهت دنافبهرا رېز بهندىيٽ نيوكليلوتايدين.

- أ. DNA و رېز بهندىيٽ نيوكليلوتايدين RNA.
- ب. mRNA و رېز بهندىيٽ نيوكليلوتايدين tRNA.
- ج. mRNA و رېز بهندىيٽ نيوكليلوتايدين rRNA.
- د. mRNA و رېز بهندىيٽ ترشين ئەمیني.

3. ددمي ورگيرانيدا، لايڪي tRNA جووت دهيت دگهٽ:

- أ. رېز بهندىيٽ نيوكليلوتايدين DNA يېن ته مامکهر.
- ج. گهدا tRNA يا ته مامکهر.
- د. گهدا پروتئيني يا ته مامکهر.
- ب. کوڏوني mRNA يېن ته مامکهر.

4. د خانه يېن ناڅ راسته قينه دا، RNA ڙ DNA دهيته کوييڪرن.

- أ. درايوسوماندا.
- ج. د بهرگي نافكيدا.
- د. د نافكيدا.
- ب. د سايتوسوليدا.

5. دوو ترشين ئەمیني ب بهنده کا پېپتيديٽ پيڪدگرن ددمي:

- أ. دوو راييوسوم پيڪفه دمیننه ب همان گهدا DNA ٺه.

ب. دوو گهدين tRNA دگهٽ دوو کوڊون ل هفسوی mRNA دا جووت دبن.

ج. دوو کوڊون ل سهر گهدا mRNA پيڪفه دهينه گرندان.

د. راييوسوم ب دوو کوڊون ل سهر گهدا mRNA دهيته گريدان.

کورته بهرسقّا ڦان پرسیاران بده:

1. رېزبندیا دڙه کرڏونان د tRNA دا یئن دبنه ته مامکمر بو رېزبندیا ڦان کرڏوٽین mRNA ی دیار بکه:

AUG-CAU-GCA-AGU-UAG

دی چهند ترشین ئەمینی د وی فره پپتیددا ههبن ئهوي ژ وهر گیرانا ڦی رېزبندیا کرڏوٽین mRNA پهیدا دبیت؟

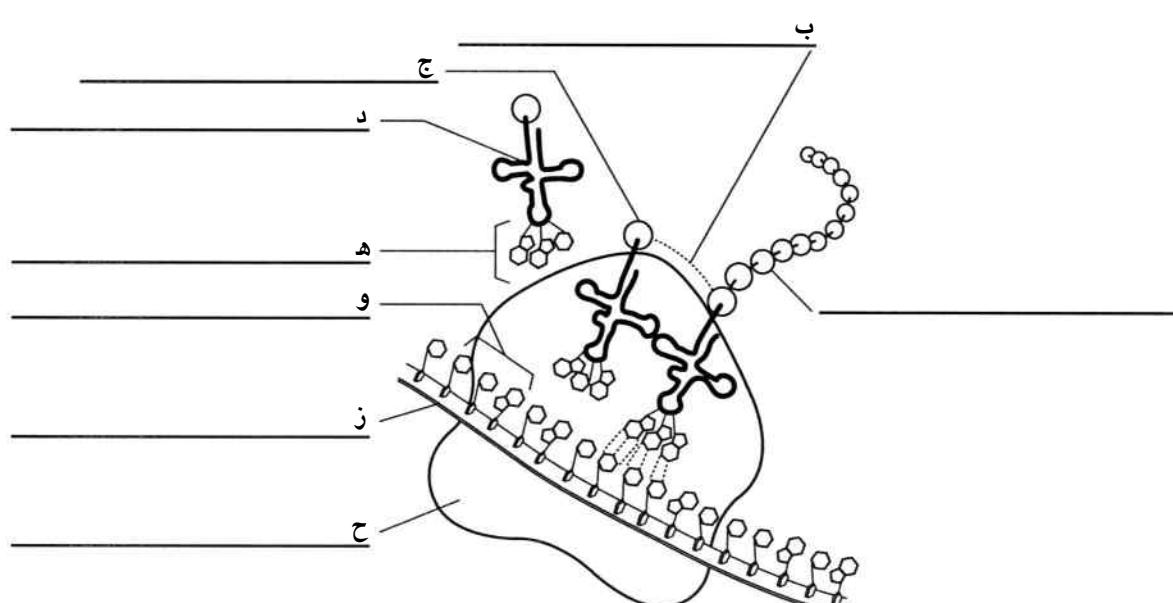
2. بوچھی میسونین ترشی ئەمینی ییکیه دهه زنجیره کافره پپتیدا لی دهیته دروستکرن.

3. سی لایه یئن جودا یی دنافهرا DNA و RNA دا بیڑه.

4. هزره کا ره خنہ گر لابرنا نیوکلیوتاید کی ژ نیقا گهردا mRNA چاووا کاردکه ته سهر وی فره پپتیدی بی ژ لای ڦی گهردی گه دهیته دیار کرن.

پیکھاته و فرمان ئدھ وینه یی هیلکاری پویدانیں کریارا و هر گیرانی کورتکمت.

هه پارچه یه کی ڈھ وینه یی هیلکاریدا و ب پیتا ئاماڻه پی هاتییه دان بناف بکه.

پیڈاچوونا پشکا 1-9

کړوموسم و بومن

پیڈاچوونا زاراڼان جودایيې بکه دنابېهرا هردوو تیګههاندا د جووتن خواریدا:

1. توخمه کړوموسم، لهشه کړوموسم

2. بازданا زوربونه خانهیهکی، بازدانا لهشه خانهیهکی

3. ډه گوهاستن، ژیکجودانهبوون

4. ژیرن، ورگهريان

5. لیکگوھارت، لادانه بازدان

ههلبزارتني ژ ګلهکان بهرسقا راست د ډالاپیېدا بنغیسه:

1. جینین ههقبهند:

- أ. دکټنه سفر کړوموسمین جودا
- ج. بهس د تیراندا هنه.
- د. بتني د لهشه خانهياندا هنه.
- ب. پیکفه دهینه ډه گوهاستن.

2. رېزهيا دهربازبونا دوو جینین ههقبهند کو ب یه کميه کا نه خشې ژيلک د دويون دېتنه:

50%	1%
ج.	أ.
100%	د.
ب.	20%

3. ئو بازدانين دشین بهینه ډه گوهاستن چېدبن ژ:

- أ. لهشه خانهيان.
- ج. زوربونه خانهيان.
- د. او ب پیکفه.
- ب. خانهیین پیستي.

4. کېژ ژ فان رېزبهندین دهین دېت ژ ورگهريانا رېزبهندیا GAGACATT دروست بیت؟

CTCTGATT	TTACAGAG
ج.	أ.
GATACAGT	د.
ب.	GTGACATT

5. کیژر ئەقین دهیں حاله بازدانه که نابیته ئەگھری لادانی؟

- أ. پیکگوھارت.
- ج. ژیرن.
- د. ورگهپیان.
- ب. زیدهکرن.

کورتہ بهرسقا ڦان پرسیاپیون دهیں بدہ:

1. د مرؤُفی و میشا فیقیدا کیژر دایک و بابان ره گھری تیژکان دیار دکھت؟ بهرسقا خو روونبکه.

---

2. چاوان موړگانی دیار کر کو رنگی سوری چافان د میشا فیقیدا سه خله ته کا گریدایه ب کرومُسومی X ٺه؟

---

3. بوچی همی جاران د تیشکاندا ئهو سیفهتین کو ژ لایه وان جینانغه دهینه کونترولکرن د کھنے سهر همان کرومُسومی ب پېژهيا چافمهپیکری د تیژکاندا ده ناکھفن؟ ئهئی چهندی روون بکه.

---

4. هزرہ کا رهخنگر: ئهري بازданا ژیرنی کهنگی دی یا بمہتر سیتریست؟ دهمی د دھستپیکا جینه کا دیار کریدا پویددہت یان د دووماهیبا ویدا؟ بهرسقا خو روون بکه.

پیکهاته و فرمان ئهو داتایین د خشتتی دھیتدا بکاربینه بو دھستنیشانکرنا جهین ڦان جینان ل سهر نه خشنه یی کرومُسومی دھیت. و دسا بگره کو جینی چافین سپی دکھفیت د یه کا نه خشنه یدا یا ژماره 1 ل سهر نه خشنه یی کرومُسومی. ب هېزاران، جهی هم جینه کی ل سهر نه خشنه یی کرومُسومی دھستنیشان بکه.

پېژهيا دهربازبۈونى	جین
3%	چافین سوور و پېپین کورت
30%	چافین سپی و چافین سوور
33%	چافین سپی و پېپین کورت

جینی چافین سپی و جینی چافین سوور و
جینی پېپین کورت د کھنے سهر همان
کرومُسومی د میشا فیقیدا و خشتہ پېژهيا
دهربازبۈونا ڦان جینان دویر دکھت.

0

40

پىّداچوونا پشقا 2-9

بۇماوهزانى لنىڭ مروقى

پىّداچوونا زاراڭان ناڭى سەخلىەتكى يان تىكچوونەكا بۇماوهىيى بىزە كو ژەنە ئىك ژ ۋان شىۋازىن بۇماوهىيى پەيدا دېيت.

1. فره جىنى

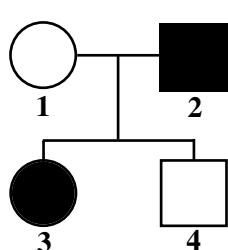
ئەليل زۆرى (فره ئەليل)

زالبۇونا تەمام

سەخلىەتكا ب توخمى كارتىكىرى

زالبۇونا نە تەمام

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقى راست د قالا يىيىدا بنقىسى:

1. د قى تۆمارا دىندهھىدا كىش تاڭ پىدۇقىيە بى ھەلگرىيەت:

- أ. 1 بىتى.
- ب. 2 بىتى.
- ج. 3 بىتى.
- د. 1 و 4.

2. ژېركو ھەردوو ئەليلەن I^A و I^B يېن گرۇپىن خوينى ABO ھەۋالبۇون، گرۇپى خوينا كەسەكى كو بۇماوه باھتى وى بىت دېيە: $I^A I^B$

- أ. A.
- ب. B.
- ج. AB.
- د. O.

3. كىز ژ ۋان سەخلىەتىن مروقى نە فره جىنىيە:

- أ. رەنگى پىستى.
- ب. رەنگى چاھان.
- ج. درېزى.
- د. گرۇپىن خوينى ABO.

4. ئەو سەخلهتى دەركەفتىندا وى بە بەبۇونا ھۆرمۇتىن توخمى دەھىتە كارتىكىن دەھىتە وەسف كرن:

- أ. ب توخمى كارتىكىرى.
- ب. ب توخمىقە گرېدai.
- ج. گرېدai ب كرۇمۇسۇمى X.
- د. گرېدai ب كرۇمۇسۇمى Y.

5. دشياندايە نەخۇشىيا فىيل كىتونىيەر يا (PKU) د مروقىدا بەھىتە چارەسەركىن ب پىكا:

- أ. دەرزىداناندا ئەنسولىنى.
- ب. پارىزا خوارنى.
- ج. چارەسەريya جىنى.
- د. نىشتەرگەرى.

كورتە بەرسقى ئەرسقى ئان پرسىياران بده:

1. بۆچى شىۋازى سەرپوتىمى لىك زەلەمان پىرە ژەننان؟

---

2. ب كورتى وەسفا چاوانيا يكاريئىانا جوداكرنا شلەسى سەرافى و پشكنينا گوهكىن كورىپىنى د پشكنينا بۆماوهيدا بکە.

---

3. جوداهىيى دنابەرا سەخلهتا ب توخمىقە گرېدai و سەخلهتا ب توخمى كارتىكىرى دىار بکە.

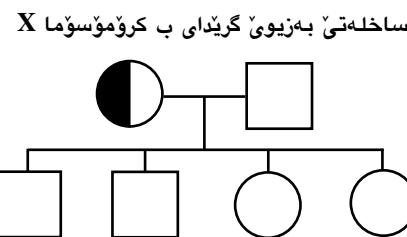
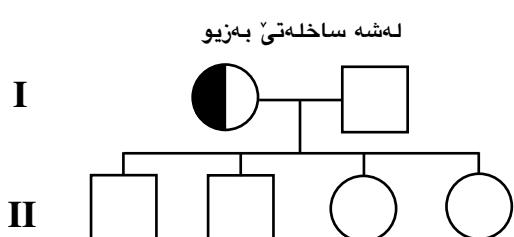
---

4. ھزىھەكى رەخنەگر دوو ھەۋىنەن چوار زارۇك يىن ھەين. و ھەر زارۇكەكى گروپەكى خويىنى ياخودا ھەيە. گروپى خويينا دەيىابان چىيە و بۆ ماوه بابەتى زارۇكان و دايىابان چىيە؟

پىكھاتە و فرمان شىۋەيى دھىت بكارىيەن بۆ بەرسقىدا ئان پرسىيارىن ل خوارى:

د تۆمارا دىندەها ئان ھەردوو خىزاناندا، ھەمى زارۇكىن د بەرە بايكى II دا دىارىكە. ب پىكا رەنگىكىندا ھىيمائىن تىر و مىيان د بەرە بايكى II دا، ب شىۋەيەكى دروست. ھىيمائى ھەمىي پەنگ بکە بۆ نواندىنا تاكەكى سەخلمەت لىك ھەبىت، و نىقا مىيائى پەنگ بکە بۆ نواندىنا تاكەكى ھەلگەر بۆ سەخلمەتى.

پىّداقچوونا پشقا 10-1

تەكنو‌لۆجىيا DNA

پىّداقچوونا زاراڭان رامانا ۋان داراقيىن دەيىن ديار بىكە.

1. شويىتىلا DNA

2. ڇىكجوداكرنا كارهباييا جەلاتىنى

3. پروب (پشكىھر)

4. دەستپېلىك

ھەلبىزارتىن ژگەلەكان پىتا بەرسقۇ راست د ۋالابىيىدا بنقىسى.

1. تايىەتمەندىن ئەندازىيا بۆماوهىي چ بكاردىنىن بۆ بىرپىنا گەردا DNA بۆ پارچەيىن خودان رىزەبەندىيىن دياركىرىيىن نيوكليلو تايدان؟

- أ. ۋەگوھىزىرلىك كۈپىكىرنى.
- ب. ئەنسۇلىن.
- ج. بەكتىريا.
- د. ئەنزيمىن بېرىنگەر.

2. د كىيارا ڇىكجوداكرنا كارهباييا جەلاتىنىدا پارچەيىن DNA بەرهق سەرى جەلاتىنى دەھىنە ۋەگوھاستن ژ بەركو أ. بەرهق وى سەرىقە دەھىنە راكىشان ب كارى كېشىكىرنى.

- ب. بەرهق پارچەيىن DNA ئەمامكەرە ل وى سەرى جەلاتىنى دەھىنە راكىشان.

ج. بەرهق وى سەرى جەلاتىنى بى خودان بارگەيەك كا پوزەتىق دەھىنە راكىشان.

د. ب كارى گەردىن حەزىزلىكەرىي ئاڭى ئەمۆپىن دكەفە سەرى دەھىنە دەرئىخىستن.

3. دىيت پلەيا هويركارىيىا شويىتىلىن DNA بەھىتە زىدەكىن بىرېكىا ھەۋەرەرنى دنافەرا:

- أ. پارچەيىن DNA د جودانە ژ كىسەكى بۆ كىسەكى دى.
- ب. پارچەيىن DNA يىن نېھەرپىرس ژ دروستكىرنا پرۇتىنى ژ گەلەك جەنانقە.
- ج. DNA ئى جىمكىن وەكھەق.
- د. شىوازىن دووبارە بۇوىي د يەڭ جەدا يان بتنى د دوو جەھىن جىنۇمىدا:

4. زىدەبارى ئەنزىمى پەلمەرەيا DNA و دەستپېلىكان، كارلىكاكا زنجىرەيىا ئەنزىمى پەلمەرەيى پىلدەقى ب:

- أ. بېرىكە ماھىن يى DNA يە.
- ج. هەر چار نيوكليلو تايدىن DNA يە.

د. رىزەبەندىيىن نيوكليلو تايدىن تەمامكەرەيى RNA نە.

5. ژ بۆ بەستقەئىانا وى بەكتريا ئەنسولىنى بەرهەمدئىنیت زانايىن بۆ ماۋزانيي رادىن ب:
- دەرىيانا پروتىنەر يىن كو دەرپەنما جىنى ئەنسولىنى بەكتريا د راوهستىن.
  - فەگوهاستنا فەگوھىزەرەكى كو جىنى ئەنسولىنى تىدايە بۆ ناھ خانىيەكا بەكترياي.
  - لىڭەريانا بەكتريايەكى كو بشىت د ناھەندەكا ژىنگەھىدا و يا بى ئەنسولىن گەشەبى بکەت.
  - ب خودانىكىن بەكتريا ساخلمەن د ناھەندەكا ژىنگەھىيا تىر خوارىدا كو بېكەت مەزن ياشەكىي تىدايىت.

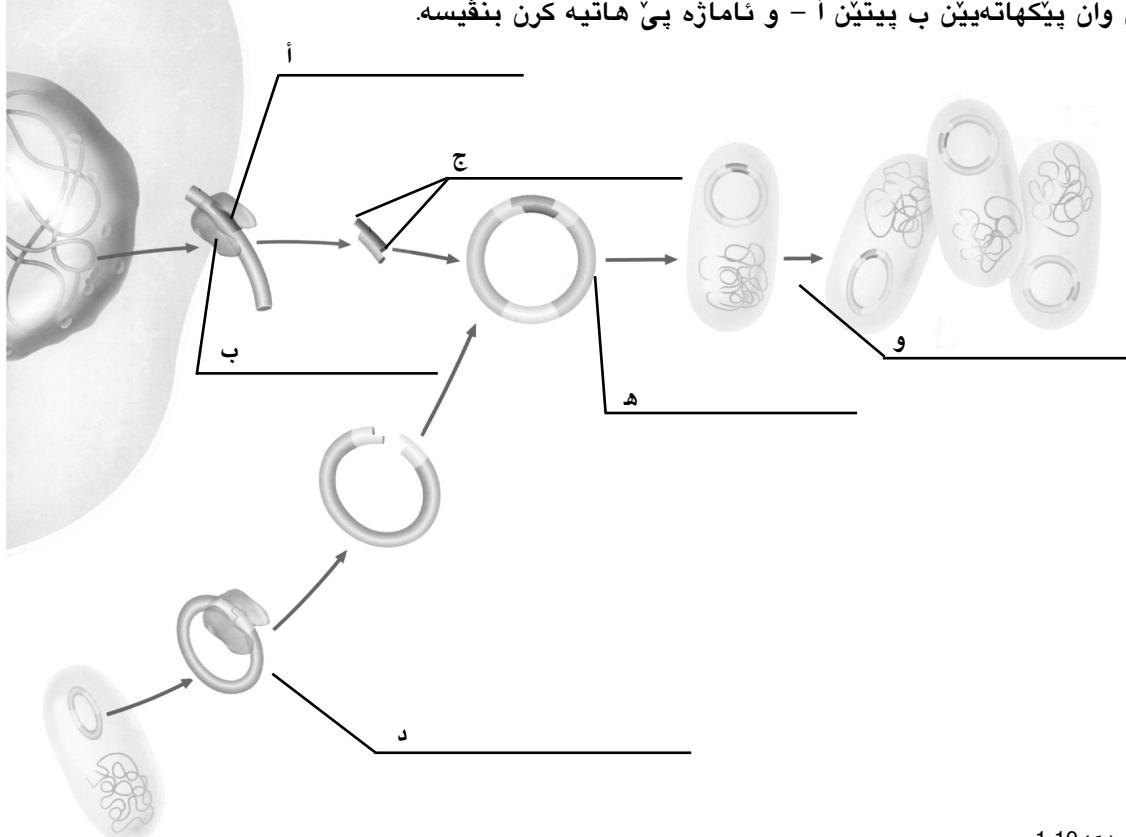
كورتە بەرسقى ۋان پرسىيارىن دەھىن بده:

1. مفابى بكارئيانا پروپىن تىشكىدەر بۆ دروستكرنا شىپتىلا DNA چىيە؟
-
2. مفابى بكارئيانا كارلىكا زنجىرەبىا ئەنزىمە پەلمەرەبى بۆ دروستكرنا شوپتىلا DNA چىيە؟
-

3. سى رېكىن بكارئيانا تەكنۇلوجىيا DNA بۆ باشتىركرنا بارودوخىن ژيانا مروقىي بىزە.
-

4. ھزىھەكى پەخنەگى: پىدىقىياتىبا بكارئيانا هەمان ئەنزىمە پېنىڭەر ژ بۆ بەستقەئىانا دوو پارچەبىن DNA كو پېكىقە بەھىنە گۈيدان چىيە؟
-

پىكەتە و فرمان: ئەف وىنەبى هىلىكاري كىيارا فەگوهاستنا جىنى مروقەكى بۆ دناف خانىيە بەكتريادا كورت دكەت. د ۋالاھىيىدا ناھىيەن وان پىكەتەيىن ب پىتىن أ - و ئاماژە پى هاتىيە كىن بنىغىسە.

پیداچوونا پشکا 10-2

پروژه‌ی جینومی مرؤژی

پیداچوونا زاراڼان مه به ستا ڦان زاراقيں دهين ديار بکه:

1. زانستي پروژويومي

2. زينده داتازاني

3. جهين ژيکجودا ب نيوکليوٽايده کي

4. پروژه‌ی جینومی مرؤژی

هه له بزارتن ٿ گله کان پیتا به رسقا راست د ڦالا يېدا بنقيسه:

1. ٻئيك ژ ئارمانجيں پروژه‌ی جینومی مرؤژی ئهقهیه:

أ. زينده کرنا همہ مارا جينا د جينومي مرؤژي.

ب. دانا ناخشه بی جهی جيني ژ همياني گرنگر ل سهر همہ کروموسومه کي.

ج. کوييکرنا همه مي جينومي مرؤژي د بکه تريادا.

د. دستنيشانکرنا رېز بهندیا نيوکليوٽايدیں همه مي جينومي مرؤژي.

2. ٻئيك ژ فهديتنيں دهملده ستيں پروژويي جينومي مرؤژي گهه شته وئي چهندئ کو:

أ. جينومي مرؤژي بى پيکهاتي ژ نيزيکي 20.000 همہ 25.000 جينا.

ب. رېزهيا 98% ژ جينومي مرؤژي يا به پرسه ژ دروستکرنا پروژتينان.

ج. همہ جينه ک به پرسه ژ پروژتينه کي بتني.

د. جينومي مرؤژي هيچ جينه کي خوهافيش تيدا نينه.

3. دشياندياه تيگه هشتانا مه بو جينومي مرؤژي باشت ليهيٽ بريکا تيگه هشتانا:

أ. بيکاري.

ب. كومپيوٽه رانسي.

ج. شويتبليٽن DNA.

د. جينومي نمونه چورين هنده ک زينده و هران.

4. رېژهيا سهدي يا جينومى مرؤشي ئهوا بهرپرس ژ دروستكرا پروتىنان چەندە؟

- أ. .98%
- ب. .10%
- ج. .25%
- د. .2%

5. پىكخستنا هوير يا DNA ئاميره كى گرنگە:

- أ. دشىت پەنجهشىرى چارهسەر بىكەت.
- ب. جينىن چالاڭ د خانەيە كا دياركىridا ئاشكرا بىكەت.
- ج. ناسنامە يى كەسى ديار دىكەت.
- د. خانەيى وەرمى بوياغ دىكەت داكو بىكۈزىت.

كورته بەرسق قان پرسىيارىن دەھىن بىدە:

1. بۇچى زانىيان حەزكى نەخشەيە كى بۇ جينومى مرؤشي بدانى؟

سى ۋەدىتىنن گرنگ يىن كۆز پروژەيى جينومى مرؤشي چىبىين پىزە.

2. هزرەكا رەخنەگى: تىگەھشتىنا پروتىومى يا گرنگىرە ز تىگەھشتىنا جينومى مرؤشي. ئەگەرى راستىا فى گوتىنى بىزە؟

پىكاهاتە و فرمان خشتمى بكارىيىنە بۇ بەرسقданا قان پرسىيارىن دەھىن.

ھەڙمارا جىيان	قەبارەيى جىينومى (مليونان تفتىن نايترۆجىنى)	ناشى بەريەلاف يى زىندەورى	بىباڭ / شانشىن
2,065	1.9	بايرۆكۆكس	بەكتريا كەقىن
894	1.0	كلاميديا	بەكتريا راستەقىنە
4,289	4.6	E. coli	
~ 9,000	34	ئەمىپا	پىشەنگى
6,000	12	ھەقىرى ترش (ھېقىنى نانى)	كېپوو
23,174 ~ 25,000	125 100,000	خەرەدل زەنبەق	پووهەك
13,600 19,049 ~ 30,000 ~ 20,000 ~ 30,000 ~ 3,000	120 97 1,700 3,300 3,630 1,700	مېشافىقى كرمى لۇولەبى بەق مرؤف مشك ماسىي زەر	گيانەوەر

1. پەيوەندىيىدا دناقبەرا پلەيا ئالۇزىيا زىندەورى و قەبارى جىينومى وى چىيە؟

2. تو چاوا نەبۇونا پەيوەندىيە كا ئىكىسەر دناقبەرا قەبارىي جىينومى زىندەورى و ھەڙمارا جىينىن ويدا را قە دىكەي؟

پیداچوونا پشکا 3-10

ئەندازه‌یا بۆماوه‌یی

پیداچوونا زاراڭان مەبەستى ۋان ڇاراڭىن دەھىن پۇونبىكە.

1. ۋەكلىيەتىن DNA

2. تىلۆمیر

3. زانستى پەشتىن زىنده‌يى

4. چارەسەر كرنا جىنى

ھەلبىزارتىن ژ گەلەكان پىتا بەرسقا راست د ۋالابىيىدا بىنقيسى:

1. گەلەك ژ بەرھەمین دەرمانسازى يىن ب تەكىلۇوجىيا DNA دەھىن دروستكىرن ئەقەنە:

- أ. كاربۆھېدراٽ.
- ب. چەورى
- ج. پروتىن.
- د. فەرەشە كر.

2. دەمى بەگرىيىن لەشى مروققى دىزى هوکارەكى نەساحىي كاردكەن، لەشى مروققى هوکارى نەساحىي دنياسىت ب پشت بەستىن ب:

- أ. پروتىنن روپى ژىرەق.
- ب. RNA
- ج. ..DNA
- د. جىنۇمى.

3. تەكىلۇوجىيا DNA دەھىيە بىكارىيىنان بۇ پىشىئىخستىنا وان رۇوهكىن خودان بەرھەمەكى چاندى:

- أ. كىيمىتر ژەھراوى بۇ وان مىش و مۇرۇن خوارنا خۆزى وەردگەن.
- ب. پىتە كار لىيدەتىھە كر ب دەرماتىن ئاناقېرىن گۈزۈگىا.
- ج. نەشىن نايترۆجىنىيە هەواي ب چەسپىسىن.
- د. بەرگىيىكەر دىزى هەندەك نەساحىيان.

4. زانىايان هەندەك جىن كىرنە دناف رۇوهكىن بىنچىدا كو:

- أ. د بەرپىرىن ژ دروستكىرنا وان نەنزىمەن وەل بىنچى دەكەن زوى بگەھىت.
- ب. خەستىيا ئاسنى و كارۇتىنىي زىلە دەكەن.

ج. د بەرپىرىن ژ دروستكىرنا وان ماددەيىن دىنە ئەگەرى ھەستىبارىي د مروققاندا.

- د. ستوپراتىيا تىقلە توپكى زىلە دەكەن.

5. هەندەك كەمس د چاھ ترسىاينە ژ بەر كو ئەپووهكىن ب ئەندازه‌یا بۆماوه‌يى هاتىنە دروستكىرن دىيت كو:

أ. جىنىن خۆپىن نوى بقەگوھېزىنە جۆرپىن رۇوهكىن خۆرسىي و ژ ئەگەرى ئىچەندى ژى گىيانىن زيانەخش و بەرگىيىكەر دروست بىن.

ب. جىنىن خۆپىن نوى بقەگوھېزىنە وان گىيانەوەرپىن ۋان رۇوهكان دخون و ژ ئەگەرى ئىچەندى گىيانەوەرپىن بەرگىيىكەر دروست بىن.

ج. جىنىن خۆ دگەل گىيانەوەرپا پىتكىبگوھۇرۇن و ژ ئەگەرى ئىچەندى زىندهوەرپىن تىكەملەن گىيانەوەرپى - رۇوهكى دروست بىن.

د. ب جۆرپىن رۇوهكىن خۆمالى بەھىنە گوھارتن.

کورته بهرسق ٿان پرسیارین دھین بد:

1. چاوا فاڪسیني DNA ناهيليت توشبوون ب نهساخبي رويدهت د پاشمه روزيда؟

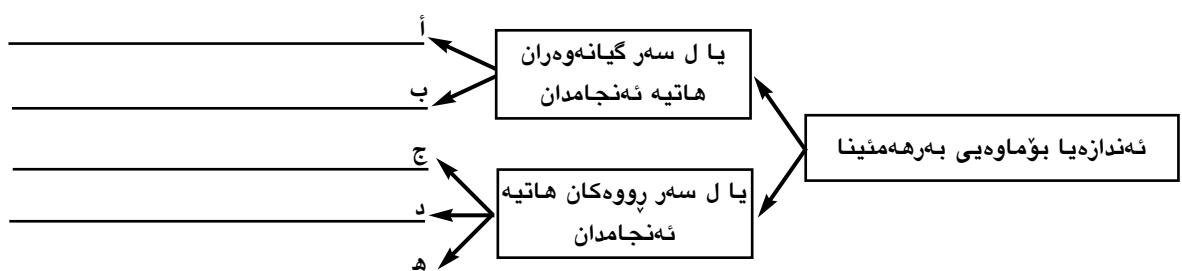
ئه گير کريارا کوپيکرنا بهر خاكا دولي يا سهرکه فتييو، پا بوچي ڙيئي وئي بي کورتر بوو ڙيئي سروشتى؟

3. بوچي چاره سهرکرنا جيني نهشيت ساخبوونا تمام ڙ نهساخبيا پيشالبوونا چيڪلدانهبي دابين بکهت؟

4. ئاريشه کي و هسف بکه کو دبيت ڙ ئهندازهايا بوڻماوهبي پهدا بيست.

5. هزره کا رهخنه گر: گوهورينه کا ب مفا بيزه، کو د پهرتو ڪا تهدا نه هاتبيت گوتن، و دشياندايه د پوهه کين ده حل و دانيدا بهيته کرن
برپيکا بكارئيانا ته کنو ڄجيما DNA.

پيڪاهاته و فرمان ئهڻ نهخشبيي تيگه هان هندهه سهرکه فتيين ئهندازهايا بوڻماوهبي کورت دکهت.
ئه ڦي نهخشبيي تمام بکه:

تاقيگه‌هی تاقيکرنيں

لیستا سهرهکیبا ماددهیان لدیف چالاکیا تاقیگه‌هی:

حهوزا ئافى - بهفر ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
خىزى ھویر ..... پېچەك بۆ هەر گروپەکى
گوزه (شاش) ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
پارچە قوماشى 12cm × 12cm ..... 4 بۆ هەر گروپەکى
جه گەمرا چىلى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
بۇزپەکا شويشەبى ياخىدا ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
بەركوشكى تاقیگەھى ..... 1 بۆ هەر قوتابىيەکى
بەرچاڭكىن پاراستنى ..... 1 بۆ هەر قوتابىيەکى
هاون و دەستكى وي ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
گىراوه SDS/Nacl ..... 10ml بۆ هەر گروپەکى

د. 2 تەكىنكارىن تاقیگەھى: بۇياغىرنا DNA و RNA

ماددهىيىن پىددىقى	برا پىددىقى
بىكولايit II (ھەلبىزىر) ..... بوتل (دگەل دلۋىتىنەرەكى) بۆ هەر گروپەکى	
دەمئىمېرەك ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
سلايدەكى مایكروسكۆپى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
سلايدەكى مایكروسكۆپى بى ئامادەكرى	
ژ خانەيىن رۇوهەكى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
سلايدەكى مایكروسكۆپى بى ئامادەكرى	
ژ خانەيىن گيانەورى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
بۇياغا ميسىلى كەمساڭ - بايرۇنىن Y ..... بوتل (دگەل دلۋىتىنەرەكى) بۆ هەر گروپەکى	
دارەك بۆ ھەرشاندىن ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
كەۋەرىن سلايدى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
پېنۋىسىكى رېساسى بى ب ژىرىك ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
گۈپىتىكىن رەھىن يېڭىزلى ..... 1 بۆتەل بۆ ھەر پۇلەكى	
مايكروسكۆپا رۇناھىي ياخىدا ..... 1 بۆ ھەر پۇلەكى	
كلىنكس ..... 1 بادەك بۆ ھەر پۇلەكى	
بەركوشكى تاقیگەھى ..... 1 بۆ هەر قوتابىيەکى	
مويچنلە ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	
بەرچاڭكىن پارىزەر ..... 1 بۆ هەر قوتابىيەکى	

چالاکیا كرياري بۆ بەندى 8

دروستكىرنا مۆدىلەكى بۆ دووهندبۇونا DNA و
دروستبۇونا پروتىنان

ماددهىيىن پىددىقى	برا پىددىقى
كارته كاشىوه ھىتكەمى ..... 4 بۆ هەر گروپەکى	كارته كاشىوه ھىتكەمى ..... 4 بۆ هەر گروپەکى
كارتلەك بۆ توماركىرنا تېينيان ..... 4 بۆ هەر گروپەکى	كارتلەك بۆ توماركىرنا تېينيان ..... 4 بۆ هەر گروپەکى
دەمبوسىن رەنگاوارەنگ ..... 15 سور، 15 شىن، 15 زەر، 12 كەمسىك، 3 سېي	دەمبوسىن رەنگاوارەنگ ..... 15 سور، 15 شىن، 15 زەر، 12 كەمسىك، 3 سېي
پېنۋىس بۆ نېسيينا جىڭىر ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	پېنۋىس بۆ نېسيينا جىڭىر ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
مژۇگىن پېقەخارنى ب دوو رەنگىن جودا ..... 8 ژرەنگەكى و 3 ژرەنگەكى دى بۆ هەر گروپەکى	مژۇگىن پېقەخارنى ب دوو رەنگىن جودا ..... 8 ژرەنگەكى و 3 ژرەنگەكى دى بۆ هەر گروپەکى
پاستەيەكى مەترى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	پاستەيەكى مەترى ..... 1 بۆ هەر گروپەکى
بىگرىن كاغمىزى ..... 60 بۆ هەر گروپەکى	بىگرىن كاغمىزى ..... 60 بۆ هەر گروپەکى
مەقس ..... 1 بۆ هەر گروپەکى	مەقس ..... 1 بۆ هەر گروپەکى

چالاکیا كرياري بۆ بەندى 9

شلوغەكىرنا ھىلەكارىيەن كرومۆسۆمى

ماددهىيىن پىددىقى	برا پىددىقى
تىپا روهەن ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	تىپا روهەن ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى
شىوھەكى ئامادە بۆ دانانا ھىلەكارىيەكا	شىوھەكى ئامادە بۆ دانانا ھىلەكارىيەكا
كرومۆسۆمى بۆ مەۋەشى ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	كرومۆسۆمى بۆ مەۋەشى ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى
ۋېنە بۆ كرومۆسۆمىن بىزالە كۆ تىكچۈونەكا	ۋېنە بۆ كرومۆسۆمىن بىزالە كۆ تىكچۈونەكا
بۇماوهىي ھەبىت ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	بۇماوهىي ھەبىت ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى
ھىلەكارىيەكا كرومۆسۆمىيا ساخ ياخىدا ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	ھىلەكارىيەكا كرومۆسۆمىيا ساخ ياخىدا ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى
پاستەيەكى مەترى ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	پاستەيەكى مەترى ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى
مەقس ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى	مەقس ..... 1 بۆ ھەر قوتابىيەكى

د. 1 تەكىنكارىن تاقیگەھى: دەرىئىنانا DNA و پىچانَا وى.

ماددهىيىن پىددىقى	برا پىددىقى
بۇرپىا تاقىكىرنى ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى	بۇرپىا تاقىكىرنى ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى
ئىسانۇل 70% 4ml	ئىسانۇل 70% 4ml
ھەلگىرى بۇرپىن تاقىكىرنى ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى	ھەلگىرى بۇرپىن تاقىكىرنى ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى
خەلەكە گەۋەھاستىن ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى	خەلەكە گەۋەھاستىن ..... 1 بۆ ھەر گروپەکى

چالاکیئن کریاریئن بهندان

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقىگەھى
چالاكييىن كريارييىن بهندان

دروستكرنا مودىلهكى بۇ دوهندبۇونا DNA و دروستبۇونا پروتىنان

بهندى 8

چالاكييىا بنەرەتى

داهاتين فيرکارىي

شارەزابى

كەرسىتە (ماددە)

- مودىلهكى بۇ DNA دروست دكەت و شلوغە دكەت.
- مودىلهكى بكاردىنيت دەربىرىنى ژ كريارا دوهندبۇونى دكەت.
- مودىلهكى بكاردىنيت دەربىرىنى ژ كريارا دروستبۇونا پروتىنان دكەت.
- نياسين.
- دروستكىرنا مودىلهكى.
- كارتهكا شىيەھينكەبى (ژمارە 4)
- كارتهك بۇ توماركرنا تىيىيان $12.5 \text{ سم} \times 7.5 \text{ سم}$ (4 دانه)
- دهمبوسىن رەنگاورەنگ 60 دانه (15 سوور، 15 شىن، 15 زەر، 12 كەسل، 3 سې).
- پىنۋىس بۇ نەيىسىنما جىيڭىر.
- مژۆگىن پىشقەخوارنى ب دوو رەنگىن جودا، پارچەكى هەر پارچەيەك 3 سم بىت، ژمارە 60 پارچە بن.
- پاستەيدەكى مەترى
- بىگرىن كاغزى، 60 دانه.
- مەقسى.

1. وەسفا پىتكەتەيا DNA بکە.

پاشىنەيا زانستى

2. ياسايتىن جووبۇونا تفتىن نايترۆجىنى بىزە.

3. پىنگاۋىن دوهندبۇونا DNA بەرى دابەشبۇونا خانەبى بىزە.

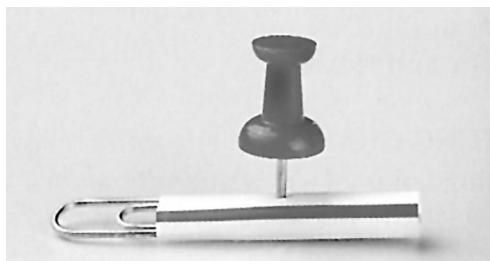
4. رۆلەن mRNA و rRNA و tRNA دروستبۇونا پروتىناندا چىيە؟

5. وەسفا ھەر دوو كريارييىن كويىكىرنى و وەرگىرانى بکە.

پىّرابۇون

پىشقا أ دروستكىرنا مۆدىلەكى بۇ DNA .

1. هشىارىيە: دېيت ئاميرىن تېرىپىن بەنەنگەر ئەگەر ئۆشبوونان ب ھشىارى سەرەددەرىي دەگەل دەمبۇسان بکە. دەمبۇسەكى تا نىشا درېزىيا وى دەزۈكە كا پىشقەخوارنىڭ رەنگەكى ب چىلىنە، ھەر وەكى د شىۋىھىي خارىدا. بىگەرەكى كاغەزى ز لايەكىقە پالىدە دناف ھەر پارچەيەكى مۇزۇكىدا تابىگە دەمبۇسى.

2. ب ھىلانا دەمبۇسان لىسەر ھىلەكى راست، بىگرى كاغەزى بى پارچەيَا خودان دەمبۇسا شىين، بکە د لايى قەكىيدا ز پارچەيَا خودان دەمبۇسا سور. ھىندهك پارچەيىن دى يىن مژۇكى لىسەر لايى پارچەيَا خودان دەمبۇسا سور زىدەبکە، و ب ۋى پىزىبەندىيى: كەسىك، زەر، شىن، زەر، كەسىك، سور، سور، كەسىك. پىشقىسى نەسىپىنەن چەسپىاي بىكاربىنە بۇ نەسىپىنە پەيشا «سەر» ل لايى پارچەيَا شىين. ئەف زنجىرىيە ز پارچەيى نىشا مۇدىلا تەبىي ئىككىيە.

3. وەلىكە ھەر نيوكليلوتايىدەك ب رەنگەكى جودا ز رەنگىن دەمبۇسان نواندى بکەت و ب ۋى شىۋىھى: سور = ئەدىنин، شىن = گوانىن، زەر = سايتۇسىن، كەسىك = سايمىن.

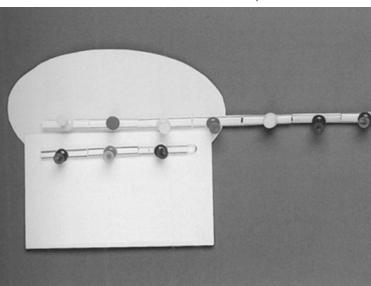
4. نىشا دى ز مۇدىلى خۆيى ئىككى دروستىكە. دەستپىكە ب پارچەيەكى زەر بەرامبەر دەمبۇسا شىين ل (سەرئى) مۇدىلى تەبىي ئىككى. دەمبۇسان لىسەر ھىلەكى راست بەھىلە. پارچەيىن ۋى زنجىرىيە دووىي يىا DNA پىكىفە گرىيدە، لەدەپ ياسايسىن جوتىوونا نەتىئەن نايتروجىنى.

5. پاشتى ب دوماھىيەن تە ز دروستكىرنا مۇدىلەكى بۇ ئىتكى پارچەيَا DNA ، وىنەيەكى سادە بۇ مۇدىلى خو بدانە د قالاھىيىدا. پىشقىسىن رەنگا و رەنگ بىكاربىنە بۇ نواندىن رەنگىن دەمبۇسان. دەقىت وىنەيى تە ئەوان ھىممايان ب حوقە بىگرىت ئەۋىن دەستىشان دەكەن كا ھەر نيوكليلوتايىدەك د وىنەيى تەبىي سادەدا ب چ رەنگ ھاتىيە نواندىن.

پشكا ب - دروستكرنا موديله‌كى بۇ دووهندبۇونا DNA

- .6. هردوو زنجيرەيان ب شىيوه يەكى تەرىپ دانە سەر مىزى كى دەمبوسا «سەر» شىن يېن زنجيرەيا ئىككى بەرامبەرى دەمبوسا «سەر» زەر ژ زنجيرەيا دووئى بىت.
- .7. كارەكى رۇونكىرنى بۇ دووهندبۇونى بجهىينە ب رېكاكى دانَا دووريانا دووهندبۇونى ل ھردوو دەمبوسىن «سەر» ئەۋەن باسلى ھاتىه كىن. پارچەيىن مژوکىن پېقەخوارنى يېن ماينلى زىلەبکە بۇ تمامىكىدا مودىلەكى نوى بۇ DNA بى پابەندىدە ب ياسائىن جوتىبۇونا تفتان.
- .8. وىنەيەكى سادە بۇ دووهندبۇونى DNA د ۋالايىتدا دانە. ناقىن دووريانا دووهندبۇونى و پارچەيىن DNA يېن بنەرت و پارچەيىن DNA يېن نوى بدانە د وىنەيى خۆرىي سادەدا.

پشكا ج - دروستكرنا موديله‌كى بۇ دروستبۇونا پروتىنان

- .9. هردوو زنجيرەيىن ئىك ژ هردوو مودىلەن DNA ب تەرىپى دانە سەر مىزى.
- .10. پىنگاڭا ئىككى دووبارە بىكمە، لى پارچەيىن مژوکىن پېقەخوارنى ژ رەنگى دى بكارىيە.
-
- .11. هردوو زنجيرەيىن DNA ژىكىۋەكە، و زنجيرەيا DNA يالاپ راستى وەڭ قالب بىكارىيە بۇ كويىكىرنا mRNA كو كويىكىرنى ژ سەرئى پارچەيى دەست پى بىكە تا دگەھىيە دووماھىيَا وى ئەۋۇزى ب زىلەكىرنا پارچەيىن mRNA يېن تمامىكەر بۇ پارچەيىن زنجيرەيا DNA.
- .12. وىنەيەكى سادە بۇ مودىلى mRNA چىكە ئەۋى ٗ تە ژ پارچەيا DNA كويىكىرى.
- .13. پشت يەستى بىكە ب حىشتەيى 1-8 ژ بەرپەرى 163. دېرتۇو كا تەدا، و وىنەيى فوتۇغرافىلى ل لاپى چەپى و نافى وان ترشىن ئەمەن ئەۋقىن دى پىندىنى بىي بۇ ورگىرانا مودىلى خۆرىي mRNA ل سەر كارتىن نەقىسىنە ئىيىنەن بىقىسىسى. كارتىن (رایووسوم) يېن شىيەھىكەمىي بىكارىيە بۇ دروستكرنا مودىلەكى بۇ ورگىراني.
- .14. پىزىبەندىيە ترشىن ئەمەن ئەوا ژ ورگىراني بەرھەماھاتى بىقىسىسى.
- .15. جەھى كاركرنا خۇ پاقۇ بىكە و دەستىن خۇ بىشو بەرى ژ تاقىگەھى دەركەفى.

شلوقهکرن

1. رېزبهندیبا تفتین نایتروجینی بۇ وى گەردا DNA ياتە دروستکرى بىقىسىه ب بكارئىانا
ھىماكىن خوارى: سوور=ئەدەن، شىن=گوانين، زەر=سایتوسىن، كەسل=سايمىن.

---

2. ھەۋەركرنه كى بىكە دناۋىھەرا مۆدىلى DNA، بىز ژ دووهنىدبوونى بەرھەمھاتى و مۆدىلى DNA
بىز بىنەرتەت.

---

3. پىشىنبىكە دا ج پويدەت ئەگەر رېزبهندیبا جووتىن نيوكىلىوتايدان د مودىلى ژ دووهنىدبوونى
بەرھەمھاتى نەوهەكەھەقبايە دگەل رېزبهندیبا جووتىن نيوكىلىوتايدان د مودىلى بىنەرتەدا.

---

4. پەيوهندى چىيە دناۋىھەرا كۆدۈنى د mRNA دا و دژە كۆدۈنى د tRNA دا و وى ترشى ئەمىنىي ئەو ھەلدگەرىت؟

---

5. كۆدۈتىن mRNA بۇ رېزبهندیبا DNA يال خوارى بىقىسىه: CTG TTC ATA ATT
mRNA جووت دىن. خشتەمىي 1-8 ژ پەرتۇو كا خۇ بكارىيىن بۇ وەركىرانا كۆدۈنان بۇ ترشىن ئەمىنى.

---

6. ئەگەر تە لايى خەلەت بىز گەردا DNA كۆپىكىر، دا ئەنجام چ بىت؟ و دا چاوا كاركەتە سەر وان پروتىن لەش بەرھەمدەيىت؟

مۆدىلەكى دىزايىن بىكە كۇ نواندىنا خانىيەكا ناڭلۇ راستەقىنە بىكەت. ئەقى مودىلى دگەل ھەردوو مۆدىلىيەن تە دەقى چالاکىيىدا دروستكىرىن بكارىيىن دا دىيار بىكەي كا ل دووهنىدبوون و كۆپىكىر و پىنگاڭاڭىن كريارا دروستبۇونا پروتىنان ل كىرى پويدەت.

قەكۈلۈنەكا زىددەبار

داهاتین فیرکاری

پروگرامی تاقیگاهی
چالاکیین کریاریین بهندان

ناش

بهروار پوّل

بەندى ٩ چالاکییا بەرەتى

شلوّقەكىدا نەخشەيىن كرۇمۇسۇمى

- نەخشەيەكى كرۇمۇسۇمىي مروّقى دەھىئە دروستكىن بېرىكا رېزكىدا كرۇمۇسۇمان لدویىش درېزىيا وان، و جەھى ناڭەندە پارچەبىي و شىۋازىن دابەشكەرنا هىلان تىدا.
- دى ھېئە دەستىپاشانكىن كانى نەخشەبىي كرۇمۇسۇمى بىي دروستە يان نەبىي دروستە.
- ھەبۇونا ھەر تىكچۈونە كا بۆماوهىي دەستىپاشان دكەت، و كارتىكىدا تىكچۈونا بۆماوهىيى تاكى وەسف دكەت.

دەرئەنجامىن فيرکارىي

شارەذايى

- نىاسىن
- وەسفكىن
- شلوّقەكىدا
- دروستكىدا نەخونەكى

كەرسىتە (ماددە)

- شىيەھىيەكى ئاماھەكى بۆ دانا نەخشەيەكى كرۇمۇسۇمىي مروّقى (كاغمزە كا سېپى چوار ھىيل تىدا دكىيشاينە و ھەزىزمارىن جۇوتىن كرمۇسۇمان ز 23-23 دىندا دابەشكەرەن).
  - وىنەيىن فۇنۇڭرافىيەن مايكىركۈپىي يىن كرۇمۇسۇمىن خودان تىكچۈونە كا كرۇمۇسۇمى.
  - نەخشەيەكى كرمۇسۇمىي مروّقى بىي ساخلمە
  - راستەيەكى مەترى
  - مەقەس
1. نەخشەبىي كرۇمۇسۇمىي مروّقى چىيە؟ وەسفا نەخشەيەكى كرۇمۇسۇمىي مروّقى بىكە.

پاشىنەيا زانسىتى

2. ھەقەركرنى بىكە دنابېھرا ھەردو پېرابۇوتىن كو دەھىئە بكارئىنان ژ بۇ بەھەستقە ئىنانا خانەيىن پىندىفى بۇ بەرھەقەكىدا نەخشىيەكى كرۇمۇسۇمىي كۆرپەلە.

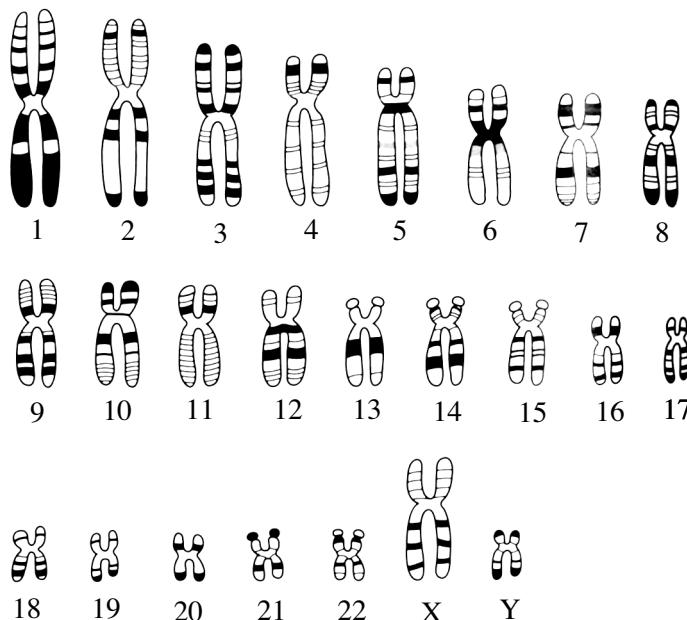
3. چوار جورىن بازداشىن كرۇمۇسۇمى بىزە كو دشىن بەھىئە نىاسىن بېرىكا بەرھەقەكىدا نەخشىيەكى كرۇمۇسۇمىي كۆرپەلە كى.

4. نافىي وى تىكچۈونا بۆماوهىي بىزە ئەوا لىدەف وان كەسان رويدەت يىن خودان كرۇمۇسۇمى 21 بىزە.

- پیراپوون** ۱. وینهیه که فوتوگرافیه مایکروسکوپی بدەستخوچه بینه، ول وی پیتی هشیار به ئەمما وی کەسی خانه ژى هاتىن وەرگرتىن دەستتىشاند كەت.

هشیار بە: نە ب لايى سەر و چاۋ و لەشى خۇقە ھەمى دەمما بېرى. وینهیئن فوتوگرافىيەن مایکروسکوپى ب هشیار يقە بېرى. ژى پشتىراست بىھ كۆ تەل دور ھەر كروموسومەكىي ماوهىيەكى بىچويىك بىھىلائى.

كروموسومان د جووتىن وەكھەقدا رېز بکە. دوو كروموسومىن د ھەر جووتە كىدا دى ھەمان درېشى ھەبىت و نافەندە پارچەزى د ھەر دوو كاندا دى د ھەمان دەفرىدا بىت. راستەيى بكارىيەن بۇ پىغاناندا درېشىيا كروموسومى و دەستتىشانكىرنا جەھى نافەندە پارچەيى. شىۋازىن دابەشكىرنا ھېلان د كروموسومىن وەكھەقدا دى د وەك يەڭ بن، و دېيت ھارىكاريما تە بىكەن د دروستكىرنا جووتىن كروموسوماندا. شىۋەيى ۱ دى ھارىكاريما تە كەت بۇ ب رېكخىستنا كروموسومىن نەخشىمىي تە.

شیوه‌بی 1 ریز کرنا کرو موسویین مرؤفه کی ساخلم

۴. جووٽین کروموسومان لدویش دریثیا وان ریزبکه. ژ مهزترین کروموسوم دستپیکه و همه بچویکترین نیک.

۵. هر جووته کی کروموسومین وکهه ش ب نویسینه ب وی شیوه یقنه ئهوي هاتیه بهره فکرن بو نخشنه بی کروموسومین مرؤشی، ناخنده پارچه بیان بدانه سمر وان هیلین بوشی چندی هاتینه بهره فکرن. دریثترین کروموسوم بدانه د جهی ۱ دا و کورترین کروموسوم د جهی ۲۲ دا. هردو تو خمه کروموسومان بدانه د جهی ۲۳ دا.

۶. ئه شیوه بی هیلکاری ته چیکری نه خشنه بی کروموسومیه. نه خشنه بی خوبی کروموسومی شلوغه بکه بو دهستیشانکرنا تو خمی تاکی. د شروعه کرنا خودا وان پیزانین د خشتنه بی ۱ دا هاتین بکارینه.

خشتەيى تىكچوونىن بۆ ماودىيىن ژ هەزمارا نە سرۇشتىا كرومۇسۇمان

نافى تىكچوونى	كرومۇسۇمى خودانى تىكچوونى	وهسفا تىكچوونا بۆ ماودىيى
ديارىكا داون يان سېتكىيا كرومۇسۇمى 21	21	47 كرومۇسۇم؛ زىزە پاسقەمان دگەل سەخلەتىن جوداڭرىن ديارىكى؛ دېيت وى كەسى تىكچوونىن دلى ھەبىن و ئارىشەيىن ھەناسەدانى.
ديارىكا ئىدوارد يان سېتكىيا كرومۇسۇمى 18	18	47 كرومۇسۇم؛ زىزە پاشقەمانەكى دۇزار، نەدرۇستىپەن گەلەك ئاشكرا د كۈچكى سەرىدا و د ھەزىزى و ھەردوو بىبياندا، مەن دېيى دەستىپەكى زارۇكىدى.
ديارىكا باتق يان سېتكىيا كرومۇسۇمى 13	13	47 كرومۇسۇم؛ فەرمانىتىن دەماخىيىن نە سرۇشتى بشىۋەيەكى دۇزار؛ نەدرۇستى د سەرۇچاقاندا؛ مەن د ۋىئى دەستىپەكى زارۇكىدى.
ديارىكا تېرىنەر	دەمېيىدا كرومۇسۇمەكى X بىتى	45 كرومۇسۇم؛ لەھف مېيان بىتى؛ كرومۇسۇمەكى X بىتى نىنە: ديارنبوونا سېفەتىن توخىيىن دووهەمى؛ خىشى (نەزوکى).
ديارىكا كلينفاتمر	كرومۇسۇمەكى X بى زىدە د تاكى نېردا (XXY)	47 كرومۇسۇم؛ لەھف نېران بىتى؛ نەزوکى؛ دوو گونىن بىچوپىك.
ديارىكا	كرومۇسۇمەكى Y بى زىدە د تاكى نېردا	47 كرومۇسۇم؛ بىتى د نېراندا؛ شىانىن بېرگۈنلى يېن نىزم.
مېيا سېتكە كرومۇسۇمەن	كرومۇسۇمەكى X يازىدە د مېياندا (XXX)	47 كرومۇسۇم؛ رويدانان نەزوکى ھەندەك جاران؛ شىانىن توخمى

7. ئەنجامىن خۇ د خشتەيى دەھىتىا بنقىسىه. داتايىن خۇ بىكە ناڭ داتايىن ھەۋالىيىن خۇ د پولىدا.

خشتەيى 2 كۆما داتايىن پۆلۈ

نافى تىكچوونى	توكىم	حالەت	تىكچوونا كرومۇسۇمى
A			
B			
C			
D			
E			
F			
G			
H			
I			

8. جەھى كارى خۇ پاقىز بىكە وەھەردوو دەستىپەن خۇ بىشوو بەرى تو ۋ تاقىيگەھى بەھەشى.

1. ئەو كۆرپەلى نەخشەيى تەيى كرومۇسۇمى دەربېنى ۋىزىدەكت مىيە يان تىزە؟ تە چاوان
ئەڤ چەندە زانى؟

شلوقەكرن و دەرئەنjam

2. ئەرى كۆرپەلى چ تىكچوونەك ھەيە؟ بەرسقا خۇ رۇونبىكە.

شلوقه‌کرن و ده‌رهنجام

3. وەسا بدانە کو دوو قوتاییان کارکر ل سەر ھەمان وېنېي فوتوگرافىي مایکروسکۆپى. و يېڭىز وان گەھشتە دەرئەنجامەكى کو ئەوي تاكى دياردەيا داون ھەيە، و قوتايى دووئى گەھشتە دەرئەنجامەكى کو وي تاكى دياردەيا پىدوارد ھەيە. چاوان چىدىيەت ئەقە رۇوبەدت؟
-
-
-

4. چاوا تو خمىي وى تاكى ئەوي پىر ژ دوو تو خمە كرۇمۇسۇمان ھەي دەيتە دياركىن؟ بەرسقا خۇپۇن بکە.
-
-
-

5. دەقىي چالاکىيىتاقة گەھيدا تە نەخشەيىن كرۇمۇسۇمى پىشكىن کرن داکول دويىش ھەبۈونا ھەۋمارىيەن نە دروستىن لەشە كرۇمۇسۇمان و تو خمە كرۇمۇسۇمان بىگەرھى، كېڭىز بار وەسا دىارە كو كارتىكىرنا وى د ساخلمىيىتاكىدا پىرە، سىتكىيىا لەشە كرۇمۇسۇمى يان سىتكىيىا تو خمە كرۇمۇسۇمى؟
-
-
-

6. وەسا بدانە کو تاكەكى باز دانا لادانا كرۇمۇسۇمەكى ھەيە. دەقى بارىدا نەخشەيىن كرۇمۇسۇمى دى چاوان دىار بىت؟
-
-
-

7. چاوان دىبت کو شىۋازىن ھىلان د كرۇمۇسۇماندا د گىرنگ بن بۇ نىاسىينا باز دانا وەرگەرپانى؟
-
-
-

8. ھەندەك تاقىگەھىين نۇزىدارى نەخشەيى كرۇمۇسۇمىي ھەندەك خانەيىن تاكى ددانى بەرى بىگەنە دەرئەنجامان ل دور ساخلمىيىتاكى، ئەرى تو ھزر دكەى کو ئەقە يا پىدىفىيە؟ بەرسقا خۇشۇقە بکە.
-
-
-

سىتكىيىا كرۇمۇسۇمى پويىدەت دەمى تاكى سى كويىيەن ھەمان كرۇمۇسۇمى ھەبن. ئىكەنەيىا كرۇمۇسۇمى پويىدەت دەمى تاكى كرۇمۇسۇمەك بىتى ھەبىت ژ جوو تەكى دياركىرىي كرۇمۇسۇمان. دەقىي چالاکىيىتاقىگەھيدا تە نەخشەيەكى كرۇمۇسۇمىي كۆزىلەكى پىشكىن بىكەر داکول دويىش ھەبۈونا سى جورىن جوداينىن سىتكىيىن كرۇمۇسۇمى بىگەرپىي. ل دويىش ھەرە كا بۇچى دىتنا ئىكەنەيىن كرۇمۇسۇمى گەملەك يادويىرە و ياكىمە؟

قەكۈلىنەكا زىددەبار

چالاکیئن تاقیگەھیئن بلهز
(کۆما اٰ)

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقىگەھى

چالاكييىن تاقىگەھىيىن بلەز

ناش

بەروار پۆل

أ - 6

چالاكييىا بنەپەتى

ھەڙماركرنا رېڙھييىن مەندلى

- وان رېڙھيان دھەڙمیريت يىن مەندلى د بەرەبابى دووپدا ب دەستقەئىان.

دەرئەنجامىيىن فيرکاري

- رەفەكىن.
- نياسينا شىوازان.
- رىكھستىا داتايىان.

شارەزايى

تو دشىيى وان رېڙھيا بەھەڙمیرى كو مەندلى د بەرەبابى دووپدا ب دەستقەئىانىيە بۇ وان سەخلهتىن ۋە كۈلىن ل سەر كرین.

پاشينەيا زانستى

پېرەبۈون

خشتەيى داتايىان

پېڙھ	ئەنجامىيىن بەرەبابى دووپ	سەخلمەن
1 : 3.15	705 مۇر 229 سې	رەنگى گولى
	6.022 زەر 2.001 كەسك	رەنگى توْقى
	5.474 قرمچى 1.850 مولى	پووبىي توْقى
	428 كەسك 152 زەر	پەنگى كەلىكى
	882 چى 299 كەمەرە زراف	شىوهبىي كەلىكى
	651 تەورەبى 207 گوپىتكى	جەنگى گولى
	787 درېز 277 كورت	درېزىيىا پووهكى

شلوْقەكىن

1. بۇ تەمامكىرنا قى نەخشەي رېڙھيا هەر دژە رۇخسارەكى بەھەڙمیرە.

2. رېڙھيا هەر جووتهكى ژ دژە رۇخساران ل سەر شىوهبىي دەقى، ول سەر شىوهبىي كەرتى بىزە.
ھەر بۇ نموونە ژى، سى گولىن مۇر بۇ يەڭى گولا سې 3/1 .

3. ھەر دەنەنە گەنەر ئەردى داتا رېڙھيا 1:3 د بەرەبابى دووپدا بۇ ھەرىكى ژ وان سەخلهتىن
ۋە كۈلىن بۇ كرین پشتەاست دەمن؟

داھاتىن فېركارىي

پروگرامى تاقىگەھى

چالاکىيىن تاقىگەھىيىن بلهز

أ - 7

چالاکىيىا بنەپەتى

پېشىنىيا ئەنجامىن جووتبوونان ب بكارئىانا

ئەگەران

- ئەگەربكاردھىن بۇ پېشىنىيا جووتبوونىن بۇماوهى.

• هەۋمازىرىن

• بجهئىانا پېزانىنان

دەرئەنجامىن فېركارىي

شارەذايى

پاشينەيا زانستى

دەپەرىشىكىدا ئەليلى B موى رەش بى زالە ل سەر ئەليلى b موى قەھوايى. دشياندا يە راھىيان ب رېيىا بىكارهينا ئەگەران بەھىنە كىن بۇ پېشىنىيىكىن ئەنجامىن جووتبوونىن بۇماوهى، ب رېيىا تەمامكىن شەرقە كىن ئەقان پرسىارىن ل خوارى. چوار گوشە يَا پۇتىيى بۇ ھەر پرسىارەكى وينەكىش بىكە.

1. ئەگەرىن ب دەستقەئىانا بەرەبابى يەكپە و زال (BB) بەھەزمىرە كۈز جووتبوونا دوو بايىن دوو رە (Bb) پەيدا دىن.

شلوّفەكىن

2. ئەگەرىن ب دەستقەئىانا بەرەبابى دوو رە بەھەزمىرە كۈز جووتبوونا بايەكى دوو رە (Bb) و بايەكى يەكپە و بەزىيىو (bb) پەيدا دىن.

3. ئەگەرىن ب دەستقەئىانا بەرەبابى دوو رە بەھەزمىرە كۈز جووتبوونا بايەكى يەكپە و زال و بايەكى يەكپە و بەزىيىو پەيدا دىن.

4. ئەگەرى ب دەستقەئىانا بەرەبابى يەكپە و زال بەھەزمىرە كۈز جووتبوونا ناقبەرا بايەكى دوو رە و زال و بايەكى يەكپە و بەزىيىو پەيدا دىن.

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقيگه هي

چالاكىين تاقيگه هيين بلەز

ناش

بەروار پۆل

٨ - ١

چالاكىيا بنەرهتى

شلوّقه كرنا ئەنجامىن لىكدانا تاقيكارى

- بوماوه باهتى رووهكه كى ديارد كەت ب رىكا بكارىيانا لىكدانان تاقيكارى.

- شلوّقه كردن
- لىكدان
- پييشاندان
- دەرئەنجامكىرن
- پىشىنىكىرن

دەرئەنجامىن فيرکاري

شارەزايى

تو دشىي لىكدانان تاقيكارى بكارىيى بۇ دياركرنا رووهكه كا گول مۇر كا يادوو رەھ PP يان ئىك رەھ و زالە Pp. چوار گوشەيىن هەر ئىك ژ قان چوار گوشەيىن پوتىتى تۈرى بکە.

	(P)	(p)
(p)		
(p)		

شىودىيى ب رووهكه ئىك
پەھ (Pp)

	(P)	(p)
(p)		
(p)		

شىودىيى أ رووهكه دوو
پەھ (Pp)

پاشينەيا زانستى

شلوّقه كرن

1. دياربکە كا ئەو پىتىن ل لايى سەرى و لايى تەنىشتى بى د ھەر چوار گوشەكىدا ھەين دەربېرىنى ژى دەن.

2. دياربکە كا پىتىن دناف ھەر چوار گوشەكىدا ھەين دەربېرىنى ژى دەن.

3. پىزەيا روخسارە باهت و بوماوه باهتىن چاھەرېكىرى ھەزماز بکە، ئەگەر باب خودان بوماوه باهتى نەديار بۇ سەحلەتى بى ئىك رەھ بىت (شىورىيى ب).

4. ھزە كا رەخنه گر بوماوه باهتى رووهكه كا گول مۇر چىيە ئەگەر نىقا رووهكىن F1 گول سېپى بن.

داهاتین فیرکاری

پروگرامی تاقیگههی
چالاکیین تاقیگههیین بلهز

۹ - آ

چالاکییا بنرههتی

- پیزبهندیا ترشین ئەمینی د پروتئیندا دیاردکەت ب پیکا بکارئینانا کودى بوماوهی.

- نیاسینا شیوازان
- لیکدانان پیزانینان

کیراتین تیکە ژ پروتئین د مویداھەی کوپیکرن و ورگیرانا جىنى پەرپرس ژ کیراتینی د خانەیین دیارکریپن پیستیدا روپىدەت زنجىرەيا پېتىن ل خوارى دیارکرى نواندنه بۇ پیزبهندیا نیوکلىوتايدان د پارچەكىدا ژ گەردا mRNA کو ياخاتىه کوپیکرن ژ جىنى پەرپرس ژ کیراتینى. دشياندایە ئەف زنجىرەيا mRNA و کودى بوماوهی د خاشتەبى ل خوارىدا بھېنە بکارئینان بۇ دیارکرنا هندهك ترشین ئەمینی د کیراتینیدا.

mRNA د کودون

ياساپا نيكى	U	C	ياساپا دووئى	A	G	ياساپا سېسى
U	UUU UUC UUA UUG	UCU UCC UCA UCG	تايرۆسين سيرين وهستان ترىتوغان	UAU UAC UAA UAG	سستين وجستان گلۇتامىن AGU	U C A G
	CUU CUC CUA CUG	CCU CCC CCA CCG	ھىستىدىن پرولين گلۇتامىن AGU	CAU CAC CAA CGA	CGU CGC CGA CGG	U C A G
	AUU AUC AUA AUG	ACU ACC ACA ACG	ئەسپەرجىن سرىزىن لايسين AGU	AAU AAC AAA AAG	سېرين ئەرجنىن ئەرجنىن AGA	U C A G
	GUU GUC GUA GUG	GCU GCC GCA GCG	ترشى ئەسپاراتيك ئەلانين ترشى گلۇتامىك GAG	GAU GAC GAA GAG	GGU GGC GGA GGG	U C A G

1. پیزبهندیا ترشین ئەمینی ئەواز ورگیرانا قى پارچەيا mRNA بەرەمدەھىت بىقىسىه.

2. دژه کودونى بۇ ھەر گەرددەكا tRNA ئەۋى دى ب قى پارچەيا mRNA قە دھېنە گىريдан ديار بىكە.

دەرئەنجامىن فیرکارى

شارەزايى

پاشينەيا زانستى

3. هزره کارخنه گر پېزېندیا نیوکلیوتایدان د پارچه‌ها DNA دا بنقیسه ئەوا بارچه‌ها mRNA يا د بەرپەپى بۇرىدا لېھر ھاتىه كۈپىكىن.

4. هزره کارخنه گر پېزېندیا نیوکلیوتایدان د پارچه‌ها DNA يا تەمامكەر بۇ پارچه‌ها DNA د بەندى 3 دا ھاتى بنقیسه.

چالاکييں تاقيگه هييں ته کنولوجيا
زينده يى
(گروپى د)

د - 1 چالاکیبا بنهړه‌تی

دھرئه‌نجامیں فیّرکاری

شاره‌زایی

که‌رسنه (مادده)

- DNA ژ خانه‌یین جه گمرا چیلی دهیته جودا کرن و کومکرن.
- شیوه‌یی DNA نئوا ژ خانه‌یه کی دھرئینا و هسف دکهت.
- جهی DNA د خانه‌یه کیدا و پېرابوونتین دھرئینانا وی و هسف دکهت.
- دھرئینانا DNA ژ خانه‌یه کا گیانه‌وهری DNA پېچانا
- پارچه‌یه کا جه گمرا چیلی 2Cm^3
- کوّلک
- گیراوی SDS / NaCl (10ml)
- لوله‌یه کا پله‌دار (سلندهر)
- بهرکوشکی تاقیگه‌هی
- بهرچاڅکیں پاراستنی
- هملګری بوریین تاقیگه‌هی
- بوریه کا تاقیکرني
- ئیساننول 70% (4ml)
- حمله کا فه ګوهاستنی
- حموزا نافی - بهفر
- خیزی هویر
- گوزه (گمله‌ک پارچه‌یین، 12 سم $\times$ 12 سم).

ئارمانج

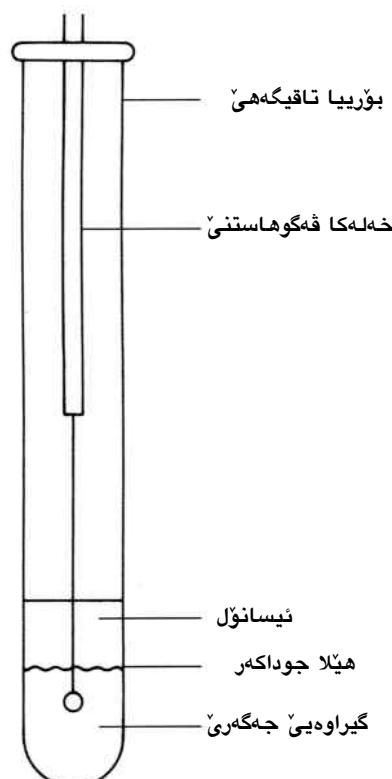
پاشینه‌یا زانستی

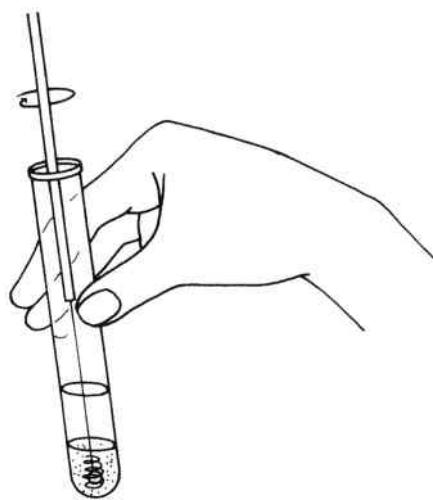
و هسا بدانه کو تو پراهینه‌ره کی د تاقیگه‌ها تاواناندا ل بازیری، تو دی پرابی ب هاریکاریکرنا ته کیکاری تاوانان د گمله‌ک تاقیکرتن ویدا و د پېرابوونتین وی یین سروشتی دا. یېلک ژ پېرابوونتین ته کیککار ب شیوه‌یه کی هر دم دکهت دھرئینانا DNA یه ژ خانه‌یان و پاقټکرنا وی. DNA بی خوری (پاقټ) بو هاریکاریکرنا بهره‌فکرنا شویتبلا DNA يه ئهوا پشکداری د چارمه‌سرکرنا ئاریشه‌یین تاواناندا دکهت. داکو بهیته پشتراستکردن کو تو چاوانیا بجهه‌ینانا کریاری ب شیوه‌یه کی راست درانی، ته کنیککاری داخاز ژ ته کر کو تو DNA ژ پارچه‌یه کا جه گمرا چیلی بینیه ده و وړیچی و بهری خو بدھی.

دھرئینانا DNA ژ خانه‌یان و پاقټکرنا وی تشهه کی زوری گرنکه د بیافی ته کنولوچیا زینده‌یدا، دھرئینانا DNA و شروقہ‌کرنا وی دوو پېنگاټین دھستپیکنیه بو شروقہ‌کرنا DNA و چیکرنا شویتبليئن DNA یین هندهک تakan، و ب مهره‌ما دروستکرنا زینده‌وهران ب ئندازه‌یا بوماوهی داکو بهیته بکارئینان د بهره‌مئینانا مادده‌ین ب مفا وکی ئهنسولینی و ئهنتیا یوتیکان و هورمونان. کریارا دھرئینانا DNA ژ چ زیده‌ره کی بیت، ئمغان پېنگاټین دهین بخوچه دگرت، پېنگاټا ئیکی بو دھرئینانا DNA ژ خانه‌یه کی ئهوده کو خانه‌یی وهلیکهت پېغیت. یېلک ژ پېکین بهره‌لاف کو خانه‌یی وهلیکهت ب پېغیت هیرانا پارچه شانه‌یه کیهه دگه مادده‌یه کا زړیا نافه‌ندی د هاونه کیدا بدھستکی وی، پاشی گیراویه‌ک کو خوییا NaCl و شله‌یه کی پاقټکرني کو ئاولتیه د یان سلفوناتا دودوسیلا سوڈیومی، تیدایه دهیته بکارئینان بو همله‌شاپندا چهوری و پروتینین په دهیا خانه‌یی، ههتا دبیته مادده‌یه کی وکی شیری، ول دوماهیی دی ئیثانول بو هیته زیده کرن. و ژ بهر کو DNA دشیت د ئاقیدا بحملیت، لوما زیده کرنا ئیثانولی دی بیته ئه ګهري نهشتانا وی، یان جودابوونا وی ژ گیراوی، ول دویفحویه‌لانا همه‌ی پکهاته‌ین خانه‌یی یین کو نهشین د ئیثانولیدا بحملیت. ول دوماهیی دی دشیاندا بیت کو DNA لدور حمله کا فه ګوهاستنی بهیته پېچان و ژ بورییا تاقیکرني بهیته راکیشان.

 پی‌رابوون

1. به رچافکین پاریزه‌ر بکه چافین خو و بهر کوشکی تاقیگههی بکه به رخو.
2. پارچه‌یه کا جه‌گمرا چیلی بکه د هاویندا. هنده‌ک دندکین خیزی بکه سهر.
3. SDS/NaCl 10ml یین گیراوه‌بی Cl برپیزه هاوونی.
4. دهستکی هاوونی بکارینه بو هیرانا پیکه‌تاهیان ههتا همه‌سی دهینه گوهه‌پین و دبنه شله‌یه کی تیر. هشیاری: هشیار به داکو فی تیکه‌ملی گهله‌ک تیکه‌نده‌دی.
5. چهند تیخین (شاش)ی بکه د کوچکی‌دا. نافروکا هاوونی بکه سهر کتانی (شاش)ی دا بچیته بو ریه کا تاقیگههی ههتا ب کیمی 2ml یین فهربیشا شله‌ی د بو رییدا کوم بیت. هشیار به: که رسته‌یین شیشه‌ی زویکا دشکین. دهه شکه‌ستنا شیشه‌ی بان رویدانا برینداریه کی، شیشه‌یین شکستی بان مادده‌یین رشتی نه را که‌هه نه‌گهه ماموتستای ته‌ز ته داخاز نه‌که‌د.
6. بو ریا تاقیگههی بدانه د گهه‌ماقا نافیه بفری دا.
7. 4ml یین ئیسانولی ته‌زاندی، د لوله‌یا پله‌دار یا پاقژدا بیچه.
8. بو ریا تاقیگههی ب شیوه‌یه کی خار ب گوشی‌یا 45 پله بکره هشیار به دهه تو ئیسانولی ته‌زی 4ml دکه‌یه سهر پهخی بو ری. هشیاری: ئیسانولی ب له‌زاتیه کا زور يان ب شیوه‌یه کی ئیکس‌هه سر گیراوه‌بی جه‌گمری دهه تو ئیسانولی دکمیه ناف بو ریا تاقیکرنی، چاخدیریا وی هیلا جوداکرنی بکه ئهوا د فی وینه‌ی هیلکاری خواریدا ده‌رکه‌فیت.

9. خەلەكە قەگۇھاستنىٰ ھىدى - ھىدى
و بەشىارى بىكە دناف بۆرپىيا تاقىكىرىتىدا ھەتا
دگەھىتە ھىللا جوداكرنى. خەلەكە قەگۇھاستنىٰ ب
تەناھى و ھىشىارى بلقىنە ب شىۋەھى بازنبى ھەر
وەكى د وېنەبى ھىلىكىاربى رەخى چەپىدا دىيار دىبىت
ئەف لۇقىنە دى بىتە ئەگەر ئىچاندا دەزىيەن درېزىن
DNA بېيچە داكو بشىٰ بىنى و سەخلىتىن وي
يىن فېزىيابى تەماشە بىكە. خەلەكە قەگۇھاستنىٰ
بلند بىكە و ژۇمى شلەبى د بۆرپىيا تاقىكىرىتىدا بىنە
دەرقە. و دەمى تو DNA درەكىشىيە ژ دەرقە
بۆرپىيا تاقىكىرنى، ھەول بىدە DNA توند بىكە،
پاشى جارەكادى خەلەكە قەگۇھاستنىٰ نقووم بىكە
داكو زىلەتەر DNA بىدەستخۇقەبىنى.

10. دەمى پېچان تەمام دىبىت، خەلەكە قەگۇھاستنىٰ رابكىشە دەرقە بۆرپىيا تاقىكىرنى، ب
فەگەپىنەقە بۇ ھەملەگىرى وي.

11. ل دويىش رېنمايىن ماموستايى خۇ، خۇ ژ كەرسىتەيىن خۇ رېزگاربىكە.

12. بەرى تو ژ تاقىگەمەي بىدەركەقى جەھى كاركىردا خۇ پاقۇز بىكە و دەسىتىن خۇ يشۇ.

13. وەسفا رووخسارى وي DNA بىكە ئەمۇي تەز خانەبىن ھويىرىيەن جەگەرا چىلى ورپىچاى.

شلوّقەكىن

14. مەرمۇم ژ زىلەكىرنا رەملى بۇ سەر جەگەرى د ھاونىدا چىيە؟

---

15. دى چ ل خانەبىن ھىت دەمى گىراوەبى SDS/NaCl دەكەنە سەرتىكەلى جەگەرى د
ھاونىدا؟

---

16. مەبەست ژ پارزىنىكىرنا تىكەلى جەگەرى ب كەتانى (شاش)ى چىيە؟

---

17. چاوا چارمه‌رکرنا DNA هاته کرن دا وله‌یهیت کو دشیاندا بیت بهیته دیتن و پیچان؟

---

18. چاوان تو دشیی دهستیشان بکهی کو ئهو مادده‌بی ژ بورپیا تاقیگه‌هی هاتیه راکیشان
یه DNA ؟

---

19. چاوان پاراستنا DNA دناف خانه‌یه کا گیانه‌وریدا دهیته ئېنجامدان؟ پیوه‌ندیبا فی جهی
چییه ب وان پیرابووتین پشت پی دهیته بەستن د فی چالاکییدا بۆ دهرئینانا DNA ؟

دەرئەنjam

20. تاییه‌گەندىن ته‌کنولوژیبا زینده‌بی ۋە كولىننان ل دور DNA ئېنجام ددهن. چاوان دېيت ئهو
پیرابوونا ئەفروكە تە پشت پی بەستى كارى وان بو ئېنجامدانا ۋە كولىننان ب ساناهى بکەت؟

---

21. لیبگەرە کانى شويتبلا DNA چییه و چاوان دهیته بکارئینان بۆ ھەقبرکرنا سامپلائن DNA
ژ ژىدەرین جودا. ديار بکە کا چاوان ئهو تە كىيىكا تو ئەفروكە د چالاکىيما تاقیگه‌هیدا فيربووی
بۆ چىكىرنا شويتبلا DNA دهیته بکارئینان.

بەرفەھەكىن ئاسوئىيىن
ھزرکرنى

22. ل پروژمىي جينومى مرونى بىگەرە، ئارمانجا وى چییه؟ چاوان دشیاندايە ئهو پیرابوونا تە
ئەفروكە بکارئیناي د فی چالاکىيدا بەتىه بکارئینان وە كو پشکەك ژ پروژمىي جينومى
مرونى؟

داهاتین فيرکاري

پروگرامي تاقىگەھى
چالاكييەن تاقىگەھىيەن تەكىنلۈجىيا
زىندەبى

تەكىنلىكىيەن تاقىگەھى: بوياغىرنا DNA و RNA

ناش

بەروار پۆل

د - 2

چالاكييەن تاقىگەھى

دەرئەنجامىيەن فيرکاري

شارەزايى

كەرسىتە (ماددە)

- كارەكى رپونكىنى بجهەئىنیت بۇ چاوانىا دروستكىرنا سلايدى گوپىتكا رەپا پىغازى ئاھەمىيەتلىكى دەرىشاندى.
- هەۋەركىنى دەكت دنافىبەرا جەھى RNA و جەھى DNA د خانەيىدا.
- دروستكىرنا سلايدى گوپىتكا رەپا پىغازا (*Allium sativum*) ياخوتى.
- بوياغىرنا نافكە تەشىن خانەيەكى رپووه كى ياخوتى.
- بكارئىنانا مايكروسکۆپا رپوناھىيى ئاۋىتى.
- كەھرى سلايدى
- پېنچىسىكى رپاسىي بى ب ژىيرەك
- كلينيكس (كەفيكىيەن كاغەزى)
- مايكروسکۆپە كا رپوناھىيى ئاۋىتى
- بەرکوشكى تاقىگەھى
- موېچنلەك
- بەرچاڭكىن پاراستنى
- ئامانەكى شىشەي گوپىتكىن رەھىن پىغازى ئىين تىدا كۆ بەرى نۇكە ئىين هاتىنە چارەسەركرن

ئارماناج

ئەنا نوکە تو ژ سەرەدانەكى بۇ تاقىگەها نەساخىزانىي زقىيەقە، كوتە بەرى خۇدا كەريارا ژىقەكرن و فەكولىنېكىرنا شانەيەكى گورچىسىكى. نۇزدارى قىا بىزانتى كانى لەمشى كەسەكى كوماۋەيەكى كورتە گورچىسىكەك بۇ ھاتىيە چاندىن ئەو گورچىسىك رەت كەريي يان نە. بوياغما مەسىلى كەمسىك - بايرۇزىن Y بكارئىنانا، داكو بىزانتى كانى خانەيىن ليمفى ل دور لولولەيىن خۇنىنى كوم دىن، و ئەقەزى ئامازەيەك بۇ رەتكىرنا چاندىن ئەندامى. ئەقان خانەيەن د سايتولازمىدا RNA ھەيە، و دى رەنگى پىغازى وەرگىرت دەمى دەھىتە بوياغىركرن. ئەقى نۇزدارى هەندەك بوياغ داتە داكو لىسەر خانەيىن رپووه كى تاقى بکەي و گوتە تە كوتۇ دەشىي بوياغىي بىكار بىنى بۇ نىاسىندا RNA و DNA پىشكە. دى ل دويىف چى كانى نۇزدار بى راست بويان نە، و كانى يا بزەممەتە مەرۆڤ جودايانى دنافىبەرا ئەنجامىيەن بوياغىندا بىبىتى؟

پاشىنەيە زانستى

پارانىيا جاران گوپىتكىن رەھىن پىغازى بۇ قەكولىنېكىرنا DNA و RNA د خانەيىن رپووه كىدا دەھىنە بكارئىنان. د رپووه كاندا دابېشىبۇنا خانەيى د هەندەك دەھەرئىن گەشەبىي ئىين تايىتەدا رپو دەدەت كەر دەقەتە گوپىتكىن رەھان و قەدان و شانەيىن دروستكىر تىدا ھەنە. بۇ دەتىنا كەرەمۇسۇمان دناف شانەيىن دروستكەرئىن رەھ و قەداندا، زانا جۇرەكى تايىتى سلايدان بەرھەفتە كەن دېلىزنى ھەرشىياتى Squash شانەيەك ژ شانەيىن دروستكەرئىن رەھ و قەدان دەھىنە ژىقەكرن كۆ ئەمۇ خانەيىن ب شىۋەيەكى چالاڭ دابېش دىن تىدا ھەنە، و بىترشى ھايدرولۈرېك دەھىتە چارەسەركرن داكو بىتە چەسپاندىن و ژ دابېشىبۇنى بەھىنە راوهەستاندىن. پاشتى ۋى چەندى، خانە دى ھېنىي بوياغىركرن و سلايدەكى شەھگەرتى دى ژى ھەيتە دروستكىر، و بېكى پەستانكىنى ل سەر كەھرى سلايدى دى ھېنىي ھەرىشاندىن و درېڭىرن ب شىۋەيى تىخەكى.

بوياغا مهسيلا كمهسلك - بايرونين Y تيكمده له که ژ دوو بوياغين ژيلک جودا. DNA بتني مهسيلى کمهسلك دمیزیت و ب رهنگى شين دهیته بوياغكرن. بهلى RNA بتني پايرونين Y دمیزیت و ب رهنگى پیشاري دهیته بوياغكرن. ژبهر ژي چهندى دېيت مهسيلى کمهسلك - بايرونين Y بهیته بکارئinan بوي جوداکرنې دناۋەمرا هەردۇو نافكە ترشاندا.

- ئارمانچ ژ هەرشاندن و درېزكىرنا گوپىتىكا رەھى چىيە؟

١. سلايدى كى مایكروسكوبىي بدانە سەر كلىينىكسەكى و بدانە سەر رووپەكى بەرچاڭىن پارىزەر بکە بەرچاڭىن خۇ و بەرۋانىكى تاقىگەھى بکە بەر خۆ.

٢. سلايدەكى ھەشىارىيە: كەرسەتىپ شۇيىشە زوى دشكىن. يىكىسەر دەمە پەيندارىي يان روپەيداناشكەستىنىشىشەي، مامۆستايى خۆ ئاگادار بکە. ئەو ماددەيەن رىشتىن يان پورتىن شىشەي نە را كەفە ئەگەر مامۆستايى تە ژ تە داخاز نە كەت. دوو دلۇپىن بۇياغا مەسىلى كەسل - پايرۇنин ٢ بکە سەر نىشە كا سلايدى.

٣. ھەشىارىيە: بۇياغا مەسىلى كەسل - پايرۇنин ٢ پىست و جلوىه رەگىن تە رەنگ دەكت، ژىهرەندى ئىكىسەر ھەرىپىسبۇونە كا ب بۇياغى زوى بشق.

٤. مويكىشى (مچىنكى) بكارىيەنە ژ بۇ فەگەھەستنا گوپىتكارا پىشاراز ئەواھاتىي ئاماھە كەن بۇ دلۇپا بۇياغى لىسەر سلايدى.

٥. گوپىتكارەھى ھىدى بەللى بەرددوام بقۇتە بكارئىنانا سەرى وى داركى بۇ ھەرشاندى دەھىتە بكارئىنان داكو بەھەرشىت. ھەشىارىيە: دەمە ت داركى بكاردىنى ب شىۋەيەكى ستوپىنى بقۇتە.

٦. كۈپىتكارەھى بۇ ماوهى ١٠ - ١٥ خولەكان بەھىلە داكو ب بۇياغى بىتە پەنگەرن. ھەشىارىيە: نەھىلە بۇياغەشك بىت، ھەر بۇياغى بکە سەر دەمە پىندىقىت.

٧. پوشەرى سلايدى بدانە سەر سلايدى تە بەرھەشكىرى و بكلينىكسەكى بدا پوشە، و ب ژىيەرى سەرى پىنچىسى پەسمانى لىسەر بکە. ب ھىز پەستانى بىخ سەر پوشەرى سلايدى بەرەف خوارى بېتكا گفاشتىن كلىينىكسى. هەند پەستانى بكارىيەنە كو بتىنى تىبرا ھەرشاندىن گوپىتكارەھى بکەت داكو بىتە چىنە كا خانەبى بتىنى. ھەشىارىيە: پوشەرى سلايدى ژ جە نەلخىنە دەمە تو پەستانى لىسەر دكەى بەرەف خوارى بكارئىنانا ژىيەرى پىنچىسى پەسمانى ھەرومسا ھەشىار بى كەلهك بەھىز نە گۈفيشى. دەمە تو گەلهك بەھىز پەستانى ل سەر دكەى، دبىت خانە د گوپىتكارەپا پىشارازدا بەھەلۋەشن و سلايدى شىشە بىشكىت.

- ل ژیر هیزا مهزنکرنی یا بچویک و هیزا مهزنکرنی یا مهزن یا مایکروسکوپیا ثاویته ل
وی سلایدی بتیره بی ته بهره فکری. هشیاریه: ل بیرا تهیت کو ئەو سلایدی ته
بهره فکری تا راده کی بی ستوره، و ژیهه هندی هشیاریه دەمی تو دلخینی گەلهك بلەز
بهره ف تشتە ھاوئىنە یا خودانا هیزا مهزنکرنی یا مهزن نەبە، چىنكۇ دېيت ب ۋى چەندى
پۈشۈرى سلايدى بشكىنى و خانەيىن ته بهره فکرین ژناڭ بىھى. داكو تو پىكھاتەيان ب
شىوھىيە كى باشتىر بىبىنى توپى پىدىقى بكارئىانا رېتكىخەرى بچویكى كو گەلهك ھىدى بهره ف
ژىھەل و ژوردا بلخىنى.

رەنگی پیکهاته‌یین خانه‌یی د خانه‌یین گوپیتکا رها پیغازىدا

پیکهاته	رەنگ ب ئەگەرى بوياغى
ناڤل	
ناڤكۆكە	
سايتپلازم	
كرۇمۇسوم	

8. د ۋالايىسا دەيتىدا، خانه‌يەكىا رۇوه‌كىيا نۇونەبى ژوی سلايدى تە بەرھەفکىرى، وىنە بىكە كوھمى ئەنداموکىن دەينە دىتن تىدا بن. ئاماژى ژى بىدە وان جەھىن خانه‌يى ئەمۇن DNA و RNA تىدا ھەين.

9. بەرى خۇ بىدە سلايدىن ئامادەكىرى يىن خانه‌يىن رۇوه‌كى و گيانوھىرى. ھەۋەرکرنى بىكە دنابېرا وى سلايدى تە بەرھەفکىرى و سلايدىن مايكروسكوبىيەن ئامادەكىرى يىن خانه‌يىن گوپیتکا رها پیغازى.

10. ل دويش رېنمايىن مامۇستايى خۇ، خۇز كەرسىتەيىن خۇزگار بىكە.

11. جەيى كارى خۇ پاقۇز بىكە و دەستىن خۇ بشۇ بەرى تو ژ تاقىگەھى بىدەركەفى.

12. ئەو چ رەنگە DNA ئى گوپیتکا رها پیغازى يا قوتاى دىار دىكەت؟

شلوڭەكىن

13. دی چاوان زانی کو ئەف مادده DNA يە؟

---

14. نافکوکه ب چ رەنگ هاتنه بوياغىرن د وى سلايدىدا ئموئى هاتىه بوياغىرن؟ ئەف چەندە ئامازى دكتە كېش پىكەتەبى نافکوکى؟

---

15. ئەرى د هەر نافکەكىدا بتنى نافکوکەكىدا نافکوکان ھەيە؟

---

16. ئەرى تو شىايە خانەيەكى د قۇناغا دابەشبوونا يەكساندا بىبىنى؟ د فى بارىدا خانە بوتە چاوان دىياربۇون؟

دەرئەنجام

---

17. DNA د خانەيەن رووهکى و گيانەوريدا ل كىقە دكمىتى؟

---

18. RNA د خانەيەن رووهکى و گيانەوريدا ل كىقە دكمىتى؟

---

19. سلايدەكى هەرمى ژ گوپىتكىن پەيىن پىقازارى يېن ھىزاي ئەۋىن تە ئامادەكرين بەرھەقىكە. داخازى ژ مامۆستايى خۆ بکە داكو ماددهبى بىكولايت 11 بىدەتە تە بۇ دروستكىرنا سلايدەكى هەرمى، قەباخكى سلايدى ژ سلايدى شەھىرىتى راکە، دلۋىيە كا بىوكولايت 11 بەردى سەر پاشى قەباخكى سلايدى بىزقىنەقە جەھى وى. سلايدى مايكروسکۆپى بدانە سەر پۇويەكى حولى و بەھىلە بۇماھىي چەند رۆزان داكو هشك بىيت.

بەرفەھىرنا ئاسوبىيەن
ھىزكىرنى

20. پشت ب ژىلدەرىن پەرتۇو كخانەبى بېستە بۇ لىيگەرپىانا تەكニكىن دى يېن بوياغىرنى.